

GÖTEBORGS HÖGSKOLAS ÅRSSKRIFT 1900
I.

FRANSKA SPRÅKET I ENGLAND

I.

AF

JOHAN VISING

GÖTEBORG
WETTERGREN & KERBER

Pris: ~~75~~ öre.
1,25

FRANSKA SPRÅKET
I ENGLAND

I.

AF

JOHAN VISING

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI
1900

Franska Språket i England

Kap. I

Jämförelse mellan normandernas eröfring af England och romarnes eröfring af Gallien

Då hertig Vilhelm af Normandie i september 1066 landsteg på Englands sydkust och den 14 oktober genom segern vid Senlac (nära Hastings) gjorde sig till herre öfver detta land, länkades Västeuropas öden in i nya banor. En yttring af nygestaltningen var äfven franska språkets införande i England.[1]

Att detta öfver hufvud kunde ske, synes i förstone svårt att förklara, då eröfrarnes antal ej kunde vara mera än en ringa bråkdel af engelsmännens. Men historien företer ju flere bekanta exempel på att ett eröfrande folk öfverfört sitt språk till ett många gånger talrikare, besegradt folk. Så gjorde bland andra romarne, då de lade under sig Italien, Pyreneiska halfön och Gallien. I själfva verket belysa också romarnes eröfringar och Vilhelms af Normandie hvarandra på ett lärorikt sätt, när man underkastar dem en ingående jämförelse[2] i likheter som i olikheter, och särskildt för språkhistorien vinner man därigenom en parallel, som kan i någon mån ersätta sparsamheten af de direkta uppgifterna såväl om latinets utbredning genom romarne som om franskans genom normanderna.

---

[1] Det är här icke vår uppgift att visa, att Vilhelm och hans närmaste, trots deras skandinaviska härstamning på fädernet, talade en fullständig franska. Detta förutsättes som bekant. Man kan se en framställning däraf hos Gaston Paris, *La poésie du moyen âge* II, s. 53, 54, 60, 61.

[2] Freeman har i sitt berömda verk *The History of the Norman Conquest* V, 336 ff., 550 jämfört den normandiska eröfringen af England med andra stora eröfringar, hvilka dock mindre synas lämpa sig för jämförelse än romarnes.

Det är emellertid tillräckligt att taga till jämförelseled från den antika tiden *en* af romarnes stora eröfringar, t. ex. eröfringen af Gallien.

Hvad först själfva eröfringskrigen beträffar, hafva de en tillfällig yttre, för den senare kulturhistoriens utveckling dock föga betydelsefull likhet däri, att både Cæsars krig med gallerna och Vilhelms med engelsmännen underlättades af de anfallna folkens förvekligade tillstånd och inre söndring. Men i öfrigt fördes krigen på mycket olika sätt.

Cæsars krigståg voro flere, långvariga och grymma. Genom dem decimerades den ursprungliga befolkningen och rycktes mångenstädes den gamla kulturen upp med rötterna. Den store krigaren-författaren berättar ju själf i sina *Kommentarier*, att i och efter slaget vid Sambre af 600 galliska rådsherrar alla omkommo utom 3 och af 60,000 galliska krigare alla utom 500. Efter staden Aduatucas kapitulation lät Cæsar sälja alla de 53,000 innevånarne till slafvar; efter undertryckande af veneternas uppror år 56 f. Kr. blefvo alla rådsherrar afrättade och hela den öfriga befolkningen såld till slafvar. Af de i Avaricum i Cæsars hand fallna 40,000 biturigerna skonades blott 800 till lifvet, o. s. v. Otaliga galliska städer utplånades från jorden, och man sväfvar till och med i okunnighet om hvar åtskilliga af de största af dem legat.[1]

Dessa förhållanden hafva blott en svag motsvarighet i den normandiska eröfringen. Endast *en* drabbning levererades, slaget vid Senlac. Antalet därvid omkomna engelsmän är okändt, men torde säkerligen öfverstiga tio tusen. Sedermera förekomma visserligen under Eröfrarens tid flere uppror, som kväfdes med kraft och stränghet, men vanligen icke med så stor blodsutgjutelse. Det svåraste var det uppror, som pågick i Northumberland 1068 och 1069 och som medförde hela traktens ödeläggande med stor förlust af människolif och med ett svedjande och brännande, så att på hundra år där ej hördes hund eller hane och en så stor hungersnöd följde i orten, att 100,000 människor däraf skola omkommit.

Många engelsmän rymde landet och begåfvo sig till Skott-

[1] T. ex. Alesia, Gergovia, Bratuspantium.

land eller kontinenten; andra drogo sig undan i skogar och ödebyggder, där de knappast mera äro att räkna med. Sålunda kommer man till sådana statistiska siffror som den berömda, på Vilhelms befallning upprättade jordeboken *Domesday:* i York funnos vid eröfringen 1607 bebodda hus, efter densamma 967, i Oxford före eröfringen 722 bebodda hus, efter densamma 243, o. s. v.[1], och ofta betecknas i denna urkund än den ena än den andra trakten såsom »vastum», »omne vastum», o. d.

Men på det hela måste man säga, att undanrödjandet och undertryckandet af den ursprungliga befolkningen var betydligt radikalare i den romerska eröfringen af Gallien än i den normandiska eröfringen af England. Också stodo Cæsar och romarne såsom ett absolut fientligt eröfrarfolk gent emot gallerna, hvilkas hela kultur det gällde att uttränga med den romerska, under det att Vilhelm af Normandie kom till England med anspråken af en laglig tronföljare och såsom sådan af många erkänd samt i afsikt att regera det nya landet efter dess lagar och plägseder.

Det inströmmande segrande befolkningselementet är äfvenledes å båda hållen svårt att beräkna i afseende på storlek.

Den härsmakt, hvarmed Cæsar förde sina krig i Gallien, var måhända omkring 40,000 eller 50,000 man. Sedermera infördes ännu några romerska legioner dit, och under kejsartiden var Gallien skådeplats för mångfaldiga stridigheter, i hvilka de kämpande härarne till stor del måste hafva bestått af latintalande soldater. Men dessa truppskaror voro icke den betydligaste insatsen i Galliens befolkningsförhållanden. Den fredliga invandringen för befordrande af privata intressen eller af den romerska statens kolonisationsplaner var ojämförligt mycket viktigare, desto mera som den fortgick under så lång tid, långt före och långt efter eröfringskrigen. Redan år 69 f. Kr. säger Cicero i ett tal,[2] att hela Gallien är uppfylldt af romerska medborgare, och att ingen gallier företager sig en affär utan en romares förmedling. Däraf blef en följd, att, när sedermera romerska kolonier grundlades i Gallien, dessa lätt växte till stora hufvudorter, med hvilka knappt några keltiska städer kunde täfla.

[1] *Domesday*, ed. Gale, I, 759.

[2] *Pro Fonteio* V.

Sålunda blefvo Arelas (Arles), Nemasus (Nîmes), Avenio (Avignon), Lugdunum (Lyon) m. fl. af Rom grundlagda städer genast betydelsefulla platser.

Hela förvaltningen och sedermera äfven kulten sköttes ju af romerska eller åtminstone latintalande ämbetsmän. Och hvad som ytterligare i en senare tid väsentligt bidrog till romaniseringens fullbordande var inrättandet af de många och mycket besökta skolorna.

Vågar man en totaluppskattning, kan man ej stanna vid mindre än att flere hundra tusen, kanske en million romare eller romerska medborgare bosatte sig i Gallien. Gent emot de många millioner — måhända tio eller därutöfver[1] —, hvartill den galliska befolkningen uppgick, äro dessa visserligen relativt få, men man får väga, ej blott räkna vid dessa jämförelser.

Vilhelm Eröfrarens här i slaget vid Senlac har man ej kunnat räkna; de gamla krönikörernas uppgifter sväfva mellan 14,000 och 60,000 man; 50,000 nämnes af flere,[2] och det är kanske den rätta siffran. Väsentligt under kan man ej gå, ty Eröfrarens här gjorde faktiskt ett alldeles öfverväldigande intryck på samtiden. Saksarkrönikan säger om den: »Så stor härsmakt af ryttare och fotfolk har aldrig förr hemsökt detta land, så att människor undrade, huru de skulle kunna få föda».

Före och efter denna här, hvilken naturligtvis under bataljen betydligt sammansmälte och af hvilken en del bretagniska legotrupper sedan återvände till Frankrike, inkommo emellertid äfven andra fransmän, och det i mycket stort antal, i England. Redan Edvard Bekännaren, som hade fransk uppfostran och franska sympatier, hade dragit in med sig till England en skara fransmän, af hvilka visserligen många sedan måste återvända till sitt fädernesland undan engelsmännens ovilja. Kvar blefvo däremot många deras landsmän, som ej tillhörde Edvards gunstlingar utan såsom köpmän och handtverkare före eller under hans regering slagit sig ned i större affärscentra, framför allt i London, för att draga fördel af sin relativt uppdrifna yrkesskicklighet. »Då Vilhelm af Normandie

[1] Jung, *Die romanischen Landschaften des römischen Reichs*, 263.
[2] Freeman, III, 389.

1051 aflade besök hos Edvard i England, säger en författare, kunde han tro sig i sitt hemland. Normander kommenderade flottan; normandiska soldater höllo garnisonen i Canterbury; andra normander uppvaktade honom såsom officerare eller prester».[1]

Efter eröfringen inströmma under lång tid, på inbjudan eller af egen drift, flere klasser af fransmän, stundom blandade med andra utländingar.

Eröfraren och hans närmaste efterträdare rekryterade framför allt det högre presterskapet med fransmän, i synnerhet normander.[2] År 1071 fanns i England blott *en* biskop af engelsk börd. När man genomgår raden af andans män, hvilka under de tre normandiska konungarne gjort sig mest bemärkta, äro de nästan alla normander eller mer eller mindre fransmän.[3]

I de lägre graderna i den presterliga hierarkien träffas likaledes alltifrån eröfringen företrädesvis fransmän, och med tiden synas förhållandena hafva bragts därhän, att det blef omöjligt för en engelsman att blifva prest. Det föreskrifves till exempel i konstitutionerna i Clarendon (1164) i 4:de momentet, att ingen son af allmogeman (villanus) finge blifva prest utan sin patrons samtycke. Detta är så godt som förbud för engelsmän att bekläda preståmbete.

Munkordnarne representerades också i allmänhet af fransmän. Vilhelm I inkallade cluniacenserna och augustinerna, Henrik I cistercienserna; andra inkommo i en senare period, som vi strax skola få se.

Äfven världsliga ämbeten besattes, så vidt de voro af någon betydenhet, företrädesvis med normander. Att Eröfraren själf så gjorde, för att belöna sina trogna och hafva omkring

[1] Glasson, *Histoire du droit et des institutions de l'Angleterre* (Paris 1882) I. 372.

[2] Jf. Freeman V, 151 f.

[3] Se t. ex. i Th. Wrights *Biographia Britannica litteraria*, Anglo-Norman Period, artiklarne Lanfranc, Robert Bishop af Hereford, William Bishop of Durham, Osmund Bishop af Salisbury, Thomas Archbishop of York, Godfrey of Winchester, Gundulf, Gerard Archbishop of York, Anselm, William of Chester, Gilbert Crispin, Herebert Bishop of Norwich, Reginald of Canterbury, Ernulph Bishop of Rochester, Philip de Thaun, Gilbert Bishop of London, Radulph Bishop of Rochester, Geoffrey of St. Albans, Stephen of Whitby.

sig pålitligt folk, är helt naturligt, men ännu Henrik I kallar normander till nästan alla betydande ämbeten.[1]

Många, som ej hade andra förtjänster än att vara Eröfrarens vänner eller åtminstone landsmän, inbjödos att taga i besittning konfiskerade engelska gods.[2]

Slutligen passade en mängd franska köpmän, handtverkare och män af allehanda yrken på att draga fördel af på en gång sin egen skicklighet och det gynsamma tillfälle, England erbjöd normanderna till arbetsförtjänst.[3] Redan få månader efter eröfringen utfärdade Vilhelm sitt bekanta privilegium till »Londons borgare *franske* och engelske», hvilket visar, huru betydande det franska elementet var i Londons borgerskap.

Emellertid aftager, såsom naturligt är, den franska invasionen under Vilhelms senare regeringsår och under hans närmaste efterträdare. Att ämbetsmän, i synnerhet prester, som gå bort, ersättas af nyinkallade fransmän, har redan nämnts; och i allmänhet kan sägas, att de positioner, som det segrande folket vunnit såsom mer eller mindre direkta frukter af segern, behållas. Därmed stämmer t. ex. den ej oviktiga detaljuppgiften, att vid Stefans af Blois död (1154) normandiska baroner innehade 1115 befästade slott i England.[4] Ett nytt normandiskt krigståg motades af engelsmännen under Vilhelm II.[5] Visserligen landsförvisades åtskilliga normandiska store från England under samma tid, men de fingo sedermera tillstånd att återvända.[6]

De utländske lärde, som under Stefans tid kallades att hålla föreläsningar i teologi och lagkunskap i Oxford,[7] utgöra icke någon nämnvärd insats i befolkningsförhållandena, men väl de krigarskaror, som samme konung drog öfver till England. Han förde nämligen sitt krig med Matilda förmedels

---

1 Freeman V, 151, 209.

2 Freeman, passim, i synnerhet IV, 39, 52.

3 Detta veta vi bland annat genom Ordericus Vitalis. Jf. Scheibner, *Über die Herrschaft der französischen Sprache in England*, 10. Några af de bästa handtverkarne voro för öfrigt bland de ofvan nämnda cistercienserna.

4 Glasson, *Histoire du droit et des institutions d'Angleterre* II, 14.

5 Freeman V, 78.

6 Freeman V, 79, 87.

7 Freeman V, 319.

legotrupper, hvilka till större delen utgjordes af bretagnare och flamländare. Henrik II och Richard I höllo stående härar, i hvilka funnos 10,000 brabansoner; men, trogna författningen, förde de dem ej in i England.[1] Så försiktig var ej Johan utan Land. Hans främmande legotrupper voro en af de stora olyckorna i den tidens England, och de förvisades uttryckligen genom Magna Carta. Icke desto mindre återtog han dem sedan, så att de åter måste fördrifvas efter hans död.

En annan och mera betydande art af fransk invandring inträffade under Johans tid. Då Filip August i början af 1200-talet lade under sig Normandie, Maine, Anjou, Touraine och Poitou, utvandrade därifrån en mängd invånare, som voro missnöjda med den nya ordningen, och det var helt naturligt, att flertalet, i synnerhet normander, tog sin tillflykt till England. Man må erinra sig, att invånarne i dessa provinser alldeles icke ansågo sig stå i något landsmansförhållande till invånarne i Ile-de-France eller andra franska landskap. Tvärtom betraktade man hvarandra inom och utom det ursprungliga franska konungariket ej blott som främlingar utan som fiender.[2]

Om Henrik III:s förmyndareregering vidtagit det välbetänkta försiktighetsmåttet att förvisa konung Johans främmande legotrupper, så annullerade Henriks egen regering detta på så sätt, att han öppnade alla dammar för utländingars inströmmande. Från den stund (1232), då han anförtrodde sig åt poitevinaren Peter des Roches, biskop af Winchester, kommo skaror af främlingar in. Peter inlockade 2,000 poitevinare och bretagnare, som han bortgifte rikt eller skaffade lönande sysslor. När Henrik gifte sig (1236) med en provensalsk prinsessa, gaf detta anledning åt en mängd af hennes landsmän att slå sig ned i England, och bland landets förnämste män räknas redan 1236—41 den unga drottningens onklar Vilhelm af Valence, Tomas af Flandern, Bernhard, Bonifacius och Peter af Savojen. Då tio år senare Henriks moder, som omgift sig med en fransk grefve, dog, kom en tredje svärm fransmän till England, nämligen hennes söner i senare giftet, Henriks halfbröder

[1] Stubbs, *The Constitutional History of England* I, 631 (femte uppl.).

[2] Se härom Gaston Paris, *La littérature normande avant l'annexion* (Paris 1899).

alltså, med sina vänner och gunstlingar; och samtidigt fann Tomas af Flandern på att importera en mängd franska flickor, som skulle giftas med engelska undersåtar.[1] I mån som spänningen mellan Henrik och hans folk växte, fann han sig föranlåten att inkalla främmande legosoldater, och han gaf Peter af Savojen i uppdrag att värfva så många sådana som möjligt. Detta föranledde också med tiden motpartiet att förstärka sig på samma sätt.

Samtidigt, d. v. s. i allt fall under Henrik III:s regering eller närmare bestämdt, från 1220, inkommo dominikaner och franciskaner i ansenligt antal till England. Inom föga mer än 30 år hade deras antal, enligt en gammal krönika, stigit till 1242 med 49 kloster. Naturligtvis voro dock många bland dessa engelsmän. De fingo desto större betydelse, som de trängde djupt in i det politiska lifvet och slogo under sig, jämte andra munkar, all undervisning. Tillsammans med det från utlandet alltjämt gärna rekryterade presterskapet utgjorde de ett ej ringa befolkningselement, och den berömde biskopen Grosseteste klagar mot slutet af sin lefnad, att den engelska kyrkan är i främlingars händer och suckar under ett egyptiskt träldomsok.[2]

Ännu en grupp af Henrik III införda fransmän förtjänar att särskildt omnämnas. Det var studenter, som kommo från Pariser-universitetet och i synnerhet slogo sig ned i Oxford. Det handlar ej om någon obetydlighet, ty enligt en äldre historiker[3] voro de »ad mille usque (vel ut aliqui volunt ad diversa millia)».

Mot slutet af Henrik III:s regering hade emellertid den engelska nationalandan fått den styrka, att den blef ett hinder för vidare massinvasioner af främlingar, och med hans efterträdare Edvard I (1272—1307) hade England fått sin förste nationelle konung, som ej var sinnad att ytterligare tillåta sådana.

[1] Mathæus Paris, *Chronica majora*, har härom följande passus: Et dum nec adhuc memoratum concilium solveretur, Petrus de Sabaudia, comes Richemundiæ, ad curiam regiam Londoniis perveniens, secum de partibus suis longinquis incognitas nobilibus Angliæ, quos in custodia sua dominus rex educaverat, puellas adduxit maritandas (IV, 598).

[2] Epist. CXXXI, daterad 1252, och Matthæus Paris V, 407.

[3] Antony Wood, *Historia et Antiquitates Universitatis Oxoniensis* (Oxoni 1674) I, 83.

De här omnämnda företeelserna äro naturligtvis icke någon synnerligen säker ledning för bedömandet af mäktigheten af det franska befolkningselement, som tillsattes det engelska och kunde medverka till franskans införande och sekellånga rotfästande i England. Men så mycket torde dock kunna sägas, att, om man utgår från en folkmängd i England vid Vilhelms af Normandie ankomst af två till två och en half millioner, mängden af fransmän, huru stor den än är, torde intaga en svagare proportion därtill än den, hvilken romarnes antal intog till gallernas.

Ännu en likhet är till slut att framhålla mellan de inträngande folkskarorna på de båda hållen. De romerska soldater och borgare, som kommo till Gallien, voro ej blott romare och latinare, utan syd- och norditalienare, reter, spanjorer, o. s. v., med ett ord blandade af de hvarjehanda folkslag, som redan lydde under Rom och blifvit romaniserade. I Vilhelm Eröfrarens här funnos ej blott normander, utan äfven många krigare från andra franska landskap. Vilhelms egen historiograf, Vilhelm af Poitiers, uppgifver t. ex., att hans här bestod af soldater från Maine, Ile-de-France, Bretagne, Aqvitanien och Normandie. Denna uppgift varieras något af andra, men bekräftas i hufvudsak.[1] Senare invasioner, oberäknade de mindre fasta legosoldaterna, utgjordes hufvudsakligen af bretagnare, provensaler, savojarder och poiteviner. Dessa omständigheter kunna ej vara utan inflytande på det importerade språkets form och utveckling, såsom vi sedermera skola få se.

Det gäller vidare att se till, i hvad syfte och på hvilket därför afpassadt sätt de båda här jämförda eröfringarna gjordes.

Romarne hade ställt sig uppgiften att göra Gallien till en romersk provins. Däraf följde till en del det grymma nedhuggandet under eröfringskrigen och vidare koloniseringen, insättandet af romare såsom ämbetsmän, införandet af romersk förvaltning och, så långt som möjligt, romerskt språk och romersk religion.

För Vilhelm af Normandie gällde det närmast att sätta sig personligen i besittning af ett rike, hvartill han påstod sig

[1] Se Jusserand, *Histoire littéraire du peuple anglais*, 102.

hafva arfsrätt. Sedan detta en gång var gjordt, fann han sig föranlåten belöna sina krigare och vänner med förläningar och gods i det nya landet och andra sina trogna med ämbeten i stat och kyrka, utan att för öfrigt hafva en tanke på att systematiskt ersätta engelsk kultur med normandisk eller engelska lagar med normandiska. Den hufvudsakliga ändringen i författningen var just den nyssnämnda godsförläningen, hvarigenom Vilhelm efter kontinentalt mönster inrättade ett fullständigt feodalsystem i England. Äfven i andra fall kunde ju den normandiska författningen och kulturen erbjuda något moment, hvarmed det syntes lämpligt att utfylla den engelska eller som oförmärkt smög sig in däri.[1] Så var troligen fallet med det ämbete, hvars innehafvare kallades *justicier*. Det inrättades af Eröfraren, som det vill synas, efter en normandisk idé, utbildades af hans efterträdare och blef statens högsta ämbete, ett slags riksståthållarskap. Rättegångsväsendet synes hafva blifvit i betydlig mån omgestaltadt från anglosaxiskt till normandiskt.[2] Andra större förändringar, som Englands författning och förvaltning undergingo under normandernas första tid, t. ex. de ecklesiastika reformerna, torde snarare vara ett resultat af utvecklingens gilla gång än af något franskt inflytande.[3]

Sedan det eröfrade Galliens statsrättsliga förhållande blifvit ordnadt, hade det Rom till sin hufvudstad, detta stora glänsande Rom, som utgjorde föremål för allas beundran och som trots moraliskt och politiskt förfall alltjämt imponerade oerhördt på hela världen. Om man ej så ofta, med hänsyn till afståndet och kommunikationernas bristfällighet, personligen reste dit för att fullborda sin romanisering, lyddes man dock noga på hvad där skedde, tog litteratur, lefnadssätt och moder därifrån och sträfvade så mycket som möjligt att utbyta landsortstypen mot hufvudstadsväsendet.

---

[1] Stubbs, *Constit. Hist.* I, 471 ff.

[2] Se härom Bigelow, *Placita anglo-normannica* (Boston 1881), Introduction, s. XI: »The pure German law of The Anglo-Saxons received in fact a fatal blow at the hands of the Normans». Freeman och Stubbs åter reducera starkt denna förändrings betydenhet. Se Freeman V, 395 ff.; Stubbs, *Constit. Hist.* I, 292.

[3] Jf. Stubbs I, 304.

Icke samma, men lika kraftigt verkande förhållanden äga rum i normandernas England. För det första blef, i stort sedt, Englands storpolitiska orientering genom eröfringen alldeles förändrad. Det träder ut ur sin insulära undangömdhet och får kontinentala intressen, mest naturligtvis riktade på Frankrike.

Vidare inkomma i England mera speciella intressen för franska förhållanden. Konungafamiljen och många af de förnäma enskilde hafva besittningar i Normandie, sedermera i sydligare belägna franska provinser. De resa ofta dit öfver för att se om sin egendom, och de återupplifva därvid sin franskhet. Henrik II tillbringar mer än 21 år af sin trettiofemåriga regering, Richard Lejonhjärta större delen af sitt lif i Frankrike. Vid kortare resor dit öfver taga de engelska följeslagare med sig; så redan Vilhelm Eröfraren vid sitt besök i Normandie 1067.[1] Många anglo-fransmän, äfven infödda engelsmän, sändas af sina konungar såsom ämbetsmän till de franska provinserna. De gamla listorna på ämbetsmän i t. ex. Calais, Bordeaux m. fl. städer bjuda ej sällan engelska namn.[2]

Engelska soldater föras öfver till Frankrike och deltaga i de engelska konungarnes krig där. Början härmed göres redan af Vilhelm I[3]; hans exempel följes sedan stadigt, såsom också förhållandena så naturligt bjödo.

De som söka högre bildning och förfining, begifva sig gärna till Frankrike. Flertalet af de engelska lärde, som hafva något namn under de första århundradena efter eröfringen, hafva studerat i Frankrike, i synnerhet i Paris. Vid dess Universitet var under några århundraden *Natio Anglica* en af de mest framstående korporationerna, och många dess medlemmar tillhörde under sin temporära vistelse vid Pariseruniversitetet dess ypperste lärare eller styresmän. Sådana voro t. ex. redan på 1100-talet Robert de Melun, John af Salisbury,[4] Adam du Petit Pont, Girard la Pucelle, Giraldus Cambrensis, Alexander

[1] Freeman, V, 75, 78, 91.

[2] Se t. ex. Champollion-Figeac, *Lettres de rois, de reines etc. Documents inédits sur l'histoire de France* II, 476—80 en lista på konnetabler och märer i Bordeaux.

[3] Freeman V, 343 ff. För Vilhelm II se Freeman V, 95, 98; för Henrik I, ib. 174 f., o. s. v.

[4] Definitivt bosatt i Frankrike.

Neckham, William du Mont. Man kan se detaljerna om dessa i Th. Wrights *Biographia Britannica litteraria*, Anglo-Norman Period, eller Budinszky, *Die Universität Paris.*[1]

Ännu så sent som i slutet af XV århundradet skrifver en engelsk författare: »filii nobilium dum sunt juniores mittuntur in Franciam fieri doctores».[2]

Om ej för att vinna egentlig lärd bildning, så dock för att förvärfva vapenskicklighet och *färdighet i god franska*, sändes de förnämes söner till Frankrike. Gervasius af Tilbury[3] talar uttryckligen därom vid början af XIII århundradet. Litet senare, då under Edvardarnes regering franskan blef en dominerande modsak i England, blef det än mera nödvändigt att förskaffa sig fransk polityr på fransk botten.

Det råder således en ganska fullständig parallellism emellan den romerska eröfringen af Gallien och den normandiska eröfringen af England. Men de normandiska fenomenen te sig i allmänhet under en svagare proportion i förhållande till de engelska än de romerska i förhållande till de galliska. Två omständigheter äro i synnerhet att framhålla såsom gynnsamma för Galliens romanisering: romarnes bestämda afsikt att göra Gallien till romersk provins och deras kulturs stora öfverlägsenhet öfver gallernas. Därför kom latinet här att spela samma rol som t. ex. sedermera engelskan, spanskan, portugisiskan i skilda delar af Amerika eller svenskan i Finland.

Men om också normandernas franska ej kan påräkna samma fullständiga herradöme i England som latinet i Gallien, bör den dock, att döma af likheten i det historiska underlaget

---

[1] Bland andra den tidens engelsmän, som fått sin lärda utbildning till större eller mindre del i Frankrike, må nämnas Ingulf, Eadmer, Stephen Harding, Athelard, Ordericus Vitalis, Thomas Becket, John of Cornwall, Daniel de Merlai, Herebert of Bosham, Gervase of Tilbury, Walter Mapes, Radulph Niger, Stephen Langton — alla upptagna i Wrights *Biographia*, och hos Budinszky. Denne senare uppräknar 155 engelsmän, mest från 1100- och 1200-talen, hvilka studerat i Paris.

[2] Citeradt af Behrens i *Grundriss der germanischen Philologie* I, 956.

[3] Citerad af Behrens ib. — Jusserand har i sin *Histoire littéraire du peuple anglais* (p. 149) med rätta framhållit engelsmännens flitiga vistelse i Frankrike; men då han säger, att detta visas i synnerhet af några franska författares teckning af engelsmännen, förefaller han prestera ett svagt bevis.

på de båda hållen, få en ställning och en utveckling, som i någon mån motsvara latinets. Det skall också i det följande visa sig, att den får det, men att den ej hinner tränga tillräckligt ned i de djupa lagren, förrän en därifrån utgående reaktion småningom tränger den ut så när som på ej oväsentliga rester. Franskan i England under medeltiden kan därför jämföras närmast med danskan i Norge.[1] Denna senare har också där satt sig fast för några århundraden, men som ett litterärt, ej ett folkligt språk, som faktiskt *kan* aflägsnas, ehuru den numera vunna insikten om ett uppdrifvet litteraturspråks betydelse synes komma att genom en bestämd viljeakt hålla den kvar.

KAP. II

Anglonormandiskans förberedelseperiod

(1066—början af XII årh.)

Det skall nu blifva vår speciella uppgift att söka följa genom dess växlande öden detta franska språk, som i spåren af normandernas eröfring, af senare franska invasioner, af inre historiska evolutioner bragtes öfver till England och där slog rot och satte riklig frukt, men slutligen utträngdes af en nationellare växtlighet, som den dock i någon mån kroaserat.

Det är ingalunda första gången, som en undersökning af detta fenomen företages. Den har skizzerats af historiker, såsom Thierry, Green, Stubbs, Freeman, Pauli; den har ingått, vanligen såsom en ganska knapphändig del, i de talrika arbeten, som behandlat engelska språkets och litteraturens historia,[2]

[1] Freemans jämförelse af franskan i England med frankiskan eller tyskan i Frankrike efter folkvandringarna synes mindre lyckad.

[2] Flertalet af dessa citeras af Scheibner. *Über die Herrschaft der französischen Sprache in England vom XI bis zum XIV. Jahrhundert* (Prog. Anneberg 1886) eller af Behrens i Pauls *Grundriss der germanischen Philologie I* (*Geschichte der Englischen Sprache von Friedrich Kluge. Mit Beiträgen von D. Behrens und E. Einenkel*). Jf. äfven bibliografiska uppgifter hos Elze, *Grund-*

och af hvilka i modern tid framför allt äro att nämna Ten Brink, Emerson, Jusserand och Kluge-Behrens; den har slutligen fyllt ett par specialafhandlingar af Thommerel och Scheibner samt en föreläsning af Gaston Paris (tryckt 1895 i *La poésie du moyen âge* II). Men det oaktadt kan denna undersökning ännu föras vidare genom ett ytterligare tillgodogörande af alla åtkomliga uppgifter och ett förnyadt afvägande af olika synpunkter. Källmaterialet, som af äldre författare i allmänhet föga beaktades, men som särskildt af Freeman, Scheibner och Behrens blifvit flitigt utnyttjadt, kan säkerligen gifva ännu mera, i mån som det blir bättre tillgängligt. Och hvad olika synpunkter angår, synes det, som om någon ensidighet kunde vara att beriktiga i annars förtjänstfulla framställningar. Detta gäller egentligen Freeman och dem, hvilkas verk han helt och hållet inspirerat, nämligen Scheibner och Emerson. Den lärde författaren af *The History of the Norman Conquest* hyser en så liflig öfvertygelse om den engelska nationalitetens allt öfverväldigande styrka, att han icke vill medgifva, att den i någon mån legat under för det normandiska elementet, som den fastmer fullständigt skulle hafva absorberat; och denna lifliga öfvertygelse går uppenbarligen stundom fakta i förväg och inverkar på deras tolkning. Han reducerar alltså franskans, liksom öfver hufvud normandernas, betydelse i England till det minsta möjliga, och detta så ofta och så ihärdigt, att redan därigenom en viss misstro väckes hos läsaren, som tycker sig kommen in midt i en tendensskrift. Att Freemans stora verk i viss grad är en sådan, har också den historiska kritiken otvetydigt påvisat.[1]

Det är dock af ej ringa intresse att klargöra den rol, normandernas franska, eller den så kallade *anglonormandiskan*, spe-

riss der englischen Philologie (1887) s. 146 f., 228, 245 f.; hos Vising, *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie* II, 248, där nyare arbeten, särskildt af Behrens, Emerson och Jusserand granskas. Emersons *History of the English Language* är dessutom föremål för en utförlig och äfven i fråga om franskan i England viktig recension af Morsbach i *Anglia Beiblatt*, März 1897.

[1] Se t. ex. Paulis utförliga recensioner i *Historische Zeitschrift* herausgegeben von H. von Sybel 1868—77, i synnerhet 1877, s. 198—213. Jf. Gardiner and Mullinger, *Introduction to the Study of English History* (London 1881), s. 256.

lade i England. Den är märklig redan som språkhistoriskt fenomen; den är af största betydelse för litteraturhistorien, som i anglonormandiskan fick ett mycket anlitadt uttrycksmedel; den är också beteckningen för en allmännare kulturhistorisk utvecklingsfas. Det såg till och med en gång ut, som om denna rol skulle hafva blifvit än större, hafva vuxit ut till franskans bestående herravälde i England, hvilket man må framhålla gent emot dem, som i anglonormandiskan se en obetydlig, efemär företeelse, utan att man därför med en berömd fransk lärd behöfver tillåta sig några gissningar om »de för mänskligheten gagneliga följder», som en sådan franskans ställning skulle hafva medfört.[1]

Källorna för vår kunskap om anglonormandiskans utbredning och användning äro torftiga. Författare från den tid, hvarom fråga är, hafva väl stundom direkta uppgifter, men dessa äro knappa och någon gång mot hvarandra stridiga. Talrika bevarade aktstycken, som skrifvits på anglonormandiska, bevisa visserligen detta språks användning vid tiden för deras nedskrifning, men de säga intet om anglonormandiskans förhållande till engelskan eller gränserna för dess utbredning; de äro naturligtvis ej heller på långt när fullständigt bevarade. Tillfälliga notiser här och där om fransktalande personer eller folkklasser komplettera icke i någon rik mån de redan nämnda källorna. En sammanställning af allt detta med de etnologiska och politiska förhållanden, som ofvan skildrats, gifver emellertid den bild, som kan fås af anglonormandiskans existensförhållanden.

I stället för att specialister såsom Scheibner och Behrens förut grupperat notiserna om anglonormandiskan kring olika sociala eller politiska kategorier, såsom hofvet, parlamentet, magistraturen, skolan o. s. v., skall här ett försök göras till deras kronologiska ordnande.

Omedelbart efter sin afgörande seger och kröning började Vilhelm tillämpa sitt feodalsystem. Själf tog han för sin räkning de gods, som förut tillhört de engelska konungarne Edvard och Harald eller varit statsjord *(folkland)*.[2] Härmed grundlägger han ett franskt hof och en fransk domänförvaltning i England.

[1] Paul Meyer i *Les Contes moralisés de Nicole Bozon*, Introd. LVII.

[2] Freeman IV, 24.

Åt de förnämsta af sina krigare gaf han i förläning de största af de gods, som tillhört de mot honom stridande engelsmännen. Härigenom utplanteras öfver hela landet, tätast dock i Kent, Sussex, Surrey,[1] fransktalande egendomsherrar till ett antal af inemot 1,500 så kallade *tenats-in-chief*.[2] Kring dessa grupperas vidare de mindre framstående normandiska krigarne, som fått mindre egendomar i förläning och såsom undervasaller eller *subtenants*[3] åt de förre. Härigenom uppstår en mängd franska språköar, hvilka väl också på sina ställen sammanfalla till större franska språkområden, där åtminstone herrefolket, såväl det högre som det lägre, talar franska.

Åt sina öfriga trogna gaf Vilhelm högre världsliga och ecklesiastika ämbeten. Detta betyder skapandet af nya fransktalande kretsar, i synnerhet på centrala orter, framför allt i London.

Kring dessa ledande män samla sig skaror af franska industri- och handelsidkare, handtverkare och tjänare, delvis inkomna under äldre tid, men till största delen i följd af eröfringen.[4]

Det talas sålunda kort efter 1066 på många håll franska i England. De som tala detta språk äro de ledande kretsarne, den högre befolkningen[5] med den öfverlägsna bildningen. De känna sig ej manade att taga hänsyn till och exempel af de öfrigas seder och bruk, och det faller dem därför knappt in att söka ersätta sin franska med den öfriga befolkningens engelska. Om Vilhelm Eröfraren själf berättas dock ett försök i den riktningen. Han var den store politikern, som såg ett ytterligare medel till makt och framgång i inhämtandet af det språk,

---

[1] Freeman V, 41.

[2] *Domesday* upptar 1,500 *tenants-in-chief;* se Stubbs I, 282. Men några få torde hafva varit engelsmän, som enligt Vilhelms medgifvande fått rätt att återköpa sina en gång konfiskerade gods.

[3] Att antalet sålunda etablerade högre eller lägre feodalherrar skulle vara 60,000 (bland hvilka åtskilliga engelsmän), såsom Ordericus Vitalis uppger, är knappt troligt. Se Stubbs I, 287.

[4] Jf. ofvan s. 6, 8.

[5] Till och med i *Domesday*, som enligt Freeman är ett så nationellt engelskt verk, betecknas engelsmännen såsom en lägre folkklass. Se Freeman V, 14.

som talades af flertalet af hans undersåtar. Men det berättas också, att detta hans försök ej lyckades.[1]

Å andra sidan torde de underkufvade ofta hafva funnit nödvändigt att rätta sig efter de mäktiges och tongifvandes seder, som de för öfrigt redan förut ej ogärna efterbildat; och det måste antagas, ehuru det ingenstädes uppgifves, att engelsmän för uppehållande af förbindelsen med normanderna eller för det offentliga lifvets behof vida oftare lärde sig franska än normanderna engelska.[2]

De tillfällen, då anglonormandiskan bör anses hafva talats, voro icke blott det hvardagliga umgänget vid hofvet eller i andra franska kretsar utöfver hela landet eller tillfälliga sammanträffanden af franskfödde eller af deras ättlingar. Den fick säkerligen också en mera officiell användning.

I folkförsamlingarna, som fortsatte de gamla *witenagemót* och i hvilka rikets förnämste män deltogo, måste förhandlingarna naturligtvis föras på anglonormandiska, och de få engelsmän som togo del i dem, måste lära sig detta språk. Än mera blef detta fallet med det utskott af folkförsamlingarna, som kallades *Curia regis*.[3]

Vidare bör förutsättas, att icke blott i konungens domstol utan äfven i lokaldomstolarne anglonormandiskan var förhandlingarnas språk, för såvidt de presiderades af franskfödde eller någon af parterna var fransk.[4]

I predikningar och undervisning torde anglonormandiskan också ofta hafva förekommit. Dock kunde det franska presterskapet därvid äfven hafva användt latin.

I det stora engelskfödda flertalets hvardagliga umgänge trängde naturligtvis anglonormandiskan icke nu in. Och om den senare nådde från aristokratiska ned till borgerliga kretsar,

---

[1] Jf. Scheibner s. 11.

[2] Detta är naturligtvis ej Freemans åsikt. Han tror (V, 520), att normanderna lika väl lärde sig engelska som att engelsmännen lärde sig franska.

[3] Angående dessa förhållanden se Freeman V, 407, 413 f., 423; Stubbs I, 290 ff.

[4] Att, såsom en 1300-tals författare uppgifver, Eröfraren skulle uttryckligen hafva påbjudit franska i rättegångsförhandlingarna, synes senare kritiker tvifvelaktigt (Stubbs I, 479); men att den af sig själf infann sig där, är endast helt naturligt.

så blef den väl hos allmogen aldrig mera än ett genom förhållandenas tvång någorlunda begripet och i vissa tillfällen rådbråkadt språk.

En användning, som är att särskildt framhäfva, icke på grund af dess betydelsefullhet, utan på grund af dess egendomliga art, fick anglonormandiskan vid namngifning. Normanderna synas kort före eröfringen hafva tillagt sig familjenamn af patronymiskt eller lokalt eller yrkesbetecknande ursprung. Denna sed togo de med sig till England, och den grep där snart allmänt omkring sig.[1]

Några ortsnamn sätta normanderna också fast i England, dock ej många. *Richmond, Montgomery, Malpas, Montford, Beamont, Pleshy (plaisir)* äro några exempel ur det tjogtal, som Taylor har samlat.[2] Den relativt sällsynta namngifningen af lokaler behöfver alldeles icke, såsom en och annan föreställt sig, bevisa det normandiska elementets svaghet i förhållande till det engelska. Den romerska namngifningen var äfven i Gallien obetydlig i förhållande till den ursprungliga. Däremot var nordmännens namngifning i Normandie mycket betydande, ehuru deras nationalitet inom få släktled var utplånad.

I alla händelser stannade anglonormandiskan i sin första period vid användning i tal eller måhända i tal och sång.

Det är bekant, att Vilhelms krigare i slaget vid Senlac hade bland sina led en jonglör, som föredrog Rolandssången, och den franska epiken hade redan bland normanderna funnit liflig anslutning.[3] Det är ju då icke troligt, att dessa normander med sin episka tradition genast i England alldeles glömde sin vitterlek. Men den torde säkerligen icke på länge hafva kommit utöfver muntligt föredrag och fortplantningssätt.

Emellertid har man anledning förmoda, att normandernas håg för litterär idrott efter eröfringen betydligt tillbakaträngts. De blefvo alltför strängt upptagna af ordnandet af de nya egendomsförhållandena och verksamhetsgrenarne för att hafva tid till annat. Till denna praktiska sinnesriktning kan man

[1] Se härom Freeman V, 565—70.

[2] I *Words and Places or Etymological Illustrations of History, Ethnology, and Geography*, s. 199 f. Några exempel också hos Freeman V, 571 ff.

[3] Se härom Gaston Paris, *La littérature normande avant l'annexion* s. 9 ff.

äfven sluta tillbaka däraf, att, då sedermera en skrifven litteratur uppstår bland anglonormanderna, den för långliga tider är torrt didaktisk och står i det praktiska lifvets och presternas tjänst.[1] Också är det betecknande, att den stora bragden, Englands eröfring, icke inspirerade något epos eller ens, så vidt man vet, några mindre anglonormandiska sånger. Icke heller blef denna bragd förr än långt efteråt föremål för anglonormandisk krönikeskrifning. De närmast samtidiga berättelserna därom äro dels den fornengelska s. k. saxiska krönikan, dels de latinska krönikorna af Eröfrarens vänner Vilhelm af Jumièges och Vilhelm af Poitiers.

Lika litet kom anglonormandiskan i denna första period till någon skriftlig användning i det offentliga lifvet. Lagar, förordningar och privilegier äro fortfarande antingen engelska eller oftare, i synnerhet längre fram, latinska. Icke så mycket som ett bref på anglonormandiska är kändt från XI århundradet.

Man har länge trott, att en samling lagar i fransk text, som titulerats *Lois de Guillaume le Conquérant*, verkligen förskrefve sig från Eröfrarens tid. Oriktigheten af denna åsikt är numera tydligt uppvisad såväl af laghistoriker som af språkmän. Den franska texten i fråga[2] förskrifver sig från XII århundradet, snarare från dess senare än från dess förra hälft.

Franska språket var ännu öfver hufvud ett föga användt litterärt språk. Det var ungt och såsom sådant svårskött och utan tillgång på formler och schabloner, som kunde hjälpa en djärf försökare på vägen. Få voro därför de, som ens på kontinenten förstodo eller vågade att skrifva på franska. Allra minst kom detta i fråga på prosa, en form som alltid utbildats senare än versformen, och i synnerhet på officiell prosa. Då normanderna kommo till England, voro de som kunde våga ett litterärt försök, vida färre än i hemlandet och de hade en myc-

[1] Jf. Gaston Paris, *La poésie du moyen âge* II, 66.

[2] Senast tryckt i *Collection de textes pour servir à l'étude et à l'enseignement de l'histoire* (1899). Bémonts och Matzkes *Préface* och *Introduction* orientera öfver textens ålder och de undersökningar, den förut underkastats och bland hvilka Liebermanns särskildt varit utredande. Jf. också Freeman IV, 324; V. 868 och passim.

ket fåtaligare publik, som förstod dem. Ej heller funnos ännu i det nya landet dessa rika, fint bildade, åt förfinad njutning hängifna konunga- och furstehof eller förnäma slott, som i allmänhet uppammade den medeltida skönlitteraturen. Gäller det åter att utfärda lagar och påbud, så var det ju tydligtvis en dubbel svårighet att handtera franskan i de alldeles nya, från engelsk tid härstammande förhållandena.

Af detta kan man redan a priori förutsäga, att i de första årtiondena af franskans existens på engelsk botten den knappt skall kunna framträda såsom skriftspråk.

De här skildrade språkförhållandena äga rum under Vilhelm I:s, Vilhelm II:s och en del af Henrik I:s regering, men i olika grad efter olika tid. Anglonormandiskans utbredning i det officiella lifvet gick naturligtvis hand i hand med normandernas behärskande däraf, hvilket ju icke kunde ske med ens, men stadigt fortskred. I samma mån måste anglonormandiskan äfven, ehuru den franska invasionen hejdats, tränga in i mera betydande engelska kretsar, som lefde med i det offentliga. Slutligen vann anglonormandiskan någon territoriell utbredning med Vilhelm II:s eröfringar i Sydwales och mot skottska gränsen.

Denna anglonormandiskans progression och ett motsvarande undanträngande af engelskan ligga i sakernas natur och kunna redan på den grund med säkerhet antagas, äfven om inga samtida vittnen berätta därom. Men den bevisas absolut däraf, att i det följande d. v. s. det XII århundradets början en rik anglonormandisk litteratur växer upp, under det att den engelska litteraturen alldeles försvinner. Detta förutsätter med nödvändighet, något som Freeman och hans eftersägare alldeles förbisett, att anglonormandiskan haft en period af latent tillväxt, öfning och utbildning, som satt den i stånd att träda fram i skrift och som beredt den en publik, tillräcklig nog för att behöfva den i talrika litterära alster.

KAP. III

Anglonormandiskans litterära blomstringsperiod

(XII århundradet)

I det XII århundradets början framträder anglonormandiskan såsom litteraturspråk. Det är också dess enda lifstecken — visserligen ett talande sådant — ty tidens dokument gifva inga upplysningar om densamma. De, som stödja sig på de historiska urkundernas uppgifter, såsom Freeman, Scheibner, Behrens, hafva därför intet att säga om det XII århundradets anglonormandiska. Det är litteraturkännaren, som nu får supplera historikern och på indirekt väg ur litteraturalstren klargöra åtminstone litteraturspråkets existensvillkor.

De politiska och sociala förhållandena i England voro bragta till lugn vid det XII århundradets början. De normandiska invandrarnes språk hade fått en ytterligare grad af utveckling, hade hört sin röst i adoptivlandet, hade känt sig hemmastadt. Därtill kom, att Henrik I var en furste med litterära intressen och att han i sitt senare giftermål (1121) äktade en furstinna, Aaliz af Löwen, som i detta fall sympatiserade med honom. Tiderna voro därför gynnsamma för en litterär debut, och medan ännu kontinentalfranskan har ytterst sparsamma litterära produkter att uppvisa, framträder anglonormandiskan med en liflig författareverksamhet, som rör sig på flere skilda områden.

Det är lärodikten och den religiösa litteraturen, som synas odlas flitigast, att döma af hvad vi hafva i behåll.

Det äldsta bevarade anglonormandiska litteraturalstret är en rimmad kalender, en *Computus*, som medeltidslatinet kallade dessa i synnerhet för prester behöfliga böcker. Författaren nämner sig själf i första raden Philippe de Thaun, och han säger sig hafva författat sitt verk (d. v. s. bearbetat det från latinet) för att sätta presterna i stånd att iakttaga gudstjänstordningen. Detta bekräftar hvad som annorledes är tillräckligt bekant, att presterna vid denna tid hade franska till sitt egentliga språk, och det antyder äfven, att de försummade latinet. Däraf fram-

går åter, att församlingarna nu åtminstone fingo sina predikningar och sin undervisning hufvudsakligen på franska, en ej oviktig omständighet. Philippes *Computus* är säkerligen från 1113 eller 1119, snarare från det senare året.[1] Samme författare kompilerar omkring tio år senare en annan didaktisk afhandling på vers, likaledes en handbok i ett under medeltiden vanligt studieämne, en *Bestiarius* eller djurbok.

År 1121 eller 1122 bearbetar en munk Beneit den bekanta *Brandanresan*. Han dedicerar den till drottning Aaliz och säger sig af henne hafva fått i uppdrag att utföra sitt verk. Vi se här direkt, hvad betydelse ett litterärt bildadt hof kan hafva.

En annan helgonhistoria, en biografi af *Sainte Catherine* på 2,688 verser, är föga yngre. Den är författad af en nunna i Barking vid namn Clemence; dess affattningstid röjer sig hufvudsakligen genom språket.[2]

Till första tredjedelen af det XII århundradet torde likaledes böra räknas tvenne ordtrogna öfversättningar af *Psaltaren*, af hvilka den ena plägar kallas *Oxford*-[3] och den andra *Cambridge-Psaltaren*. Möjligen har också nu den halft versifierade, halft prosaiska öfversättning af Bibelns *Konungaböcker* gjorts, hvilken finnes i behåll i ett fyrtio eller femtio år yngre manuskript.

Möjligt är, såsom Gaston Paris antager, att redan nu bland anglonormanderna och således i franska versioner sprida sig keltiska traditioner om konung Artur, liksom man har anledning antaga, att de vid denna tid blefvo kända i Frankrike och Italien.

Tillfälligtvis föreligger också en på franska affattad ämbetsskrifvelse från år 1120. Det är ett bref från biskop Roger i Sarum,[4] visserligen helt kort, men vittnande ojäfaktigt om,

---

[1] Se Malls edition (Strassburg 1873) s. 24.

[2] Den enda bevarade handskriften däraf är från midten af XII årh. (se *Vie de St. Alexis*, s. 4) och förutsätter ett åtskilligt äldre original. — Ed. Jarnik.

[3] Eller *Montebourg-Psaltaren*. — Att någondera skulle vara utarbetad i Normandie, såsom man trott, synes mig föga sannolikt. — Angående denna bibliska litteratur må man rådfråga Berger, *La Bible française au moyen âge* (Paris MDCCCLXXXIV).

[4] Publiceradt i *Sarum Charters and Documents*, s. 5 (*Rerum Britann. med. æv. script.;* 1891).

hvad på förhand med säkerhet kunde antagas, ehuru det förnekats, då man ej funnit några dokument i behåll, att franskan redan nu användes såsom mer eller mindre officielt språk.

Det är redan icke litet, att detta finnes i behåll eller är kändt från den första tredjedelen af det XII århundradet. Ändock är att antaga, att det är den vida mindre delen af hvad som en gång funnits. Måhända kunde också tilläggas en eller annan dikt, hvars hemort är svår att bestämma och möjligen kan vara Normandie.[1]

Omkring århundradets midt blir den anglonormandiska litteraturen till och med i förhållande till Frankrikes litterära tillgångar ganska riklig.

Den är fortfarande hufvudsakligen religiös diktning. Framför allt är helgonlegenden starkt representerad, och ett stort antal berättelser om helige män och om den heliga jungfrun äro oss kända och bevarade från 1150- och 1160-talen. Om den bekanta *Oweins resa*,[2] så lik Brandans, berättar Beroul, om den helige *Laurentius*[3] en anonym rimmare. Den helige *Aegidius* är föremål för en biografi på flere tusen verser af Guillaume de Berneville.[4] Om jungfru *Marias* underverk författar Guillaume Adgar ett fyrtiotal dikter,[5] och ungefär samtidigt berättar en anonym rimmare om ett hennes mirakel i Sardenai, och en annan anonym om *Maria i Egypten*.[6] Måhända något yngre äro ett par anonyma författare, som besjunga *Mariamirakel*.[7] En version om den heliga *Margaretas* lif är ovisst till sitt ursprung.[8]

Bibelbearbetningarna få, kanske redan omkring 1140, en värdefull tillökning i en parafras af *Salomos ordspråk* af Samson de Nanteuil, som äfven skrifver på uppmaning af en förnäm dam, Aaliz de Condé, bosatt i England vid midten af XII

[1] Jag syftar särskildt på några dikter publicerade af Stengel i *Zeitschr. für franz. Spr. u. Litt.* XIV och XXI.

[2] *Roman. Jahresber.* II, 1,249.

[3] *Ibid.* I, 376.

[4] Ed. Paris & Bos (Paris. MDCCCLXXXI).

[5] Ed. Neuhaus (Heilbronn 1881).

[6] Vising, *Versification anglo-normande*, s. 74 f.

[7] Se Paul Meyer i *Romania* XV, 272, 328.

[8] Th. Wright, *Biographia Britann.*, Anglo-Norm. Per., 130.

århundradet.[1] Yngre är måhända en interlineär öfversättning af *Psaltaren*[2].

En ny form af religiös poesi uppträder i de sedermera så omtyckta och utförliga predikningarna. Ännu föreligga endast en fragmentarisk och en helt kort fullständig rimpredikan,[3] men dennas korthet tyder, liksom språkformerna i båda, på hög ålder. Genom dessa predikningar konstateras det ofvan (s. 23) af *Computus* antydda förhållandet, att predikandet sker på franska. Hvad detta har för betydelse för franska språkets eller för anglonormandiskans ställning och utbredning, ligger i öppen dag.

Men äfven helt nya litteraturgrenar blifva representerade. Moraliserande vishetsregler under titeln *Disticha Catonis* föreligga i tre anglonormandiska versioner, af hvilka två synas tillhöra 1150-talet, en 1160-talet[4].

Den sedan så viktiga och med förkärlek odlade rimkrönikan får nu också, omkring 1150, sin första representant i Gaimars *Estorie des Engleis*, ett verk på mer än 6,500 verser.

Den kortare versifierade berättelsen låter icke heller länge vänta på sig. Dels är den denna allvarliga framställning af mystiska tilldragelser, vanligen starkt försatta med ett erotiskt element, som kallas *lai*, dels den satiriskt-komiska anekdoten, *fabliau*.

Det äldsta exemplet af den förra diktarten torde vara *Lai du Cor*, af Robert Biket.[5] Sedan följa, troligtvis snart nog, *Lai d'Havelok*[6] och *Lai del desirré*.[7] Med tiden blir laidikt-

---

[1] Th. Wright, *Biographia Britann.*, Anglo-Norm. Per., 130.

[2] Tryckt af Beyer i *Zeitschr. für rom. Philol.* XI, XII.

[3] Tryckta af Stengel i *Ausgaben u. Abhandlungen*, etc. I, s. 173, och i *Zeitschr. für franz. Spr. u. Litt.* XIV, 150.

[4] Elias af Winchester och en Anonym synas vara äldre än den tredje, Evrart af Kirkham: jf. Stengels edition *(i Ausgaben und Abhandlungen etc.)* s. 155.

[5] Senast utgifven af Fr. Wulff och af honom liksom förut af mig (i *La versification anglo-normande)* förlagd till midten af XII årh.; se Wulff s. 27.

[6] Upptagen i förkortad gestalt redan i Gaimars nyssnämnda krönika.

[7] Närmare om franska lais hos Ahlström, *Studier i den fornfranska lais-litteraturen* (Upsala 1892). Ahlström anvisar i allmänhet ett något yngre datum åt de anglonormandiska lais än här och hos Wulff göres. Dock förlägger han dem till XII årh.

ningen i England särdeles liflig, och innan det XII århundradet går till ända, torde vi böra dit förlägga inemot ett dussin behållna lais. Äfven författare, som ditkomma på besök, ägna sig gärna åt densamma, såsom den berömda skaldinnan Marie de France.

Inom fabliaulitteraturen, som enligt en specialists utförliga undersökningar[1] ej lämnat äldre prof kvar än från 1159, synes den anglonormandiska *Le chevalier à la corbeille* intaga ett tidigt rum. Ett eller annat årtionde senare bidraga anglonormanderna ganska flitigt till denna litteraturarts bearbetande, och före århundradets slut torde de äfven häraf hafva ett dussin fullt bland de hittills bevarade[2].

Ren lyrik var bland anglonormanderna liksom bland fastlandets normander sällsynt. Men såsom hufvudsakligen lyrisk torde man få beteckna en längre dialog *(donnei)* mellan två älskande, hvilken Gaston Paris nyligen offentliggjort.[3] Om den icke kan ryckas upp till midten af XII århundradet, torde den böra sättas kort efter denna tid.

Men de märkligaste diktverk, som denna tids anglonormandiska litteratur företer, tillhöra den stora epiken och dramat.

Såsom ett slags preludium till epiken kan man betrakta en anglonormandisk version *af Renaut de Montauban*,[4] som kanske förskrifver sig från ungefär midten af XII århundradet och icke är annat än en parafrasering af ett äldre original. Mera originel är *Tristan*, som vi vid pass samma tid för första gången möta i fragment af en roman af Beroul[5].

Det betydande, naivt friska dramat *Adam*[6] står länge utan motstycke i den kontinentalfranska litteraturen,[7] för så-

---

1 Bédier, *Les fabliaux* (2:a uppl. Paris 1895).

2 Samlade af Jubinal i hans *Nouveau Recueil* och af Stengel i *Codex Digby 86*.

3 I *Romania* XXV.

4 *Jahrbuch f. rom. u. engl. Spr.* XV, 10.

5 Se *Roman. Jahresber.* I, 378 och Röttiger, *Der heutige Stand der Tristanforschung* (Hamburg 1897) s. 16 ff. Afvikande åsikt om Beroul uttalar Förster, *Erec u. Enide*, s. XXIV (1890).

6 Ed. Grass (Halle 1891).

7 Ett litet halft latinskt halft franskt mysterium, *De fåvitska jungfrurna*, från det poitevinska området, är äldre, men blott rudimentärt.

vidt den blifvit bevarad eller känd. Det torde icke vara mycket yngre än XII århundradets midt och kan betraktas såsom ett tidigt utslag af den lystnad efter teatraliska föreställningar, som redan tyckes hafva förefunnits i England och som brännmärkes af Vilhelm Waddington i slutet af nästa århundrade.

Slutligen gör sig behofvet af anglonormandiskan såsom det offentliga lifvets språk äfven i skrift alltför kännbart, och en lagtext, som återföres på Vilhelm Eröfraren, öfversättes från latinet. Det är de ofvan, s. 21, nämnda *Lois de Guillaume le Conquérant*, nyligen utgifna af Matzke och af honom daterade till kort efter mediet af XII århundradet[1].

Sista tredjedelen af XII århundradet visar slutligen blott ytterligare anglonormandernas litterära lifaktighet.

De religiösa ämnena taga alltjämt hufvudintresset för sig. Helgonlegender gruppera sig kring *Thomas Becket* af Canterbury, som redan från 1170-talet finner anglonormandiska biografer,[2] och något senare kring *Modwenna* och *Georg af Lyssa,*[3] hvilken besjunges af Simon de Freine. *Psaltaren* öfversättes om igen på både prosa och vers, *gammal-* och *nytestamentliga berättelser* rimmas,[4] och nya *predikningar* nedskrifvas[5].

Den religiösa lyriken, som kanske går högre upp i tiden torde med säkerhet kunna dateras till XII århundradets sista årtionden. Men de små stycken, af hvilka den består, till stor del böner och lofsånger till den heliga jungfrun, äro spridda här och där[6] och med sin anonymitet och sin korthet svåra att bestämma såväl lokalt som kronologiskt.

---

[1] Introduction, s. LII.

[2] En fragmentarisk anonym biografi (se Nætebus, *Die nichtlyrischen Strophenformen*, s. 66) och en af Beneit (se Vising, *Versif. anglo-norm.* s. 79).

[3] Outgifna; jf. Gaston Paris, *Manuel*, s. 147. Åtskilliga legender äro svårbestämbara med afseende på hemort; äro de anglonormandiska, torde de tillhöra midten af XII årh.; jf. Vising, *Versif. anglo-norm.* s. 69. Hit torde höra också en Margaretalegend, *Roman. Forsch.* VII, 415.

[4] *Roman. Jahresber.* II, 250; Bonnard, *Traductions de la Bible en vers*, s. 130; *Romania* XVI, 177, 252.

[5] *Zeitschr. für rom. Philol.* I, 541; *Bibliotheca normannica* I, 81.

[6] Jf. Vising, *Versif. anglo-norm.* och *Roman. Jahresber.* II, 249 f.; Paul Meyer i *Romania* XIII, 509 (n:o 11) och *Bullet. de la Soc. d. a. t.* 1889; Stengel i *Zeitschr. für franz. Spr. u. Litt.* XIV.

Af världslig lyrik finner jag från den här ifrågavarande perioden intet anglonormandiskt specimen. Rikard Lejonhjärta, som hade fransk uppfostran och knappt vistades i England, skref i Frankrike franska eller provensalska sånger.

Ett par större didaktiska dikter tillhöra denna tid. Den ena är en af den nyss nämnde Simon de Freine versifierad bearbetning af Boëtii *Filosofiska Tröst,* i sin bearbetade gestalt kallad *Roman de Fortune.*[1] Den andra plägar kallas *La petite philosophie,*[2] ett slags kosmografiskt verk.

Krönikorna ökas med två nya, en af Jordan Fantosme, en anonym om Irlands eröfring, samt dessutom af en knapphändig *Normandernas genealogi,* en obetydlighet.[3]

Att lai- och fabliaudikten nu har en blomstringstid, är redan nämndt sid. 27.[4]

Äfven det med förkärlek omfattade dramat har i denna tid en representant, ett vidlyftigt skådespel framställande *Kristi uppståndelse.*[5]

Eposet hålles vid makt genom de vackra dikterna *Tristan* och *Horn,* båda troligen att datera på 1170-talet,[6] och genom de långa, något yngre äfventyrsromanerna af Hue de Rotelande, *Protesilaus* och *Ipomedon.*[7] I denna sista få vi ändtligen en bestämd uppgift om språkförhållandena i England under XII århundradet. Författaren säger nämligen i inledningen: »Jag säger icke, att icke den uttryckt sig väl, som beskrifvit detta på latin; men det finns flere olärda än lärda, och om icke latinet öfversättes, skola icke många förstå det. Därför vill jag sjunga på franska, så kort jag kan, så att både lärda och olärda

[1] Jf. Paul Meyer i *Romania* XIII, 533. — Den berömda *Dialogen mellan själen och kroppen,* ofta förd till den anglonormandiska litteraturen, torde icke höra dit. Se *Roman. Jahresber.* I, 377.

[2] Paul Meyer i *Romania* XV, 255.

[3] Vising, *Versific. anglonorm.* och *Roman. Jahresber.* II, 250; III, 1, 296.

[4] Se ofvan citerade verk af Ahlström och Bédier.

[5] Gaston Paris, *Manuel,* § 166.

[6] Båda hafva en Thomas till författare. Om det är en och samme Thomas, är ovisst, men ett sådant antagande stöter icke på några språkliga eller stilistiska svårigheter. Se för öfrigt Gaston Paris, *Hist. litt.* XXX, 20.

[7] Den förra outgifven; den senare tryckt af Kölbing och Koschwitz (Breslau 1889).

må förstå». Således förstå de olärda franska; om engelska är icke tal. Dock torde man böra underförstå, att de olärdaste, de alldeles illiterata, icke äro medräknade af författaren, och att följaktligen uttalandet icke gällt dem.

Till det XII århundradet höra måhända ännu *Ami och Amile*[1] och *Waldef*.

En hjältedikt på prosa är den öfversättning, som en prest, Guillaume de Briane, på sin herres befallning företog af den gamla berömda *Turpins krönika*, och den torde också tillhöra detta århundrade[2].

I det offentliga lifvets tjänst står äfven nu anglonormandiskan med ett par kortare lagtexter, öfversättningar från latinska original, som hänföra sig till Edvard Bekännaren och Vilhelm Eröfraren[3].

En vida oansenligare litterär verksamhet än den hittills behandlade är naturligtvis den, som utöfvades af afskrifvarne. Men för bedömandet af franska språkets användning och spridning i England är den lika viktig som själfva författarskapet och föga mindre viktig för förmedlandet af kännedomen om originalverken.

Från ungefär midten af XII århundradet äro anglonormandiska afskrifvares alster oss bevarade. Det första torde vara den så kallade Lambspringerhandskriften, som bland annat innehåller den äldsta franska sången om den helige *Alexius*[4]. Ungefär samtidigt och kort efter föreligga flere afskrifter, som upptaga (jämte *Alexius)* de förut nämnda dikterna *Computus, Bestiarius, Brandanresan* och *Sainte Catherine,* och för hvilka editionerna af dessa verk redogöra. Från ungefär 1160 till århundradets slut utföras åtskilliga i behåll varande afskrifter af de förut nämnda *Psaltaröfversättningarna* och *Konungaböckerna,* upptagande ofta därjämte de nyssnämnda dikterna Huruvida dramat *Adam* och Adgars *Mariamirakler* finnas i afskrifter från

---

[1] Kölbing har utgifvit den anglonormandiska versionen jämte den engelska i *Altengl. Bibliothek* I. — *Waldef* är outgifven (22,000 verser).

[2] Jf. *Romania* XVIII, 510; Ward, *Catalogue of Romances* I, 590.

[3] Se Liebermann i *Zeitschr. für rom. Philol.* XXI, 77.

[4] Gaston Paris, *Vie de S. Alexis*, s. 2.

XII århundradet, är ovisst.[1] Men den märkligaste anglonormandiska handskriften, den som räddat åt oss den franska medeltidslitteraturens pärla, är den, som innehåller *Rolandssången* och som kan anses datera sig från 1170.

Denna summariska öfversikt af det XII århundradets anglonormandiska litteratur gör icke anspråk på att vara fullständig. Dels kan ett och annat hafva undgått mig af det, som blifvit publiceradt, dels ligger ännu säkerligen åtskilligt af denna litteratur i okända manuskript. Att så är fallet med en mängd alster af de följande århundradenas anglonormandiska litteratur, är bekant; men dels är den vida rikhaltigare, dels ofta icke värd att dragas fram ur manuskriptluntorna. Men äfven om all behållen anglonormandisk litteratur från det XII århundradet vore känd, skulle den ej kunna blifva mera än en bråkdel af hvad som en gång funnits. Detta framgår redan af analogien med öfriga europeiska litteraturer från denna tid, särskildt den franska. Men det finnes också särskilda skäl att antaga, att en myckenhet anglonormandiska litteraturalster gått förlorade. Gaston Paris har upprepade gånger framhållit sannolikheten af att det keltiska sagostoffet flitigt bearbetats af anglonormanderna. Detta är i själfva verket blott helt naturligt i betraktande af detta stoffs omedelbara närhet och lättillgänglighet. Också hafva vi funnit, att en del af detta stoff, de mystisk-erotiska berättelserna, tog form i anglonormandiska *lais*[2], en i England mycket omhuldad litteraturgren, som säkerligen haft många flere representanter än de nu kända. Äfven legenderna om Brandan och Owein (sedermera om Patrick) voro keltiska och upptogos med begärlighet. Ett liknande förhållande torde hafva ägt rum i fråga om de stora romanstoffen. *Tristan* bearbetades, som vi sett, ett par gånger; en *Lancelot,* som varit förebild för Chrétien de Troies[3], och en *Graalroman* kunna antagas hafva existerat; och säkert andra med dem besläktade romaner.

En krönikör *Davit* citeras af Gaimar (v. 6488), och han

---

[1] Angående alla dessa handskrifter, se texteditionernas inledningar.

[2] Jf. Ahlström, a. a. s. 34, 48.

[3] *Hist. littér. de la France* XXX, 13, 22, 25, 77, 200, 245, 259.

skref troligen på anglonormandiska. En anglonormandisk roman *Aaluf,* synes hafva funnits till, att döma af ingångsverserna till *Horn.*

Åtskilliga dramer på denna dialekt från här berörda tid torde också af särskilda skäl kunna antagas hafva existerat utöfver dem, vi hafva i behåll[1].

Den anglonormandiska litteraturen i XII århundradet bör således anses hafva varit ganska rik och representeras faktiskt i sina behållna alster på ett mycket fylligt sätt. Dess hela ursprungliga fond såväl som dess bevarade bråkdel te sig desto mera imponerande, som både den ena och den andra, jämförda med hvad som antagligen funnits och hvad som finnes kvar af kontinentalfransk litteratur från samma århundrade, stå i så stor proportion därtill; och den fransklitterära lifaktigheten i England blir än mera beundransvärd, då vederbörlig hänsyn tages till proportionen emellan den franska publiken i England och den många gånger större, som den franska kontinenten ägde.

Det XII århundradet har också här kallats den anglonormandiska litteraturens blomstringsperiod. Det är ej därför att den litterära alstringen nu är rikast, ty den är rikare i följande århundrade. Men det är därför att det XII århundradets litteratur har ursprunglig friskhet, stundom visserligen blott en barnslig, okritisk, till och med enfaldig naivitet, såsom i förstlingsverken, men ofta också nybegynnelsens kraft och skaparglädje, såsom i lai- och fabliaudiktningen, i flere legender, i eposet och dramat. Dessutom har denna period ännu till sitt förfogande ett regelbundet språk och en någorlunda behållen versform, oundgängliga förutsättningar för att en litteratur skall göra ett intryck af naturlighet, af lif och af varsel för framtida bestånd. Denna skaparlust, ofta uttryckligen motiverad af behofvet, och denna skaparkraft äro, redan de, ett intyg om litterär lifaktighet.

I den litteratur, som här öfverskådats, ligger för det XII århundradet det enda vittnesbördet om det franska språkets i England existensförhållanden. Men den gifver otvetydigt vid

[1] Jf. Paris, *Manuel* § 167.

handen, att detta språk vid den tiden där var spridt i stora och inflytelserika kretsar, att det användes på kulturlifvets alla områden och att det hade en odling, som förutsätter dess rotfasthet och fulla trefnad.

Riktigheten af denna slutsats blir än mera uppenbar, om man kastar en blick på den engelska litteraturens historia. Den visar nämligen alltifrån den normandiska eröfringen till XII århundradets slut en blank sida. Den saxiska krönikan slutar kort efter eröfringen, och under hela 1100-talet kan knappast något annat litteraturalster uppspåras än en bearbetning af det s. k. *Poema morale* (omkring 1170). Så reducerade voro under denna tid det engelska kulturlifvet och det engelska språket.

Wald. Zachrissons Boktryckeri, Göteborg 1900.

GÖTEBORGS HÖGSKOLAS ÅRSSKRIFT 1901

I.

FRANSKA SPRÅKET I ENGLAND

II.

AF

JOHAN VISING

GÖTEBORG
WETTERGREN & KERBER
Pris: ~~75 öre.~~ 1.25

FRANSKA SPRÅKET

I ENGLAND

II.

AF

JOHAN VISING

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI
1901

KAP. IV

Anglonormandiskans ställning i det XIII århundradet

Det har varit vanligt att från det XIII århundradets början sätta en ny period i anglonormandiskans utveckling, emedan man förmenat, både att dess yttre ställning då blef en helt annan än i föregående århundrade, och att den då slog in på helt nya banor i sin inre gestaltning.

Scheibner säger t. ex.[1]: »Det missöde, som drabbade England år 1204 (Normandiets förlust), afskar de sista rötterna för den sjukliga plantan. Det XIII och XIV århundradets franska var icke mer den af normanderna i England planterade telningen, utan en planta, som hade sin rot helt och hållet i främmande mark, ehuru den nådde öfver till grannträdgården, eller bättre, den var en i Frankrike till blomning uppdrifven växt, som man nedsatt utan rötter i England och som där aldrig kunde trifvas. Utan bild taladt, så länge Normandie var förenadt med England, uppehölls, trots den skyndsamt försiggående sammansmältningen mellan engelsmän och normander, det normandisk-franska språket alltjämt endast därigenom att engelska baroner af normandiskt ursprung på sina gods i Normandie uppfriskade sina fäders från släkte till släkte nedärfda seder och språk. Men sedan England förlorat Normandie och Henrik III och Ludvig IX förordnat, att ingenderas undersåtar fingo besitta land i den andres rike, var sista stödet (*adde*: för anglonormandiskan) fallet. Nu måste alla Englands invånare känna sig som engelsmän, och de känna sig verkligen som söner af en mor, såsom striderna under Johan och Henrik visa.... Under det att på alla områden, i politik, lagstiftning, konst o. s. v., den i det XII århundradet påbörjade reaktionen af det engelska elementet segerrikt fortgår, visar sig på det språkliga området den egendomliga företeelsen, att samtidigt med att franskan såsom den normandiska befolkningens i England modersmål dör bort och engelskan gör min af att be-

[1] *Über die Herrschaft der französischen Sprache in England*, s. 23 f.

mäktiga sig enväldet, franskan såsom modspråk vinner en ny seger, och en ny period af dess herradöme i England börjar».

Liknande åsikter framställas, ehuru enklare och kortare och med mindre misstag, af Emerson[1] och Kaluza[2], m. fl. De ha tydligen framsprungit ur missförstånd af några uttalanden hos Stubbs och Freeman. Den förre säger helt enkelt[3], att den engelska nationaliteten konsolideras genom förlusten af Normandie. Detta sålunda riktigt framställda förhållande öfverdrifves af Freeman enligt hans vanliga metod, och han påstår bland annat:[4] »Förlusten af Normandie under Johan var det formella upphäfvandet af eröfringen; den blef den formella naturaliseringen af de förklädde släktingarne, som nu aflade den romanska dräkt, de hade anlagt i Gallien.... Alla Englands inbyggare blefvo engelsmän»[5]. Det är öfverdriften i detta, som Scheibner fört vidare.

Hvad Freeman här yttrar, i synnerhet i sista satsen, vederlägges till någon del redan af ett annat hans uttalande några rader längre fram: där inkommo under Johan nya svärmar af utländingar. Dessa svärmar, om hvilka i detta arbete redan varit tal, första kapitlet s. 9, kunna icke antagas hafva i högre grad känt sig såsom engelsmän. De efterföljdes också under Henrik III:s regering, såsom här förut på samma ställe angifvits, af många andra stora skaror med lika dåliga förutsättningar för en omedelbar och fullständig amalgamering. Den min-

---

[1] *The History of the English Language*, 58.

[2] *Historische Grammatik der englischen Sprache*, s. 14. Anslutning har Scheibner också vunnit af G. Körting i *Encyklopädie und Methodologie der englischen Philologie* S. 73, och af Sturmfels i *Anglia* VIII, 213.

[3] *The constitutional History of England*, I, 558.

[4] *The History of the Norman Conquest*, V, 703.

[5] På ett annat ställe (V, 536) säger Freeman: »I det XII århundradet talade män af normandisk börd franska af natur och vana. De kände engelskan endast såsom ett språk, som var på sin plats, då franskan ej förslog. Engelska herremän i XIV århundradet — deras normandiska eller engelska börd är nu glömd — talade engelska af natur; men de undervisades i franska från barndomen, etc.» Här har Freeman icke berört språket under det XIII århundradet, men hans yttrande kan tolkas så, som om detta beredt vägen för det följande århundradets språkförhållanden.

derårige konungens personlige ledare, biskop Peter af Winchester, hade till och med till speciell politik att understödja främlingsinflytandet.[1]

Äfven torde engelsmäns besök på kontinenten, särskildt i afsikt att utbilda sig i förnäma idrotter, hafva fortgått efter 1204. Gervasius af Tilbury uppger i ett ofta citeradt ställe, att de förnämste engelsmännen plägade låta uppfostra sina söner i Frankrike för öfning i vapenbruk och borttagande af råheten i deras språk. Men det är svårt att säga, huruvida detta ställe, som torde vara nedskrifvet i det första decenniet af 1200-talet, afser förhållandena före eller efter 1204.[2]

Det är emellertid tydligt, att det franska elementet i England under många årtionden efter Normandies förlust fick täta och betydande förstärkningar, som måste fördröja sammansmältningsprocessen mellan den engelska och den franska rasen.

Äfven om denna process[3] befordrades, hvilket alldeles icke skall förnekas, genom Normandies lösryckande från den engelska kronan, medför detta icke för det anglonormandiska språket de följder, som Freeman, Emerson och i synnerhet Scheibner tänkt sig. Detta har framhållits af bland andra Pauli (jf. här, kap. II, s. 16 n. 2) och Morsbach i dennes recension[4] af Emersons *History of the English Language*.

Sålunda är det ett alldeles obevisadt påstående af Scheibner, att i början af det XIII århundradet »franskan såsom den normandiska befolkningens i England modersmål dör bort och

---

[1] Se Stubbs, a. a. II, 31.

[2] Att Scheibner, som också anför nämnda uttalande af Gervasius, missförstått det, har Behrens visat, *Grundriss der romanischen Philologie*, I. 956.

[3] Det må ock framhållas, att den endast var fortsättningen af en alldeles naturlig händelsernas utveckling, om hvilken vi ha äldre tiders intyg. Freeman anför (*The Norman Conquest*, V, 825) följande från det XII århundradets slut: »Engelsmän och normander, som bo tillsammans och gifta sig inom hvarandras nationer, äro redan så blandade med hvarandra, att åtminstone bland de frie det knappast kan urskiljas, hvem som är af engelsk och hvem som är af normandisk börd» (*Dialogus de Scaccario* [=Exchequer]); och: »Denne Henrik [Henrik II], om hvilken jag talar, förenade de två folken i fast endräkt genom att förmå dem att gifta sig inbördes och med alla andra medel, som stodo honom till buds» (Walter Map).

[4] *Anglia*, Beiblatt März 1897, s. 333.

engelskan gör min af att bemäktiga sig enväldet». Visserligen motbevisas icke detta af de sparsamma historiska uppgifterna om franskan i denna tidens England, ty de kunna ju möjligtvis gälla den alltjämt fortgående importen af kontinentalfranska. Men det vederlägges alldeles bestämdt af det XIII århundradets anglonormandiska litteratur, som länge fortgår i ostörd utveckling och äfven däraf, att någon engelsk litteratur knappast finnes under detta århundrades förra hälft.

Till sitt negerande af en anglonormandiskans vidare utveckling i det XIII århundradet har Scheibner fogat ett ponerande att nu »franskan såsom modspråk vinner en ny seger, och en ny period af dess herradöme i England börjar». Äfven denna supposition, hvarigenom en skarp skillnad uppdrages mellan en *anglonormandiska*, som uppvuxit ur de tidigare invandrade fransmännens (hufvudsakligen normandernas) språk, och en *anglofranska*, införd i det XIII århundradet och senare af då till England inkomna fransmän, strider mot sakförhållandena. Detta har tydligt visats af D. Behrens[1], som framhållit, att såväl den anglonormandiska litteraturen i stort sedt som det anglonormandiska ljudbeståndet hänvisa på en organisk och oafbruten utveckling genom det XIII och XIV århundradet. En liknande uppfattning uttalas med bestämdhet af Murray i inledningen till hans *New English Dictionary*.

Scheibners och de med honom liktänkande lärdes uppfattning af franskans ställning i England måste således betecknas såsom ogrundad och felaktig. Man har snarare, synes det, att tänka sig denna ställning på följande sätt.

Den anglonormandiska, som vi i föregående kapitel sett blomstra mot slutet af det XII århundradet och hvars popularitet bland lärde och olärde framgår af ett ställe i *Ipomedon* (se kap. III, s. 29), fortsätter ostördt sin utveckling långt fram i det XIII århundradet. Denna utveckling bestämmes hufvudsakligen, både för såvidt den, kvantitativt, betecknar spridning som, kvalitativt

---

[1] *Grundriss der germanischen Philologie* I, 960. Att vid sidan af den vidare utvecklade anglonormandiskan sporadiska till den kontinentalfranska litteraturen hörande verk uppträda i England, åtminstone i XIV århundradet, skall sedan visas.

formförändring, af det från förra århundradet fortlefvande eller fortplantade befolkningselementet med anglonormandiskt språk. Men den näres också af de alltjämt inkommande kontinentalfranska skarorna, hvilka, på samma gång de öka mängden af de fransktalande och gifva franskan i England höjd betydelse, småningom anpassa sig efter dessas, den stora pluralitetens, tal eller helt naturligt af sig själfva falla in i samma språkliga utvecklingsspår. Ej annorlunda hade det gått de fransmän, som inflyttat under det XII århundradet och påträffat en redan i rörelse stadd afart af franskt språk. Ej heller annorlunda hade det gått de romare, som långt efter Galliens eröfring inströmmade dit och blefvo galloromaner, eller öfver hufvud alla dylika postuma invasioner i ett eröfradt land med påtvunget språk.

Det förnämsta beviset härför ligger i den anglonormandiska litteraturen, för hvilken i nästa kapitel skall utförligt redogöras. Den tilltar i alsterrikedom, utbreder sig på alla områden, äfven statslifvets, och visar under allt detta knappast några drag, som ej öfverensstämma med den naturliga, en gång redan inriktade utvecklingen. Men äfven några sparsamma direkta uppgifter bekräfta de slutsatser, man ur de politiska och etnologiska förhållandena närmast måste draga i afseende på franskans ställning i England i det XIII århundradet.

Den bekante ärkediakonen Walter Map skrifver till biskopen Giraldus Cambrensis[1] i ett bref af år 1209: »Ehuru edra skrifter äro vida berömligare och mera beståndande än mina äro, så hafva vi dock, emedan dessa senare framförts på det vanliga språket, men edra skrifter på latin, som är begripligt för få, fått någon frukt af våra ord.» Med »det vanliga språket» menar Map anglonormandiskan, hvilken han sålunda tillmäter den största betydelse både vid tiden för det omtalade brefvets författande och framdeles.

Alltjämt måste dock, liksom i slutet af det XII århundradet (jf. kap. III, s. 30), antagas, att de alldeles illitterata klasserna ej använde anglonormandiskan annat än vid tillfällen, då de voro tvungna därtill, såsom vid rättegångar, eller i beröringen med prästerskapet. Att detta stånd, åtminstone för så

---

[1] *Opera Giraldi Cambrensis* V, 410 (Rolls series).

vidt det rekryterades genom nykomna främlingar, uteslutande använde anglonormandiska (franska) eller latin, bevisas direkt af ett yttrande af Grosseteste i ett bref af 1252.[1] Det heter där uttryckligen om de främlingsfödda prästerna, att de ej förstå engelska. Detsamma torde hafva varit fallet med flertalet munkar, eftersom deras led flitigt rekryterades från utlandet.[2] Också föreskrifver S:t Augustini »consuetudinarium» i Canterbury[3]: »Det är priorns skyldighet att, då regeln läses i kapitlet, kommentera den på franska för de *olärda* brödernas skull».[4] Andra intyg om att munkar och nunnor begagna sig af franska och latin, finnas också, men knappast något om att de använde engelska.[5] Betydelsen häraf är desto större, som de flitigt blandade sig bland menigheten och till stor del hade ungdomens uppfostran om hand.[6]

Emellertid utvecklar sig under de oupphörliga inbördes striderna under Henrik III:s regering ett fullständigt främlingshat, som i första rummet naturligtvis drabbar fransmännen, och som medför en verklig fara för anglonormandiskans ställning. Det betecknar också i själfva verket ej blott gränsen för hennes vidare utveckling, utan äfven första steget till hennes tillbakaträngande och utrotande.

Redan det nyss citerade brefvet från Grosseteste innehåller åtskilliga ställen, som andas hat och afsky mot utländingarna, i synnerhet för så vidt de tillhöra det andliga ståndet. Sam-

---

[1] *Epistolæ* CXXXI.

[2] Det anmärkes till och med (i XIII årh.) af de franska visitatorerna af Cluniacenser ordens inrättningar i England såsom en egenhet, att på ett par ställen priorerna voro engelsmän. Se G. F. Ducket, *Visitations of English Cluniac Foundations*. London 1890. S. 26, 36.

[3] Gällande för XIII årh.; handskrifter från början af XIV århundradet.

[4] Se E. L. Taunton, *English Black Monks of S:t Benedict* (London. Nimmo. 1897) I, s. 281.

[5] Ofvannämda arbete I, 112; 296. — Stubbs anför visserligen, *Constit. History* I, 588, ett uttalande om att engelska och latin voro samtalsspråken i Durhams kloster; men detta gäller det XII århundradet, och bevisar för öfrigt, såsom Stubbs själf säger, lika litet som ett eller annat likartadt uttalande, som anföres på samma ställe.

[6] Jf. Richardson, *The national movement in the Reign of Henry III* (New York. Macmillan. 1897) s. 22 f.

tida krönikörer skildra bjärt dessa känslor. Så skrifves år 1258:[1] »Mången, som kände främlingarnes hemliga tankar, trodde, att, om deras makt ökades, de skulle förgifta alla ädlingar i landet, afsätta konungen och sålunda lägga hela England under sitt våld. Dessutom voro fyra af konungens bröder mycket för mera än de andra främlingarne i värdighet och rikedom, och de utforo mot engelsmännen med outhärdlig stolthet, tillfogande dem oförrätter af alla slag», o. s. v. Mathæus Paris uttalar upprepade gånger liknande tankar.[2]

Dessa förhållanden äro för öfrigt alltför väl kända i historien och de ledde såsom bekant till de s. k. Provisions of Oxford, uppsatta (juni 1258) af det »galna parlamentet». Däri förband sig nationalpartiet bland annat till att »från främlingar rensa detta konungarike, hvilket är ädelborne mäns och deras förfäders land». Sedermera återkommer gång efter annat kraffvet på att få endast engelskfödda ämbetsmän i England. Så t. ex. i ett annat Oxforderdokument af år 1263;[3] och efter slaget vid Lewes (1264) måste Henrik III förplikta sig att i sin tjänst använda »endast engelsmän och infödde».

Den inverkan, dessa händelser måste hafva på franska språkets ställning i England, låter lätt tänka sig. Inbördes krigen under Henrik III betecknas vanligen och med rätta såsom grundläggningen af den engelska nationaliteten; de medföra ock grundläggningen af engelskan såsom nationalspråk och litteraturspråk i England. En samtida krönikör, Mathæus af Westminster, antyder redan detta, då han säger, att under detta krig »hvar och en som ej kunde tala engelska, hånades och föraktades af mängden».[4]

Således hade anglonormandiskan nu blifvit grundligt impopulär i stora lager af folket och naturligtvis framför allt bland

---

[1] *Annales Monastici*, ed. Luard, II, 349 f.

[2] Se hans *Chronica majora* V, 363, 407. — Huru hjärtligt man hatade kontinentens fransmän, framgår med synnerlig tydlighet af en dikt om Rikard Lejonhjärta, antagligen författad på anglonormadiska efter midten af XIII århundradet; se G. Paris i *Romania* XXVI, 361.

[3] Richardson, a. a. s. 189, 216: »Item petunt quod regnum de cetero per indigenas fideles et utiles sub Dom. Rege gubernatur et non per alios.»

[4] *Flores Historiarum* under året 1263.

de talrika lägre klasserna. Den som ville tala till dem eller hafva dem med sig, måste nu utan tvifvel mer eller mindre anpassa sig till deras språkvanor. Förr fick bonden och borgaren vanligtvis lyssna till de härskandes franska (eller latinska) ord. Detta har här tillräckligt framhållits i kap. II sid. 19. Det visar sig ock i senare exempel. Giraldus Cambrensis predikar i Wales korståg på franska och latin, och ehuru hans åhörare ej förstå dessa språk, blir han åtlydd af tusenden. Men 1258 finner sig Henrik III föranlåten att vända sig till sina undersåtar på latin, franska och *engelska* i en bekant proklamation, som följde på Oxfordprovisionerna.

Ett språk, som kommer från landsbyggden och arbetsverkstaden, kan visserligen, om god vind drifver det fram, tränga sig in i hofvets salar, i de förnämes slott och de lärdes arbetsrum, men det kan ej med ens där göra sig allenahärskande. Franskan måste länge vidhållas af många skäl: traditionens band i uppfostran, politiskt lif och litteratur, förbindelsen med kontinenten och modets makt, franskans egen höga utbildning och engelskans oodlade skick.

Det är därför naturligt, att franskan hela det XIII århundradet ut är hofvets språk.[1] Och länge än, så fort i litteraturen kastas fram något ord i förbigående om det språk, hvarpå en författare vänder sig till en större publik, den må vara lärd eller olärd, är det endast fråga om »romanz». Så är förhållandet med ett par yttranden som förekomma i dikter från måhända midten af 1200-talet.[2] Det ena lyder: »Sankt Robert öfversatte denna dikt på franska *(romanz)*, såsom I skolen få höra. Han öfverflyttade den från latin för deras skull, som ej hafva klerkernas lärdom; och han gjorde detta säkerligen för att upptända nit hos de olärde, om de vilja lyssna till honom.» Det andra: »Jag kan icke skrifva franska *(romanz)* synnerligen bra eller öfversätta min dikt från latin, ty jag har aldrig varit i Paris eller

---

[1] Se härom Behrens a. a. s. 953 (i opposition mot Scheibner).

[2] Publicerade af P. Meyer i *Romania* XXIX,61 och 79 (fragment). Den förras datum är ej säkert bestämbart men är naturligtvis tidigare än detta århundrades slut, då handskriften ännu ligger inom detsamma; den senare diktens datum kan på språkliga grunder sättas ungefär lika eller kring midten af 1200-talet.

S:t Denis; därför får man ej klandra mig, om jag ej uttrycker mig väl på franska. Men icke för ty vill jag söka lära och uppfostra det olärda[1] folket, som icke känner skriften fullständigt, ty den är stor och dunkel för sådana, som icke hafva lärda studier och icke lagt sig vinn om sådana saker».

Först i slutet af det XIII århundradet ger oss litteraturen tydliga vittnesbörd om den art af dubbelspråkighet, som måste vara rådande i den tidens England och som i förhållande till föregående tider bestämmes af balansens sjunkande till engelskans förmån. Ty värr hafva dessa vittnesbörd vanligtvis en mycket allmän lydelse.

En engelsk bearbetare af en ursprunglig anglonormandisk roman skrifver vid ofvannämda tid[2]: »Denna dikt förefinnes i franska böcker: olärdt folk[3] förstår den icke. De olärde[3] kunna icke franska, knappt en på hundrade, och likväl skulle många af dem utan tvifvel vara glada, om de kunde förstå de tappre engelske riddarnes ädla krigslekar». Här konstateras således i tämligen skarp motsats mot hvad tvänne författare vid 1200-talets midt hade uppgifvit, att obildade hålla sig till engelskan och de bildade till franskan. En annan författare från det XIII århundradets slut säger: »Franska bruka de förnäme, men hvarje engelsman kan engelska; mången adelsman har jag träffat, som ej kunde säga ett franskt ord.»[4]

Från ungefär samma tid förskrifver sig detta bekanta, så ofta citerade ställe ur Roberts af Gloucester krönika[5]: »Så kom då England i Normandiets våld; och normanderna kunde endast tala sitt eget språk och talade franska såsom hemma och lärde det till sina barn, så att förnäme män i detta land, som härstamma från deras blod, hafva det språk, som de fingo af

---

[1] I originalet står här såsom i det föregående citatet *laie gent (layes)*, som ju dels här står i motsats mot kleresiet, dels i sammanhang härmed betecknar illitterata eller olärda.

[2] Om denna roman och dess engelska bearbetning har G. Paris, efter Jentsch, utförligt yttrat sig, *Romania* XXVI, 353 ff.

[3] Originalets uttryck är *lewede* = det franska *lai* och med samma dubbla betydelse.

[4] *Arthour and Merlin* ed. Kölbing, v. 23 ff.

[5] Om denna krönikas författare och affattningstid se Strohmeyer i *Archiv f. d. Stud. der n. Sprachen* LXXXVII, p. 217 ff.

dem: ty den som ej kan franska, blir föga omtalad; men det lägre folket håller sig till engelska och sitt eget goda språk. Jag är viss, att i hela världen det ej finnes något land, som ej håller sig till sitt eget språk utom England. Men väl vet man, att det är nyttigt att känna båda (språken), ty ju mer man vet, desto mera är man värd». Således endast generaliteter, men talande för de åsikter, som här framställts.

Än mindre upplysande är inledningen till den första handboken[1] i anglonormandiska, en afhandling af Gautier af Biblesworth, likaledes från slutet af 1200-talet. Denna inledning, som varieras i de olika manuskript, där den finnes,[2] framställer önskvärdheten för barn i förnäma familjer att från spädaste år lära sig de riktiga franska uttrycken för allt. På samma gång som franskans, d. v. s. anglonormandiskans, härskande ställning i de högre kretsarne härigenom än en gång fastslås, åskådliggöres dubbelspråkigheten genom de af afhandlingen upptagna engelska glosorna till de franska termerna.

Så godt som ingen slutsats tillåter ett uttalande, som Behrens anför ur ett Oxfordstatut,[3] och hvari föreskrifves, att man skall »konstruera» och i och med konstruerandet lära ordens betydelse omväxlande på engelska och franska, »så att ej franska språket alldeles försvinner». Dels är detta statuts datum mycket osäkert och blott genom gissning satt till det XIII århundradet, dels är det ovisst, med hvilka lärjungar man på så sätt skall förfara. Är det fråga om de lägre klassernas söner, så stämmer detta yttrande ej illa med de förut anförda.

Slutligen karakteriseras anglonormandiskans ställning i det XIII århundradet däraf att den sprider sig till Irland och Skottland. Från det förra landets eröfring under Henrik II daterar sig en invasion af anglonormandiska herrar, som togo gods i besittning, af deras hushåll, tjänare och handtverkare och af en del fransktalande soldater och ej minst af fransktalande

[1] Såsom sådan kan man ej egentligen beteckna Alexander Neckams afhandling med sedan tillsatta anglonormandiska glosor, ej heller John af Garlandes *Dictionarius* från XIII århundradets början innehållande några anglonormandiska ordförklaringar. Båda utgifna af Thomas Wright i *A Volume of Vocabularies* (MDCCCLVII).

[2] *A Volume of Vocabularies* s. 142 och *Romania* XIII, 500.

[3] *Grundriss der german. Philologie* I, 956.

prästerskap och munkar.[1] I Skottland inkom anglonormandiskan genom de alltmera intima förbindelserna med England, hvilka, måhända understödda af förbindelser med Frankrike, i det XIII århundradet föranleda anglonormandiskans användning såväl i förnäma kretsar som i offentligt lif.

Det är dock hufvudsakligen litteraturkunderna, som lämna beviset för dessa förhållanden i Irland och Skottland. Öfver hufvud är det också litteraturen, som ger de säkraste upplysningarna om anglonormandiskan i England, och den anglonormandiska litteraturens historia i det XIII århundradet skall därför behandlas i följande kapitel.

KAP. V

Den anglonormandiska litteraturen i det XIII århundradet

Det kan vara skäl att betrakta den anglonormandiska litteraturen under det XIII århundradet särskildt för de första två tredjedelarne och särskildt för den sista tredjedelen af detta tidsområde.

Den religiösa och uppbyggliga litteraturen har alltjämt en ganska gifven öfverhand. Också tillhörde flertalet af de tillräckligt bildade och skrifkunnige det andliga ståndet.

Bibelns böcker öfversattes eller snarare reproducerades mer eller mindre fritt i redan gjorda öfversättningar på vers och prosa. Sålunda föreligger den gamla *Oxfordpsaltaren* (se Kap. III, s. 24) i en text från det XIII århundradets förra hälft,[2] och en vidlyftig kommentar öfver *Psaltaren*,[3] troligen från samma århundrades första år. Af en *Genesis* återstå betydliga fragment;[4] af en annan *Genesis* jämte en *Exodus* finnes en tämli-

[1] Om franciskanerna i Irland t. ex. må man se P. Meyer i *Notices et Extraits des manuscrits* etc. XXXIV, I, s. 9.

[2] Berger, *La Bible française*, 18, 404.

[3] Berger, s. 65; Paul Meyer, *Rapports* 84, 89.

[4] *Romania* XVII, 142.

gen fri parafras, som synes förutsätta en äldre versifierad text.[1] Från förra hälften af det XIII århundradet är en vidlyftig kommentar öfver *Salomos Ordspråk.*[2]

Ur Nya Testamentet förekomma egentligen ett par psevdoevangelier och *Uppenbarelseboken*. Ett versifieradt evangelium om *Kristi barndom* finnes i ett par handskrifter och torde vara utfördt efter ett kontinentalfranskt underlag, senast, att döma af språket, i det XIII århundradets början.[3] Från samma tid torde förskrifva sig ett *Nikodemusevangelium* af en Chrétien, för såvidt det är af anglonormandiskt ursprung, hvilket utgifvarne betviflat;[4] yngre är en annan, äfvenledes rimmad, men anonym version[4] af samma psevdoevangelium; den torde vara att sätta kring eller något efter århundradets midt. Till evangelielitteraturen kan också räknas ett långt poem på öfver 20,000 verser af Robert af Gretham. Det bär titeln *Miroir* eller *les evangiles des domees*, d. v. s. »söndagsevangelierna», och innehåller dessa för hvarje vecka jämte utläggning. Det har af Paul Meyer daterats till midten af det XIII århundradet.[5] Af de flere i England skrifna texterna af *Uppenbarelseboken* synes en eller annan böra föras till förra delen af det XIII århundradet,[6] ehuru flertalet är yngre.

Åtskilliga rimmade eller prosaiska *Credo* och *Pater* tillhöra den litteratur, som här afhandlas.[7]

Flere andra *böner* och *Ave* mest på vers, stundom på prosa torde vara att räkna till denna tids anglonormandiska litteratur; men det är naturligtvis ytterst svårt att datera sådana småstycken.[8] En bön till Kristus på ej mindre än 51

---

[1] *Romania*, XVII, 140.

[2] Se *Notices et Extraits* XXXV, och *Roman. Jahresbericht* IV, I, 297.

[3] *Romania* XV, 334; XVI, 221.

[4] Utgifvet af G. Paris och A. Bos för La Société d. a. t. (1885). Om lokaliseringen se ibid. s. XIII, men däremot Paul Meyer *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1898, 83. — Om den andra versionen se s. XLVI af utgifvarnes inledning.

[5] *Romania* XV, 296.

[6] Jfr Berger 83 och 339.

[7] Se Berger 25—27; Bonnard 148: P. Meyer i *Romania* XIII, 534; XV, 321, 341; 322, 342.

[8] Sådana finnas angifna af Reinsch i *Archiv f. d. St. d. n. Spr.* LXIII, af P. Meyer i *Bulletin d. l. S. d. a. t.* XV, 2, *Notices et Extraits* XXXIV, *Roma-*

strofer har Paul Meyer framdragit.[1] *Syndabekännelse* är innehållet i ett par prosatexter, som Paul Meyer angifvit[2]

Predikningarna blifva sällsynta. Enstaka specimina äro en prosapredikan[3] och en versifierad[3], båda angifna af Paul Meyer.

Religiös lyrik af växlande innehåll finnes här och där inströdd i anglonormandiska handskrifter, och en stor del däraf torde falla på det XIII århundradets första två tredjedelar. Redan Reinsch har för länge sedan[4] bekantgjort flere sådana dikter. Atkinson meddelade 1876 en hymn till åtskilliga helgon[5] men i senare tid har i synnerhet Paul Meyer framdragit anglonormandisk religiös lyrik i ljuset.[6]

Jämte dessa arter af religiöst författarskap åtnjöto *mirakelberättelserna* och *helgonlegenderna* synnerlig popularitet. Två omfattande mirakelsamlingar[7] synas hafva upplagts i det XIII århundradet, ehuru flertalet af de där innehållna styckena äro äldre. Men några synas vara från det XIII århundradets början liksom ock Marias underverk med *harpospelaren i Rochester*[8] och ett par *Mariamirakel* på vers, som Paul Meyer gifvit prof af.[9] Andra episoder ur *den heliga jungfruns historia* hafva behandlats af andra rimmare, som troligen höra till detta tidsskede. Hennes bebådelse besjunges i några konstfärdiga strofer[10], som till och med kunna vara från det XII århundradets slut. Hennes död begräts af

nia XIII, 509, 513, 527, 531, 534; XV, 306, 322; af Stengel i *Codex Digby 86*, s. 5, 7, 10, 80, 81, 23, 102, 104, *Ausgaben u. Abh.* XLVII, s. 108, *Zeitschr. f. fr. S. u. L.* XIV, 169; jf. äfven Nætebus, *Die nicht-lyrischen Strophenformen*, passim.

[1] *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1880, s. 74.

[2] *Romania* XV, 322, 340.

[3] *Notices et Extraits* XXXV, 158. *Romania* XXIX, 5 ff.; i olika versioner; jf. s. 83.

[4] I *Archiv f. d. St. d. n. Spr.* LXIII; jf. Vising, *Versification anglo-normande*, 82.

[5] *Vie de St. Auban* XI, XII.

[6] *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1889; *Notices et Extraits* XXXIV; *Romania* XIII, 518, 831; XV, 309, 321—22, 341—43, 353. Jf. äfven Stengel, *Codex Digby 86*, s. 128. Jf. äfven »Contemplationes», gallice, citerade efter ett förloradt manuskript af Paul Meyer i *Romania* VIII, 326.

[7] *Notices et Extraits* XXXIV, 2 och Mussafia i *Studien zu den mittelalterlichen Marienlegenden* (1891).

[8] Ed. Francisque Michel, *Eustache le Moine* 108.

[9] *Romania* XV, 272, 327.

[10] *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1893, s. 40.

en viss Thomas[1] och af en anonym[2], hennes lidande af en annan[3], hennes »fem fröjder» (ett vanligt ämne) beskrefs på vers och prosa[4] och hela hennes historia berättades af en anonym[2]. *Jesu lidande och död*[5] skildras under den allegoriska formen af en riddare, som låter sitt lif för sin älskade.

Andra helgons lefnadssagor berättades gärna. Ett par af dessa berättelser hafva de sällsynta förtjänsterna att vara exakt daterade och tillika troligen bevarade i författarens eget manuskript. Den ena är den versifierade öfversättningen af Gregorius I:s legendariska eller moraliserande berättelsesamling *Dialogus*, som broder Anger i Frideswidas kloster afslöt den 29 november 1212; den andra den rimmade bearbetning af samme *Gregorii lefnadsbeskrifning*, som samme klosterbroder afslöt den 30 april 1214.[6]

Till ungefär samma eller möjligen något äldre tid höra Chardris ganska talangfullt rimmade legender om den helige *Josafat* och *Sju sofvare*.[7] Såsom närmast yngre åter torde få anses fragment af en dikt om *Thomas Becket*[8] och af en versifierad *Magdalenabiografi*, hvilka flera gånger utgifvits[9], en kortare lefnadsbeskrifning af den heliga *Thaïs*[10] samt *St Placidas' lefnad*».[11] Inemot midten af århundradet komma den helige konung *Edvards historia*[12] (1245) och den helige *Albans* lefnad.[13] I sammanhang med dessa helgonlegender må nämnas en anglonormandisk version[14] af

---

[1] Francisque Michel, *Horn* LI och *Tristan* I, LXI.

[2] Stengel *Mittheilungen aus frz. Handschr.* (Halle 1873), s. 20 not 22.

[3] Reinsch, *Die Pseudoevangelien von Jesu und Marias Kindheit* (Halle 1879), s. 77. Jf. Bonnard s. 238.

[4] *Codex Digby 86*, s. 6, 81.

[5] *Romania* XIII, 530.

[6] Se Paul Meyer *Romania* XII.

[7] Ed. Koch (Heilbronn 1879).

[8] Ed. Paul Meyer för La Societé d. a. t. (1885).

[9] Sålunda af Suchier i *Zeitschrift f. r. Ph.* IV, 362; af Doncieux i *Romania* XXII, 266. Den senares datering till midten af XIII århundradet torde ej vara riktig.

[10] *Notices et Extraits* XXXV, I. Jf. *Roman. Jahresber.* IV, I, 297.

[11] *Codex Digby 86*, s. 126.

[12] Ed. Luard; se s. XI.

[13] Ed. Atkinson. Jf. Suchiers bekanta broschyr om denna edition.

[14] Angifven af Paul Meyer i *Romania* XV, 326.

den mycket spridda legenden om *det heliga korset*, en version, som icke torde vara yngre än det XIII århundradets början, samt tvenne dikter af den engelska tempelherrn Henri d'Arci om *Antikrist* och om *Pauli nedstigande till helvetet.*[1] Det förra ämnet behandlas senare, kanske till och med långt fram i det XIII århundradet, af en anonym;[2] det senare ämnet har också behandlats af en Adam af Ros.[3]

Den *moraliserande* anglonormandiska diktningen är äfvenledes ansenlig i det tidsskede, som här behandlas.

Redan till ingången af det XIII århundradet torde ett betydande skaldestycke af den ofvan nämnde Chardri höra, nämligen *Le petit plet*[4], en dialog mellan motsatta lifsåskådningar. *Ordspråk* och *sentenser* samlades begärligt, och åtskilliga exempel[5] därpå föreligga från, såsom det tyckes af språket, det XIII århundradets första år, en kommentar öfver *Salomos ordspråk* från en något senare tid.[6] *Les XXXII (XXXV) folies* höra till sentenserna och föreligga i flere texter[7] från denna tid. De äro delvis upptagna i en rimmad Version af *Verba seniorum*[6] af den nyss nämde Henri d'Arci. En längre lärodikt af Robert de Ho, med titel *L'enseinement ke Trebor dit*[8], synes vara ungefär samtidig. En tämligen vidlyftig moralkodex på prosa är bevarad i flere handskrifter af en öfversättning af Edmonds af Pontigny († 1240) *Speculum Ecclesiæ* (i ett manuskript kalladt *Speculum amicitiæ*)[9]. En prosatraktat öfver *klosterlif* och *askes*[10] torde få föras hit; dess språkformer tyda senast på en tidig period af det XIII århundradet.

Den religiösa och moraliserande *allegorien* representeras

[1] *Notices et Extraits* XXXV, 153.

[2] *Romania* XXIX, 78.

[3] Ed. Ozanam i *Dante et la philosophie catholique* s. 425 ff. Jf. *Notices et Extraits* XXXV, 153.

[4] Ed. Koch.

[5] Se särskildt Stengel, *Zeitschrift f. fr. S. u. L.* XXI, 1; *Romania* XIII, 532; Jubinal, *Nouveau Recueil* II, 372.

[6] *Notices et Extraits*, XXXV, 1. Jf. *Roman. Jahresber.* IV, 1, 297.

[7] Förtecknade af Paul Meyer, *Romania* XV, 340.

[8] *Notices et Extraits*, XXXIV. Jf. *Roman. Jahresber.* II, 249.

[9] Angifvet af Paul Meyer i *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1880, s. 72; af Stengel i *Zeitschrift f. frz. S. u. L.* XIV, 135.

[10] *Romania* XIII, 513.

omkring 1240 af biskop Grossetestes *Château d'amour,*[1], där dygder och laster förekomma såsom slott och torn o. s. v., och *IX filles du diable,* där djäfvulens nio döttrar, Simonien, Hypokrisien, etc. blifva bortgifta.[2] En lång rimmad allegori om *människokroppens lemmar* finnes i behåll[3].

Ett slags *teologisk lärobok* är *Corset* af den s. 12 nämde Robert af Gretham[4]. Åtskilliga andra teologiska afhandlingar[5] torde också kunna förläggas till midten af det XIII århundradet.

Mera *världsliga läroböcker* äro tvenne versifierade verk af prästen Pierre af Peckham eller af Abernun. Det ena är ett slags encyklopedi, efter mönstret af den berömda Elucidarius af Honorius af Autun och kallas *La lumière as lais.*[6] Det andra är en likaledes rimmad öfversättning af en medeltida naturlära *Secreta secretorum.*[7] Båda dessa dikter synas tillhöra midten af det XIII århundradet. Dit kan man också föra ett prosaextrakt ur sistnämda verk, kalladt *Physionomie*[8] och en filosofisk dialog mellan *St Julien*[9] och hans lärjunge. En art *astrologisk kalender* utgjorde hvad man kallade *Pronostics* eller ofta *Les diz Esdras,* och hvaraf såväl en rimmad som en orimmad text finnes angifven af Paul Meyer,[10] båda sannolikt från förra hälften af det XIII århundradet. Till 1256 kan man datera en med en viss talang rimmad *kalender* af Raoul af Linham[11].

---

[1] Ed. Cooke, i *Carmina anglonormannica* (1852).

[2] Grossetestes författarskap till denna dikt är tvifvelaktigt. Se Paul Meyer i *Romania* XXIX, 54. Men att döma af språket är dikten från Grossetestes tidehvarf.

[3] *Bulletin d. l. S. d. a t.* 1880, s. 49.

[4] *Romania* XV, 296; *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1880.

[5] Omnämnda af Stengel, *Codex Digby 86,* s. 1—3.

[6] Se Paul Meyer i *Romania* XIII, 325; XV, 287; *Notices et Extraits* XXXV, 2; och *Bibliothèque de l'Ecole des chartes* 1892, s. 184.

[7] Utdrag hos Héron, *La légende d'Alexandre et d'Aristote* (Rouen 1892). Jf. *Romania* XV, 287.

[8] *Romania* XV, 330.

[9] *Romania* XXIX, 21.

[10] *Romania* XV, 322, 331. Jf. *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1883, s. 84, och Stengel, *Ausg. u. Abh.* XLVII, s. 107.

[11] Utdrag hos Paul Meyer, *Rapports,* s. 127. Jf. *Romania* XV, 285; XXIX, 72.

En liten prosatraktat om *vänskap*[1] är svår att datera; en rimmad traktat om *civilité*[2] kan säkrare förläggas till denna tid.

Satiren är representerad i här ifrågavarande tid genom *La riote du monde*[3], en lifligt versifierad bearbetning af en tämligen vanlig persiflage öfver hvarjehanda förhållanden. Vidare af varianter af det omtyckta temat *Le blâme des femmes*.[4] Som pendant därtill kommer *la bonté des femmes*, ej mindre energiskt vindicerad.[5] En satir öfver kvinnan är också *De la Femme et de la Pye*[6].

Den i egentligare mening *vittra* anglonormandiska litteraturen är mindre rik under det XIII århundradet. Hvad som tillhör de två första tredjedelarne af seklet är ungefär följande:

Kärleksdiktningen tar, äfven den, gärna en undervisande, vanligen dialogisk form. Sålunda föreligger en *dialog* mellan en förälskad dotter och hennes moder, ett icke oäfvet poem från en relativt god språkperiod.[7] Öfver frågan huruvida en klerk eller en riddare vore att föredraga såsom älskare, anställes upprepade gånger *debat;* mellan *Blancheflour och Florence*[8] och mellan ett par anonyma.[9] Ett slags *art d'aimer*, råd i kärleksaffärer, gifna af en fader till sin son och åtföljda af romantiska berättelser, finnes i ett ganska egendomligt kväde.[10] Frågor och svar på vers angående kärlekens natur, således något som hör till *l'art d'aimer*, finnas också.[11] Betydligt yngre, kanske till och med hörande till det XIII århundradets sista tredjedel, äro de skabrösa och ungkarlsegoistiska reflexionerna af *un vallet amerous*.[12]

---

[1] *Codex Digby 86*, s. 104.

[2] *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1880, 73.

[3] Utgifven af *Ulrich* i *Zeitschrift f. r. Ph.* VIII, 275. Den därsammastädes ur ett Cambridgems. meddelade prosaversionen (III), synes snarare tillhöra det XII århundradet.

[4] *Romania* VI, 499; XV. 339; där äldre litteratur anföres.

[5] *Ibid.* VI, 499; VIII, 334: XV, 316. *Codex Digby 86*, s. 22.

[6] Jubinal, *Nouveau Recueil*, II, 326.

[7] Publiceradt af Paul Meyer i *Romania* XIII, 512.

[8] *Bibliothèque de l'Ecole des chartes* 1861, s. 279.

[9] *Romania* XV, 333.

[10] *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1887, s. 84, 91 ff.

[11] *Ibid.* 1875, 26, 30. Jf. *Romania* XIII, 503.

[12] *Codex*, *Digby 86*, s. 40.

Af ren *lyrik* finner jag icke mer än en ganska vacker liten sång till kärlekens förhärligande[1] (början: *En un verger m'en entrai),* en *julsång,*[2] en dryckessång *Lætabundus*[3] och ett stycke halfkomisk reflektionslyrik *La bestornée* (»den förvända sången») af en viss Richard, som anställer betraktelser öfver hvarjehanda ämnen i sitt 245 verser långa kväde.[4]

Några *fabliaux* höra utan tvifvel till denna tid. Bédier har i sin specialafhandling upptagit ett par.[5] Man torde väl också kunna tillägga *Du Roy qui avoit une Amie*, från det XIII århundradets början.[6]

Den världsliga *epiken* är representerad i det XIII århundradets första hälft af betydande verk, särskildt hjältedikter. En *Roman de toute chevalerie,*[7] af en Eustache eller Thomas af Kent och hörande till Alexandercykeln, är måhända från något af de första årtiondena. Måhända till samma tid hör *Boeve de Haumtone.*[8] Något yngre är väl *Rikard Lejonhjärtas* roman, som Gaston Paris upptäckt.[9] Samtidig därmed, d. v. s. från ungefär århundradets midt, är den vidlyftiga (öfver 11,000 verser) *Gui de Warwick.*[10]

Mera såsom historiska verk äro att anse, utom den fantastiska dikten om *Les graunz jaianz ki primes conquistrent Bretaigne,*[11] den lifligt versifierade beskrifningen af *slaget vid Mansourah*[12] (1254), kvädet om judegossen *Hugo af Lincoln*[13] (strax efter 1255) och den versifierade beskrifningen af uppförandet af staden *New Ross'* murar[14] (1265).

---

[1] Francisque Michel, *Rapports* (1838), s. 113.

[2] *Ibid.* s. 59 och Paul Meyer, *Recueil danciens textes* 382.

[3] Francisque Michel, *Rapports* 58 och *Eustache le Moine* 114.

[4] *Codex Digby 86*, s. 118.

[5] Bédier, *Les Fabliaux*, 2e éd. Se förteckningen s. 436 ff.

[6] Jubinal, *Nouveau Recueil* II, 309.

[7] Se Paul Meyer, *Alexandre le Grand* II, 273 ff.

[8] Ed. Stimming, Halle 1899. Dateringen s. LVIII.

[9] *Romania* XXVI, 353 ff. Dateringen s. 361.

[10] *Bulletin de l. S. d. a. t.* 1882; Winneberger, *Über das Handschriftenverhältniss* (Marburg 1889); *Zeitschrift f. r. Ph.* VI, 391; *Roman Jahresber.* I, 377.

[11] Ed. Jubinal, *Nouveau Recueil* II, 354.

[12] Flere gånger tryckt, senast af Francisque Michel i hans *Joinville*, s. 327—53.

[13] Ed. Wolter i *Bibliotheca anglonormannica* II, 115.

[14] Ed. Madden i *Archæologia* XXII, 315.

Om kejsar *Julianus* och den helige Basilius existerar en dikt, möjligen från denna tid.[1]

Krönikor finnas flere, och som bekant har Sir Thomas Duffus Hardy i sin *Descriptive Catalogue*, vol. III, upptagit åtskilliga, som höra till 1200-talet. Några sluta vid Henrik III:s regering och torde väl därför vara författade under densamma; jf. n°s 72, 90, 105, 106, 314. Samtidig är troligtvis en kort prosakrönika, som slutar 1216.[2] En *Courte historie d'Angleterre* har framdragits af Francisque Michel,[3] och en fortsättning af Waces *Brut* utgifvits af densamme.[4] Den förra är från början af Henrik III:s regering, den senare från midten af det XIII århundradet.

Besläktad med denna litteratur är den *politiska visan*, som kommit upp strax efter det XIII århundradets midt, framkallad af de häftiga politiska rörelserna. Man har från 1256 kyrkans klagan öfver de höga skatterna (*» Or est acumpli a men acient»*), från 1263 baronernas sång (*»Mes de Warenne ly bon quens»*), från 1264 den karrikerande dikten »*Or vint la tens de May*», från 1265 om Simon af Montfort (»*Chaunter m'estoit, mon cuer le voit*»).[5] Till samma tid hör troligen den politiska satiren *Lettre de l'empereur Orgueil*,[6] hvarmed måhända bör sammanhållas *Lettre du prince des envieux*.[7]

Slutligen börjar mot midten af det XIII århundradet anglonormandiskan användas, utom det i vanlig mening litterära området, för det praktiska lifvets behof, i hvardagliga aktstycken, bref, i officiella dokument.

Det finnes *recept* till kokkonstens bruk[8] eller för medi-

---

[1] Stengel, *Ausgaben u. Abhandl.* XLVII, s. 108.

[2] *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1882, 60.

[3] *Rapports* 193.

[4] *Chroniques anglo-normandes* I, 65—117. Jf. De la Rue, *Essais* III, 158.

[5] Förtecknade i nyssnämnda arbete af Sir Thomas Duffus Hardy och utgifna af Thomas Wright i *The political Songs of England* (för Camden Society 1839).

[6] Ed. Wright i *Reliquiæ antiquæ* II, 248—54. Jf. *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1880, s. 78.

[7] *Romania* XIII, 533.

[8] *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1893, s. 49.

cinskt behof,[1] ungefär från århundradets midt. En latinsk ordbok af Alexander Neckam († 1217) förses med anglonormandiska glosor.[2]

Den sedan så rika anglonormandiska *brefväxlingen* börjar med ett bref, troligen från Simon af Montfort, af 1249, och fortsättes inom de närmaste åren med några patentbref från Henrik III, ett bref från Peter af Montfort (1262), ett från earlen af Hereford (1265), för att endast tala om de i Shirleys samling[3] bevarade.

Slutligen börja, ehuru sparsamt, förordningar och proklamationer att utfärdas på anglonormandiska. En *charte,* länge enastående, det är sant, förekommer redan 1216.[4] Att ej förr och ej i den närmaste tiden oftare sådant förekom, förstår man lätt, om man besinnar, att i själfva Frankrike franskan först i början af det XIII århundradet småningom kom in i offentliga dokument.[5] Oxforderprovisionernas text (1258) utfärdas af Henrik III både på latin, anglonormandiska och engelska;[6] en ratifikation föreligger från honom af 1259.[7]

I det XIII århundradets *sista tredjedel* steriliseras inom anglonormandiskan de flesta litteraturgrenar, i synnerhet de skönlitterära, under det att en och annan för tidsomständigheterna särskildt passande genre tar ny fart.

Bibellitteraturen är till och med rik och bibelbearbetningarna fortsättas med ifver. Det är mot det XIII århundradets gräns till det XIV, som detta betydliga verk *Den anglonormandiska Bibeln* uppstår.[8] Från samma tid är en anonym versifiering af *Gamla Testamentet*, ett kväde i 17,400 verser med

---

[1] Se Stengel *Codex Digby 86*, s. 7, 9; *Ausgaben u. Abhandl.* XLVII, 107.

[2] Ed. Thomas Wright, *A. Volume of Vocabularies* (1857), s. 96 ff.

[3] Se Shirley, *Royal and other historical letters illustrative of the reign of Henry III* (i *Chronicles and Memorials*). Ett privatbref *Romania* XIII, 536.

[4] Stubbs, *The constitutional history af England* I, 442.

[5] Se Giry, *Manuel de diplomatique* (1894), s. 467. Jf. Bonnier i *Zeitschrift f. r. Ph.* XIII, XIV.

[6] Lappenberg, *Geschichte von England* III, 909.

[7] Giry, a. a. 473.

[8] Berger a. a. s. 230. Jf. *Romania* XVII, s. 135, 137 f.

en stil, som påminner om *chansons de geste.*[1] *Uppenbarelseboken* erfor, såsom ett slags älsklingslektyr, särskild behandling: åtminstone två prosaiska och en versifierad text produceras. De förra[2] föreligga i handskrifter från det XIII århundradets slut, kunna således ej vara yngre; den senare[3] tillhör samma tid.

Af annan religiös litteratur är icke mycket att anteckna. Det finnes emellertid en ganska vidlyftig samling af versifierade *Mariamirakler*[4] af munken Everard de Gateley. Möjligen får man också till det XIII århundradets slut förlägga någon del af Nikolas Bozons författareverksamhet. Så har Paul Meyer gjort, då han till Henrik III:s regeringstid daterat en *Char d'orgueil,* en uppmaning till bikt[5], hvilken kan anses vara Bozons verk. Emellertid tillhör hufvuddelen af Bozons verk ostridligen det XIV århundradet. En dikt till *jungfru Maria*[6] förskrifver sig från Gautier af Biblesworth, om hvilken mera sedan. Ett kväde om *kärleken till Gud*[7] torde höra hit.

Till den *moraliserande* diktningen från denna tid torde böra räknas det ganska egendomliga kvädet *La plainte d'Amour*, en prästs klagan öfver människokärlekens undanträngande och försvinnande ur världen.[8] Äfvenså *Manuel de Péchés* af William af Wadington, från århundradets slut[9]. En *ordspråkssamling* är möjligen från tiden inemot 1300.[10]

En filosoferande *encyklopedi* är *Le livre de Sidrac*, hvaraf åtminstone finnes en anglonormandisk afskrift,[11] om ock icke

[1] Se Bonnard, *Les traductions de la Bible en vers français*, s. 92 ff; Paul Meyer i *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1889, 73.

[2] Berger, a. a s. 84—5; s. 78, 339; *Romania* XV, 329; XXV, 184 (not).

[3] *Romania* XXV, 174.

[4] Bekantgjorda af Paul Meyer i *Romania* XXIX, 27—47. Dessa mirakler förete i språkligt afseende ett betydligt framskridet förfall och kunna anses från det XIII århundradets slut.

[5] *Romania* XIII, 514.

[6] *Romania* XIII, 531.

[7] *Romania* XXIX, 5.

[8] Ofta omnämndt af Paul Meyer, senast i *Romania* XXIX, 4.

[9] Ed. Furnivall i *Handlyng Synne* (1862). Jf. Gaston Paris i *Histoire littéraire* XXVIII, 179, 207; Paul Meyer i *Romania* VIII, 332; XV, 312, 348 351; XXIX, 47.

[10] Jubinal, *Nouveau Recueil* II, 372.

[11] *Romania* XV, 339.

en självständig anglonormandisk text. Af speciella vetenskapliga verk finnes föga. Men ett par nya vetenskapsområden få nu sin första odling, hvilken sedermera kommer att fortsättas i en rad af viktiga litteraturalster. Det är dels *undervisningen i franska språket*, dels *lagtolkningen*. En *Traité* eller *Doctrine* af Gautier af Biblesworth[1] blir vid det XIII århundradets slut en första egentlig lärobok i anglonormandiska och vinner såsom sådan mycket stor spridning. Den första juridiska afhandlingen kallas *Britton*[2] efter sin upphofsman, som synes hafva utarbetat den år 1291—92.

Obetydligt är annars att anföra såsom vetenskaplig litteratur från denna tid. En slags *kalender* synes vara från tiden inemot 1300;[3] en förteckning på kritiska dagar[4] och en astrologisk handbok, *Lunaire*[5] kallad, äro ungefär samtidiga.

Med *epiken* är det illa ställdt. Den representeras knappt annorlunda än af krönikor. En s. k. *Brut*, som går till 1272, har Paul Meyer upptäckt.[6] *Le livere de reis de Brittanie e Le livere de reis de Engleterre*[7] slutar 1274. Om tre andra från Edvard I:s regering talar Sir Thomas Duffus Hardy i sin *Descriptive Catalogue*.[8]

Den *politiska visan*, som funnit en tacksam jordmån, företer ett par specimen från Edvard I:s tidigare regeringsår: sången öfver tidens elände (»*Amur gist en maladie*»), *L'ordre de bel eyse* (»*Qui vodra a moi entendre Oyr purra e aprendre L'estoyre de un Ordre novel*»), klagan öfver skatterna (»*Dieu, roy de mayesté, ob personas trinas*») från ungefär 1297.[9]

Någon egentlig *lyrik* finnes knappt. I brist på bättre kan

---

[1] Ed. Thomas Wright i *A Volume of Vocabularies* I, 142—74. Jf. Paul Meyer i *Recueil d'anciens textes* 360—65; *Romania* XIII, 500; XV, 312.

[2] Ed. senast Nichols, Oxford MDCCCLXV. Dateringen I, s. XVIII.

[3] Jubinal, *Nouveau Recueil* II, 374.

[4] *Codex Digby 86*, s. 11.

[5] *Ibid.* s. 8. Jf. *Romania* XXIX, 77, där franska *lunaires* angifvas.

[6] *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1878, 115.

[7] Ed. Glover 1865 i *Chronicles and Memorials*. Jf. *Bulletin d. l. S. d. a. t.* 1878, 108 (oriktigt, att denna krönika går till Edvard I:s död).

[8] III, Nos 327, 374, 452.

[9] Ed. Thomas Wright *The Political Songs of England*. Jf. *Versification anglo-normande* 85.

man anföra ett par sånger af Gautier af Biblesworth, en sång till *kvinnans lof*,[1] en *tenson* med Henri de Laci († 1312).[2] En dialog om äktenskapet föres af *Gilote et Johane*, enligt en svårtydlig uppgift mot slutet, af år 1293.[3]

I det praktiska lifvets tjänst träder anglonormandiskan mer och mer, och jämte den närliggande genren den politiska visan ger detta den hufvudsakliga karaktären åt litteraturen i slutet af det XIII århundradet. *Bref* på anglonormandiska blifva en vanlig företeelse, särskildt i hofkretsarne. En mängd anglonormandiska bref från Edvard I och hans ämbetsmän finnas samlade af Champollion-Figeac.[4] Mathæus af Westminster säger under år 1301, att påfvens bref öfversattes till franska för konung Edvard.[5] Man torde därför i allmänhet hafva vändt sig till honom på detta språk, och sålunda skrifver broder Johannes Peckham,[6] som annars vanligen korresponderar på latin, alltid anglonormandiska bref till Edvard I.

Chartes och *förordningar* utkomma oftare och oftare på franska, d. v. s. anglonormandiska,[7] och åtskilliga äro från tiden före 1300.[7] Ett första *statut* på detta språk är från 1275.[8] Anmärkningsvärdt är, att ett statut för munkar öfversatts till anglonormandiska[9] (slutet af XIII eller början af XIV århundradet?).

Denna förteckning af anglonormandisk litteratur i det XIII århundradet har helt visst icke fullständigt upptagit ens hvad som däraf publicerats eller i litteraturhistoriska artiklar bekantgjorts, ty detta är alltför spridt för att kunna tillräckligt

---

[1] *Romania* XIII, 532.

[2] Ed. Thomas Wright i *Reliquiæ antiquæ* I, 135.

[3] Ed. Jubinal, *Nouveau Recueil*, II, 28.

[4] I *Lettres de rois, reines et autres personnages* etc. (Paris 1839 och 1847) I s. 156 ff.

[5] *Epistolæ* ed. Trice Martin i *Chronicles and Memorials*.

[6] Giry, *Manuel de diplomatique*, 473; Scheibner, *Über die Herrschaft d. frz. Sprache* etc. s. 26 och där anförd litteratur.

[7] Se Stubbs, *Select Charters; Year Books of Edward I* (*Chronicles and Memorials*); *Memoranda de Parliamento* (*ibid.*), 1893.

[8] Luders, *Tract on the Law and History of England* (1810), s. 393.

[9] *Zeitschrift f. r. Ph.* XVII, 279.

sammanhållas. Än ofullständigare ter sig denna förteckning i förhållande till allt det, som finnes i manuskript och framför allt till all den anglonormandiska litteratur, som en gång existerat i det tidsskede, som här behandlats. En ofullständighet till vidlåder den, nämligen osäkerheten af litteraturalstrens datering, hvilken ofta gjorts på ett ungefär efter språkformernas och versifikationens osäkra indicier. Emellertid torde af det anförda framgå, att det XIII århundradets förra två tredjedelar ha att uppvisa en mycket rikhaltig, om ock ej så värdefull, anglonormandisk litteratur, under det att den sista tredjedelen af samma sekel är i detta afseende arm och hufvudsakligen framter, jämte bibellektyr, skriftalster för det praktiska, särskildt det politiska lifvets behof.

Det intresse, den flit och det behof, som yttrade sig i att afskrifva och låta afskrifva anglonormandiska och äfven andra franska texter under detta århundrade, låta sig ej kronologiskt fördela på samma sätt som författandet. Tvärtom synes afskrifvandet hafva tilltagit mot århundradets slut. Viktigt är emellertid att konstatera, att de anglonormandiska handskrifterna äro utomordentligt talrika under det XIII århundradet. Bibliotekens, framför allt de engelska bibliotekens, kataloger afgifva ett väl bekant vittnesbörd därom.

Slutligen är det ett betydelsefullt tecken, att, såsom litteraturhistorien lär oss, den engelska litteraturen i slutet af det XIII århundradet får en helt annan betydelse än tillförene och börjar inträda i en blomstringsperiod.

I bokhandeln har förut utkommit:

Vising, J., Om språkskönhet. 1897. 1 kr.

——, Den fransk-klassiska stilens uppkomst. 1898. 75 öre.

——, Franska språket i England. I. 1900. 75 öre.

GÖTEBORGS HÖGSKOLAS

ÅRSSKRIFT

Vising, Johan
Franska språket i England. 3

BAND VIII. **1902.** no. I

UTGIFVEN PÅ BEKOSTNAD AF HÖGSKOLANS
GUSTAF-ADOLFSFOND

GÖTEBORG
WETTERGREN & KERBER

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B. 1903

INNEHÅLL:

INBJUDNING

TILL DEN OFFENTLIGA FÖRELÄSNING,

MED HVILKEN

PROFESSORN I STATSKUNSKAP MED STATISTIK

Fil. Dr JOHAN RUDOLF KJELLÉN

KOMMER ATT TILLTRÄDA SITT ÄMBETE

VID GÖTEBORGS HÖGSKOLA.

AF

HÖGSKOLANS REKTOR

Bifogad skrift: FRANSKA SPRÅKET I ENGLAND

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI
1902

Då Göteborgs Högskola 1898 tack vare förnyade prof på välvilja af tvenne för henne varmt nitälskande män blef satt i stånd att utvidga sin fasta lärarekrets, yttrades i den skrift, hvarmed rektor inbjöd till den nye professorns tillträdesföreläsning: »Det tillkommer nu Högskolan att, i den mån medel därtill kunna beredas henne, söka kring den ursprungliga kärnan af ämnen gruppera nya, i främsta rummet efter den vikt, de hafva i förhållande till de centrala, men äfven med hänsyn till Högskolans skilda verksamhetsgrenar och till det samhälles behof, med hvilket Högskolan står i närmaste förbindelse».

Dessa senare hänsyn hafva under den närmast förflutna tiden kommit att göra sig starkare gällande än förr. Dels hade den Kongl. Handels- och Sjöfartskommittéen i sitt betänkande föreslagit, att vid Högskolan måtte anordnas särskild undervisning i handelsvetenskapliga ämnen, dels hade inom merkantila kretsar i Göteborg samma fråga väckts och med lifligt intresse diskuterats. Häri låg för Högskolan en ytterligare anledning att söka af sin redan förut gifna utvidgningsplan närmast realisera den del, som innebar ett höjande af statsvetenskapernas ställning. Till den ändan beslöt Lärarerådet den 9 juni sistlidne år, att hos Styrelsen hemställa, att docenturen i statskunskap (med geografi) vid Högskolan måtte förvandlas till en ordinarie professur i samma ämnen samt att, för den händelse denna hemställan beviljades, Styrelsen måtte till innehafvare af denna professur kalla docenten i statskunskap (med geografi) härstädes doktor Rudolf Kjellén. På samma gång uttalade sig Lärarerådet om vikten och betydelsen af andra närstående vetenskaper, såsom statistik, nationalekonomi, sociologi och etnografi, för hvilkas företrädande vid Högskolan medel dock fullständigt saknades.

Dessa Högskolans planer blefvo emellertid kända för Herr *August Röhss,* som lifligt tilltalades af tanken att på samma gång kunna främja Högskolans utveckling och gagna den merkantila bildningen i vårt land och vårt samhälle. Han förklarade sig därför i en skrifvelse af den 29 juli 1901 villig att till Högskolan öfverlämna en summa af *Trehundrafemtiotusen (350.000) Kronor,* under förutsättning att Styrelsen, »så snart lämpligen kan ske, vill inrätta: en professur i *nationalekonomi och sociologi* samt en *professur i geografi (med handelsgeografi) och etnografi* och använda öfverskottet af räntemedlen till ombildande af den nuvarande docenturen i statskunskap (med geografi) till en *professur i statskunskap med statistik*»; och han uttalade tillika den önskan, att, om så funnes lämpligt, vid tillsättningen af dessa professurer måtte bestämmas, att innehafvarne skola, därest så påfordras, medverka vid undervisningen i en eventuell, högre merkantil bildningsanstalt i Göteborg.

Detta storartade erbjudande, som Högskolans Styrelse naturligtvis med den varmaste tacksamhet antog, skänkte Högskolan med ens en utveckling, som hon annars endast mycket långsamt och med svårighet kunnat vinna, och beredde henne tillika förmånen att kunna tillmötesgå de önskningar, som inom Göteborgs merkantila kretsar kort förut uttalats med afseende på omfattningen af hennes undervisning.

Lärarerådets förslag att upprätta en professur i statskunskap i förening med geografi, hvilket endast gjorts ad interim, af brist på medel för skilda professurer, hade sålunda förfallit och därmed äfven förslaget att till denna professur kalla Docenten Kjellén. Det syntes i stället Lärarerådet befogadt att föreslå hans kallande till den nya professur, som enligt donators bestämmelser skulle omfatta statskunskap med statistik, desto hellre som denna professur, sedan geografien blifvit frånskild, endast var en förenkling af den lärostol, Lärarerådet velat inrätta, och som Docenten Kjellén under mera än tio år på ett synnerligt förtjänstfullt sätt uppehållit en professors tjänstgöring i statskunskap och statistik, och hans fulla kompetens för en professur däri var för Lärarerådet intygad genom särskilda utlåtanden af Professorerna Stavenow och Fahlbeck. Lärarerådets i sådant syfte gjorda förslag af den 26 oktober 1901

vann också Styrelsens bifall, i det att den under den 19 november s. å. beslöt att till professor i statskunskap med statistik kalla Docenten i statskunskap (med geografi) vid Högskolan Filosofie Doktor *Rudolf Kjellén* med skyldighet för honom att, därest så påfordrades, medverka vid undervisningen i en eventuell, högre merkantil bildningsanstalt i Göteborg. Denna kallelse erhöll den 16 därpå följande december Kungl. Maj:ts stadfästelse.

Tack vare en högsinnad medborgares omtanke om den högre bildningen och särskildt dess främjande inom det samhälle, han tillhör, har Högskolan således nu tillfredsställelsen att, behörigen rustad, kunna uppfylla sina egna och detta samhälles önskningar om vetenskaplig undervisning i tvenne så viktiga vetenskapsgrenar som statskunskap och statistik. Och denna tillfredsställelse ökas däraf, att denna undervisning öfvertages af en så framstående vetenskapsman och bepröfvad lärareförmåga, som Professor Kjellén under sin förutvarande gagnerika verksamhet vid Högskolan visat sig vara.

Professor Kjellén har om sig meddelat följande:

Jag, *JOHAN RUDOLF KJELLÉN*, är född den 13 juni 1864 i Torsö församling af Skaraborgs län. Föräldrar: kyrkoherden Anders Kjellén och hans maka Hulda Sofia Hultberg.

Intogs i Skara högre allmänna läroverk höstterminen 1875. Aflade mogenhetsexamen därstädes den 12 juni 1880. Inskrefs som student vid Upsala Universitet höstterminen 1880. Aflade därstädes filos. kandidatexamen den 29 januari 1883 och fil. licentiatexamen den 28 november 1888; disputerade för filosofiska graden den 17 maj 1890 och promoverades till filosofie doktor den 31 Maj 1891.

Kallades till docent i statskunskap vid Upsala Universitet den 9 juni 1890. Förordnades att uppehålla den Skytteanska professurens examinationsskyldighet från den 1 till 15 december 1890 samt att förestå nämnda professur i sin helhet vårterminen 1891.

Förordnades till e. o. lärare i statskunskap vid Göteborgs Högskola den 5 maj 1891 och har alltsedan Högskolans öppnande därstädes bestridt undervisningen och examinationen i statskunskap, med samma tjänstgöringsskyldighet som tillkommer professor. Förordnades till docent i statskunskap (med geografi) därsammastädes den 6 mars 1894, hvilket förordnande förnyats 1896 och 1899, och har sedan slutet af år 1892 bestridt äfven den vid Högskolan förekommande undervisningen och examinationen i geografi.

Uppfördes på andra förslagsrummet till professuren i Historia och Statskunskap vid Göteborgs Högskola af dess Lärareråd den 5 september 1895.

Kallades den 19 november 1901 af Styrelsen för Göteborgs Högskola till professor i Statskunskap med Statistik, hvilken kallelse af Kongl. Maj:t stadfästes den 16 december samma år.

Har sedan 1892 vid sidan af den akademiska tjänstgöringen utöfvat en omfattande verksamhet som populär föreläsare.

Invaldes 1899 till arbetande ledamot af Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälle.

Har under sommaren 1901 företagit geografiska studie- och forskningsresor i skilda delar af Skandinavien.

Har af trycket utgifvit:

A) Afhandlingar.

Om Eriksgatan. Kritiska studier i gammalsvensk statsrätt, 1889. 78 sidor.

Studier rörande ministeransvarigheten. I. Om ministeransvarighetens princip. II. Om forum vid ministeranklagelse. Akad. afh. 1890. 226 sid.

Unionen, sådan den skapades och sådan den blifvit. I. Den ursprungliga unionen. II. Unionens historia. III. Den nuvarande unionen. Fören. Heimdals folkskrifter n:s 1, 14—15, 18—19, 1893—94. 51 + 87 + 68 sid.

Riksrättsinstitutets utbildning i Sveriges historia; i Skrifter utg. af Humanistiska Vetenskapssamfundet i Upsala, 1895. 191 sid.

Om den svenska grundlagens anda; i Göteborgs Högskolas Årsskrift 1897. 59 sid.

Inledning till Sveriges geografi; Populärt vetenskapl. föreläsningar vid Göteborgs Högskola n:r XIII, 1900. 180 sid.

B. Vetenskapliga tidskriftsuppsatser o. d.

Prins eller enskild man? Några ord i en statsrättslig tvistefråga. Ny Svensk Tidskrift 1890, sid. 45—59.

Den norska landtvärnsklausulen. Till belysning af tvänne högerprogram i unionsfrågan. Svensk Tidskrift 1892, sid. 462—472.

Den nationella karaktären i 1809 års grundlagsstiftning. Historisk Tidskrift 1893, sid. 1—22.

Samuel Åkerhjelm d. y. och de ryska stämplingarne i Sverige åren 1746—49. Ibidem 1894, sid. 1—36.

Om dateringen af Alsnö och Skeninge herremöten under Magnus Ladulås. Ibm 1894, sid. 247—260.

Hvem har stiftat Sveriges regeringsform af 1809? Ibm 1896. sid. 79—103.

Till nordpolsfrågans historik. Nordisk Tidskrift 1894, sid. 99—124.

Stat och samhälle i det gamla Vestergötland, I och II. Vestergötlands Fornminnesförenings Tidskrift, 1897 sid. 1—11, och 1899, sid. 1—21.

Studier i äldre Vestgötalagen I—V. Tidskrift for Retsvidenskab 1898, sid. 205—241.

Den tredje stora unionskomitén, ett stycke unionshistoria. Statsvetenskaplig Tidskrift 1898, sid. 135—154.

Den sydafrikanska frågan. Göteborgs Högskolas Årsskrift 1898, sid. 233—267.

Studier öfver Sveriges politiska gränser. Ymer 1899, sid 283—331.

Om maritim anpassning. Ibm 1901, sid. 417—426.

Recensioner i Historisk Tidskrift 1889 (Key-Åberg, om konunga- och tronföljareval, sid. 46—50) och 1891 (Stavenow, om riksrådsvalen under frihetstiden, sid. 1—9).

Artiklar i Nordisk Familjebok, hufvudsakligen åren 1888—1893; ett stort antal af historiskt och statsvetenskapligt innehåll (bokstäfverna P, R, T och V.)

C) Politiska tal och broschyrer.

Hvad har Sverige vunnit genom unionen med Norge? Ett väktarerop till svenska folket, 1892, af Hbg.

Om uppgiften för ett fosterländskt förbund i våra dagar. Tal vid Fosterl. Förbundets i Göteborg allmänna möte den 9 februari 1896.

Fosterlandet och unionen. Tal vid Fosterl. Förbundets i Göteborgs årsmöte den 19 november 1897.

Några tankar om begreppet reaktion. Ur Tal vid Fosterl. Förbundets generalförsamling i Stockholm den 26 april 1897 (Nordisk revy 1897).

Nationalitetsidén. Tal vid Fosterl. Förbundets generalförsamling i Stockholm den 2 maj 1898 (fem artiklar i Göteborgs Aftonblad juli 1898).

Ljus öfver unionen! Tal vid Sveriges Agrarförbunds årsmöte den 6 februari 1899.

Rätt och sanning i flaggfrågan, 1899.

Uppsatser i arbetarefrågan, 1900. (Anonym, utg. af Fosterl. Förbundet).

D) Populärt skriftställeri i blandade ämnen.

Underjordiska inflytelser på jordytan, 1893. (Fören. Heimdals folkskrifter n:o 10). — Natur och lif i höga norden, 1894 (Läsning för folket). — Jordens nordligaste folk, 1894 (ibm). — Den försvunna Franklinexpeditionen, 1895 (ibm). — Dödar kulturen vår lifsglädje? 1896 (ibm), — Greelyexpeditionen vid Kap Sabine, en tragedi från höga norden, 1895 (Ord och Bild). — Minnesord öfver Viktor Rydberg, vid Harmoniska sällskapets minnesfest den 3 december 1895. — Gustaf Ericson Vasa, minnesblad utg. af Fosterl. Förbundet i Göteborg den 12 maj 1896. — I hvad förhållande står det historiska Grönland till det nuvarande och till Sverige? Prisskrift i »Förgät mig ej», 1897. — Sverige, bidrag till en begreppsanalys, 1899, (»Det flydda decenniet», utg. af Fosterl. Studentföreningen i Upsala). — Ur anteckningsboken, tankar och stämningar, I—XXXI, 1900 (Göteborgs Aftonblad). — En cykeltur genom det mörkaste Vestergötland, 1901 (Svenska Turistföreningens Årsskrift). — Sångarfärden till Paris 1900, på sångkörens uppdrag skildrad, 1901.

Tidningsartiklar i Nya Dagligt Allehanda, Göteborgs-Posten, Svenska Dagbladet, Göteborgs Aftonblad, Helsingborgs-Posten, m. fl., hufvudsakligen åren 1895—1901; ett stort antal, i nationell och internationell, teoretisk och praktisk politik, i statsrättsliga, statistiska, historiska och geografiska frågor; därjämte reseskildringar, litteratur-, teater- och musik-recensioner, m. m.

Professor Kjellén kommer att tisdagen den 18 innevarande februari kl. 1 e. m. tillträda sitt ämbete med en offentlig föreläsning i Högskolans Stora Hörsal öfver *Döda bokstäfver i Sveriges gällande regeringsform.*

På uppdrag af Högskolans Styrelse har jag äran att härmed till bevistande af denna föreläsning vördsamt inbjuda Högskolans högste styresman, *Kansleren för Rikets Universitet, förutv. Statsrådet, K. m. st. k. N. O., K. S:t O. O. m. m. F. D. Herr GUSTAF FREDRIK GILLJAM*, Högskolans storsinnade främjare *f. d. Konsuln, K. m. st. k. N. O., K. W. O. 1 kl. m. m. Herr OSCAR EKMAN*, den frikostige gifvaren af de medel, som för Högskolan möjliggjort upprättandet af den professur, som i dag tillträdes, *Grosshandlaren och K. N. O. 1 kl. Herr AUGUST RÖHSS* Ordföranden i Högskolans Examenskommission, *Professorn, K. N. O. 2 kl., En af de Aderton i Svenska Akademien, m. m. T. o. F. D. Herr ESAIAS HENRIK WILHELM TEGNÉR*, f. d. ordföranden i Högskolans Examenskommission, *f. d. Professorn, K. m. st. k. N. O., En af de Aderton i Svenska Akademien m. m. F. D. Herr GUSTAF HÅKAN JORDAN LJUNGGREN, Biskopen öfver Göteborgs Stift, K. m. st. k. N. O., T. o. F. D. Herr EDVARD HERMAN RODHE* samt förre ledamoten af Högskolans Styrelse *f. d. Lektorn R. N. O., F. D. Herr ANDERS OLOF HEURLIN.*

Desslikes får jag vördsamt rikta en särskild inbjudan, utom till Högskolans *Lärare* och *Lärjungar*, till de korporationer, som äro med Högskolan förbundna genom rätten att utse ledamöter i hennes Styrelse: *Herrar Stadsfullmäktige i Göteborg, Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället, Göteborgs Musei Styrelse* samt *Rektorer och Lärare vid Göteborgs Allmänna Läroverk.*

Äfvenledes anhåller jag att få vördsamt inbjuda *Herrar Medlemmar af Länsstyrelsen* och *af Stiftets Domkapitel, Chefen för Kongl. Första Göta Artilleriregemente, Göteborgs Stads Borgmästare och Magistrat, Drätselkammarens Herrar Ledamöter* samt en och hvar, som med intresse följer arbetet vid Göteborgs Högskola.

För dem, som erhållit inträdesbiljetter till föreläsningen, öppnas Stora Hörsalen kl. 12,30 e. m. Efter kl. 1 lämnas, så långt utrymmet medgifver, tillträde äfven åt personer utan biljetter.

Göteborg den 12 februari 1902.

Johan Vising.

FRANSKA SPRÅKET
I ENGLAND

III.

AF

JOHAN VISING.

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI
1902

KAP. VI.

Anglonormandiskans ställning i det XIV århundradet.

Inbördeskrigen under Henrik III hade utvecklat ett främlingshat, som blef ödesdigert för anglonormandiskan och tillika medförde det positiva resultatet, att den engelska nationaliteten fick fast utdaning och det engelska språket ställning som nationalspråk och litteraturspråk (kap. IV, s. 9). Den nationella politiken befästes under Edvard I, i det att det folkliga elementet släpptes mer och mer fram till deltagande i statsstyrelsen och till inflytande i allmänhet. Genom kungabrefvet om Parlamentets inkallande 1295 blefvo ju också ej blott den lägre adeln utan städer och köpingar officielt representerade i Parlamentet [1]

I öfverensstämmelse härmed hafva vi också sett, att vissa uttalanden antyda en tillbakagång af franskan och framryckande af engelskan alltifrån 1260-talet, och att de franska och engelska litteraturerna i detta skede tydligt förete en liknande reciprok rörelse, det ojäfaktigaste vittnesbördet om språkens ställning till hvarandra.

Denna utvecklingsgång bibehölls under det XIV århundradet och fick ytterligare fasthet genom de stora politiska händelserna: folkstyrelsens stärkande (till värn mot konungamaktens stora penningebehof) och utbrottet af det hundraåriga kriget med Frankrike (1337).

I huru hög grad detta måste inskränka franskans popularitet och användning, ligger i öppen dag. »England för engelsmännen» blef en alltmera spridd lösen. Ämbeten gifvas ej bort åt fransmän, därför att de äro fransmän; invasionerna af franska munkar och arbetare äro slut.[2] Om ändock icke anglonormandiskan hastigt och fullständigt försvinner, beror

---

[1] Stubbs, *The constitutional History of England* II, 135, 245.

[2] En mängd flamländska ylleväfvare invandrade till England kort före hundraårskrigets utbrott, då England blifvit stängdt för import från Flandern. Men de talade ej franska.

detta på följande förhållanden. Hofkretsen var alltjämt hufvudsakligen fransk[1], dess språk var franska[2]. Då Edvard III och hans son utbyta skrifvelser i Westminster, kommer icke något annat språk i fråga än franska[3]. Då en nykrönt engelsk konung aflägger sin ed, sker det på latin, om han är »litteratus», på franska, »si rex non fuerit litteratus»[4] Däraf följer, att den från konungens kansli utgående korrespondensen helst kläder sig i fransk form (jf. kap. V, s. 25). Vidare hade lagkarlarne adopterat franskan för sitt speciella skriftställeri (kap. V, s. 24). Därvid blef det, dels på grund af att franskan var mera upparbetad och hade sin juridiska terminologi, dels på grund af traditionens makt, alltid stor inom juridiken och författningslitteraturen, där gifna former och fastställda distinktioner måste spela en viktig rol såsom vi skola få se en författare i det XV århundradet framhålla.

Emellertid uppstår en medveten kamp mellan anglonormandiskan och engelskan; man stiftar lag för franskan och mot franskan, och man uttalar sig till förmån än för detta språk än för det konkurrerande; i alla händelser följer man deras täflan med uppmärksamhet.

Förordningarna *mot* franskan, af senare datum, hänvisa ju direkt på arbetet för dess aflägsnande. Men äfven förordningarna *för* densamma, d. v. s. de förordningar, som påbjuda dess användning och bevarande, tyda på att den uppehålles med konstlade medel och att dess ställning är svag. Tack vare dessa förhållanden föreligga emellertid från det XIV århundradet flere direkta dokument och uppgifter angående anglonormandiskans ställning än i de föregående tidsskedena.

Redan till det XIV århundradets början torde höra dikten *Cursor mundi*, i hvilken inledningsvis yttras[5]: Denna bok är öfversatt till engelska och tolkad för de engelska olärde för

[1] Se Stubbs, *a. a.* II, 323—25.

[2] Behrens i *Grundriss der germanischen Philologie* I, 953. Edvard II skall till och med hafva författat en fransk dikt; Scheibner, *Über die Herrschaft der franz. Sprache, etc.* s. 25.

[3] Champollion-Figeac, *Lettres de rois, etc.* II, 152 ff.

[4] *Statutes of the Realm*, I, 168; jf. anglonormandiskt formulär, *Romania* XXV, 177.

[5] Ed. Morris, *E. E. T. S.* N:o 57, v. 232 ff.

engelsmännen i England, och för att förstås af gemene man. Här tolkas en fransk dikt allmänfattligt; mest är den värd för fransmän[1], hvad betyder det för den, som ej kan franska? Det engelska folket är i allmänhet engelskt; det språk som man mest gör sig förstådd med, därpå bör man ock tala... Jag diktar för det engelska folket; det förstår mig.»

Snart framträda de bekanta förordningarna för studenterna i Oxford att samtala endast på latin och franska. Behrens anför[2] enligt Lyte's *History of the University of Oxford* sådana förordningar från 1322, 1325, 1329, 1340. Detta visar, att många studenter — det torde hafva varit alla af ringare börd — ej hade franska såsom naturligt samtalsspråk.

År 1332 beslöt parlamentet enligt Froissart[3], att »alla herrar, baroner, riddare och ansedde män i de goda städerna skulle lägga sig synnerlig vinn om att undervisa och uppfostra sina barn i franska språket, på det de måtte blifva skickligare och erfarnare i sina krig» (med Frankrike).

Predikanten Richard Rolle, som antagligen dog 1349, författade i förra hälften af århundradet den långa dikt, som han kallar *Myrour of lyf*, och talar där inledningsvis ganska vidlyftigt om engelskans, latinets och franskans ställning. V. 61 ff. lyda[4]: »På engelskt språk skall jag berätta, om I viljen lyssna; ej på latin, utan på engelska, som är mest i bruk, som förstås af hvar och en, som är född i England; det språket är mest användt bland lärde och laiker. Latin kunna endast de, som lärt det i skolan, och några kunna franska men ej latin, hvilka hafva varit vid hofvet[5]; somliga kunna något latin, men föga franska; somliga förstå väl engelska, men icke latin eller franska. Både lärda och olärda, gamla och unga förstå engelska. Därför är bäst hålla sig till det språk, som hvar och en kan, i synnerhet de olärde, som ej hafva klerkernas uppfostran».

---

[1] Handskrifternas läsart differerar och ger ej god mening.

[2] *Grundriss der germanischen Philologie* I, 957. Jf. Warton, *History of English Poetry* I, 6, och Emerson, *The History of the English Language*, 66.

[3] Ed. Kervyn de Lettenhove II, 419; citeradt af Behrens a. a. s. 957.

[4] I Ullmanns text, *Englische Studien* VII, 469.

[5] Jf. ett yttrande af t. ex. Lord Cavendish, år 1381; se *Archæologia* XI, 55.

I förra hälften af århundradet skref också antagligen munken Holcot de *Lecturæ*, i hvilka han talar om barnaundervisning[1]. Inga barn fingo undervisning i engelska, säger han; först lärde barnen franska och sedan med franskans tillhjälp latin; och detta hade bestått alltsedan den normandiska eröfringen. Detta gäller nu emellertid de barn, som öfver hufvud fingo skolbildning. Att denna tillgick på sådant sätt, kan ej förundra, då man besinnar, att lärarne gemenligen voro munkar[2], ej för länge sedan invandrade och vanligtvis af fransk extraktion.

Samma företeelse intygas vid århundradets midt af Higden i hans *Polychronicon* »Gossarne i skolan», säger han[3], »tillhållas i motsats mot andra folks sed att alltsedan normandernas ankomst lära grammatiken på franska med åsidosättande af modersmålet. De förnämes söner uppfostras med franska redan från vaggan». Och han tillägger: »Med dessa vilja fullständigt landtliga människor likställas och bemöda sig därför, för att få mera anseende (»ut spectabiliores videantur»), af all kraft att tala franska». Slutligen förklarar han, att engelskan dittills endast varit i bruk hos några få landtbor (»in paucis adhuc agrestibus vix remansit»). Detta sista uttalande måste innehålla öfverdrift, beroende på att den lärde krönikören ej var bekant med förhållandena ute på landsbygden.

I sammanhang härmed må nämnas ett uttalande, som hör till en något senare tid, men som förekommer i en öfversättning till engelska och partiell kommentar af Higdens *Polychronicon*. Denna öfversättning är gjord af John Trevisa 1385. Han tillfogar till ofvan anförda ställe: »Sådant var bruket till den första döden (pesten 1348), men det har sedan ändrats, i det att en skolmästare John Cornwall ombildade lärosättet i

---

[1] Se Warton, a. a. I, 5.

[2] Jf. kap. IV. s. 8.

[3] Ed. Babington s. 157. — I ännu en krönika, som går under Ingulfs (XII s. namn, men som är en kompilation från det XIV århnndradet, upprepas denna uppgift om skolgossarne sedan den normandiska eröfringen. Men då denna krönika ej nämner förhållandena i sin egen tid, är dess uttalande här af ingen vikt. Det synes för öfrigt endast vara en reproduktion af Higden. Se Freeman, *The History of the Norman Conquest*, IV, 538.

skolorna och lät öfversätta till engelska i stället för till franska. Richard Pencrich tog efter denna metod och andra efter honom; så att nu år 1385 och i Richard II:s nionde år barnen i alla skolor i England hafva lämnat franskan och konstruera och undervisas på engelska. Däraf hafva de såväl fördel som olägenhet. Fördelen är att de lära sin grammatik (= latin) fortare än barnen förr i världen. Olägenheten är, att skolbarnen nu ej kunna mera franska än sin vänstra häl, hvilket skadar dem, om de skola fara öfver hafvet eller till främmande land. Äfven ädlingar hafva numera mycket upphört att undervisa sina barn i franska».

De af Trevisa gifna uppgifterna äro utan tvifvel exakta; och intressant är deras hufvudsumma, nämligen att vid århundradets midt vidtogos undervisningsreformer, som under århundradets senare del verkade starkt till franskans allmänna undanträngande genom engelskan.

Året 1362 utfärdas den första kungliga förordningen mot franskan i offentligt bruk. Underhuset ingaf då till konungen en petition, som af honom bifölls, om att processerna vid alla domstolar skulle föras på engelska, emedan det visat sig, att lagar och förordningar i England icke höllos i helgd, då det processades och dömdes på franska[1], »hvilket är ett mycket obekant språk i detta rike». Det förordnades tillika, att domstolsprotokollen skulle föras på latin, ytterligare ett slag måttadt mot franskan. Men detta passade ej juristernas vanor och önskningar; de undandrogo sig processandet på engelska[2] och de fortsatte att föra protokollen på franska liksom i allmänhet att skrifva juridik på detta språk; själfva förordningen om det nya tillvägagångssättet är franskt affattad.

Franskan hade blifvit impopulär i parlamentet och följande år, 1363[3], öppnas det för första gången af kansleren med ett tal på engelska. Exemplet följdes 1365, men ej 1377 och senare[4].

---

[1] Jf. kap. II, s. 19. — Själfva lagen finnes i *Statutes of the Realm* I, 375 f.

[2] Fortescue, *De laudibus legum Angliæ* cap. 48; se kap. IX.

[3] Behrens, Emerson m. fl. uppgifva oriktigt 1362, ett betydelselöst misstag. Se däremot Stubbs a. a. II, 434.

[4] Stubbs, a. a. II, 434 not, 3; *Statutes of the Realm* I, s. 1. XII.

Från ungefär 1362 är också den förordning, enligt hvilken ingen, som var okunning i engelska, kunde få prästerlig anställning, emedan den stora mängden ej förstod annat språk[1].

Mot detta århundrades slut förekomma ett par uttalanden, som äro betecknande för franskans ställning i de förnäma kretsarne, hofvet inbegripet. I *La manière de language* af år 1396 (se kap. VIII) förekommer en fingerad dialog mellan en engelsman och en fransman, hvilken senare komplimenterar den förre för hans goda franska med det vanliga tillägget, att han måtte hafva uppehållit sig länge i Paris. Därpå genmäler engelsmannen, att han aldrig varit där, men att han lärt sig sin franska bland förnämt folk i England[2].

Vidare framför Lord Dunbar i bref till Henrik IV sin ursäkt för att han ej begagnar sig af franska eller latin, utan af engelska[3] — en tydlig anvisning om hvad som fordrades vid hofvet.

Af intresse för bedömande af anglonormandiskans ställning äro också de privatmeddelanden om sin egen större eller mindre språkskicklighet, hvilka flere anglonormandiska författare gifvit och, som lifligt påminna om de bekanta och karakteristiska bekännelserna af Gregor af Tours om hans okunnighet i latinet, det i hans miljö döende språket, som han dock ansåg sig tvungen att använda. Dessa meddelanden börja redan under det XIII århundradet och fortgå under det XIV samt anföras här i sammanhang.

Vi läsa hos författaren af en Sankt Edvardsbiografi inemot midten af det XIII århundradet (se kap. V, s. 16):

Language par pais varie;
Si language de France die,
N'en doi estre a droit repris
De gent de veisin pais;[4]

---

[1] Scheibner a. a. s. 32 (efter Craik).

[2] Också har engelsmannen kort förut förklarat om franskan, att den är »la plus gracieus parler que soit ou monde et de tous gens mieulx priscee et amee que nul autre. Se *Zeitschrift für neufranz. S. u. L.* I, 6.

[3] Anfördt af Behrens, a. a. s. 955, efter Hingeston, *Royal and Historical Letters*.

[4] Ed. Luard, V. 93 ff.

ungefär samtidigt hos Robert af Gretham (kap. V, s. 14):

Si rien i ad a amender
U del fraunceis u del rimer,
Nel tenés pas a mesprisoun,
Mes bien gardez la raisoun;[1]

hos en författare af *Antikrist* i senare delen af de XIII århundradet (se kap. V, s. 17):

Jeo ne sai guers romanz faire
Ne de latyn ma sermon traire,
Car jeo ne fu unques a Parys
Ne al abbaye de saint Denys,
Pur ceo nul homme ne me doit blamer
Si jeo ne sai mye bien roumauncer;[2]

hos William af Wadington inemot 1300 (se kap. V, s. 23):

De le franceis ne del rimer
Ne me dait nuls hom blamer,
Kar en Engletere fu né
E nurri lenz e ordiné;[3]

hos John Gower i det XIV århundradets senare hälft (se nedan kap. VIII) dels

Poi sai latin, poi sai romance,[4]

dels

Et si jeo n'ai de François la faconde,
Pardonetz moi qe jeo de ceo forsvoie:
Jeo sui Englois, si quier par tiele voie
Estre excusé.[5]

I en relation af en dom öfver Ralph de Ferriers, daterad Northampton november 1381 och Westminster november 1382, läses följande:

---

[1] *Romania* XV, 300 v. 97 ff.
[2] *Romania* XXIX, 180; jf. *Zeitschr. für franz. S. u. L.* XIV, 137.
[3] *Histoire littéraire de la France* XXVIII, 180.
[4] *Mirour de l'Omme*, ed. Macaulay v. 21775.
[5] *Traitié*, ed. Macaulay, XVIII, 4.

Pur serten, je ai pour que vous n'entendez pas sete letre, le frere ecrit si malement; et se vous ne savit (= savez) mie lire, mostrit a la portour de sete, et il vous lira bien... Me excusez devers monseignur que mes letres sont si malement escrit. Je ne ay point autre clerc, se il ne est frere W. que vous coné (=connaissez) bien.[1]

Annars torde det hafva varit vanligt, att sekreterare i det kungliga kansliet antogos med hänsyn äfven till kunnighet i franska; huruvida deras franska var fastlandsfranska eller anglonormandiska, skall i följande kapitel afhandlas. Under huset Lancaster tillsattes en särskild »sekreterare för franska språket».[2]

Mot slutet af det XIV århundradet lägger en afskrifvare af den mystiske Luce du Gasts riddareromaner i författarens mun den bekännelsen, att han, såsom född i England, ej är mycket kunnig i franska.[3] En afskrifvare af Peter af Langtofts krönika (se kap. VIII) och andra dikter klagar öfver dennes dåliga språk och meter (»deficiente metro»).[4]

I sammanhang med dessa självbekännelser må sättas den kritik eller det hån, som kom anglonormandiskan till del. Redan tidigt skar den i fransmännens öron, och i det XII århundradet är den i England skrifvande Garnier de Pont-Sainte-Maxence angelägen att förklara, att hans franska var god, ty han var född i Frankrike. I det följande århundradet karrikeras anglonormandiskan i några till oss komna franska dikter, såsom i Philippes af Beaumanoir *Jehan de Dammartin et Blonde d'Oxford*,[5] i fabliaun *Des deux Anglais et l'Anel;* måhända är också den här kap. V, s. 21 nämnda karrikerande dikten *Or vint la tens de May,* af 1264, skrifven af en parodierande fransman. I det XV århundradet finnas grofva parodier inlagda i *Jeu Saint Loys*, hvilka skola representera Henrik III:s och hans

---

[1] Champollion-Figeac, *Lettres de rois*, etc., II, 233 f.

[2] Gneist, *Englische Verfassungsgeschichte* s. 505 not 3, citeradt af Behrens, a. a. 955.

[3] *Histoire littéraire* XV, 494; Ward, *Catalogue of Romances* I, 358. Det är ej troligt, att det är Luce själf, som, i fall han lefde på 1100-talet, sagt detta.

[4] Jf. Vising, *Versification anglo-normande*, s. 53.

[5] T. ex. *Campainons, avas oïs Toute le melor sot Francis Que vous peüssiés mais garder, Qui me vola pour moi conser Fere o moi porter mon meson?* Ed. Suchier v. 2697 ff.

hofmäns franska.[1] För så vidt dessa karrikatyrer tillkommit i Frankrike, behöfva de ej utgöra någon på full sakkännedom grundad karakteristik af förhållandena. Men i det XIV århundradet håna engelsmännen själfva sin franska. Chaucer gör sig lustig öfver franskan »after the scole af Stratford atte Bowe» och en hans samtida säger, att engelsmännens franska klingar för fransmän som engelska.[2]

Ett tidens tecken, vittnade om franskans tillbakagång och svåra kamp för existensen i England, äro de mot det XIV århundradets slut uppdykande läroböckerna i franska, om hvilka det VIII kapitlet skall meddela närmare.

De yttre omständigheter, under hvilka anglonormandiskan lefde i det XIV århundradet, och de direkta intyg därom, hvilka här återgifvits, tillåta en tämligen bestämd slutsats om dess dåvarande ställning. I fortsättning af dess tillbakaträngande alltifrån senare tredjedelen af föregående period[3] förlorar den under det XIV århundradet mer och mer terräng, för att från 1360-talet blifva ett rent artificielt språk, som nästan blott hofvet och, till utbyte mot latinet, vissa förvaltningsgrenar använda.

Dessa förhållanden bekräftas af det XIV århundradets anglonormandiska litteraturhistoria. Den skall också lära oss den anmärkningsvärda detaljen, att i ett nordengelskt distrikt (Yorkshire) anglonormandiskan lefde segt kvar, förmodligen på grund af mängden af dit en gång invandrade munkar.

---

[1] Se härom Otto, *Kritische Studie über Jeu saint Loys* (Greifswald 1897) s. 13 och 54 ff.

[2] Scheibner a. a. s. 28. Dessa uttalanden hafva till största delen sammanställts af Francisque Michel, sist i hans edition af *Le Prince Noir*, s. 381 ff.

[3] Kap. IV, s. 9.

KAP. VII.

Olika arter af franska i England.

I det föregående hafva benämningarna *franska* och *anglonormandiska* växlat om för att beteckna det till England genom och efter Vilhelms eröfring införda och därstädes på specifikt sätt utvecklade språket.

Denna växling kommer däraf, att benämningen *franska* för ifrågavarande språkform dels måste användas vid citat af gamla författare eller förordningar, som knappast känna annan term, dels kan vara lämplig att använda, då man icke vill urgera den specifika utveckling denna språkform tagit, under det att *anglonormandiska* är den i öfriga fall i denna framställning använda benämningen. Det kan vara skäl att här erinra om detta, emedan, såsom förut antydts (kap. IV, s. 6), en och annan författare i det XIV och till och med i det XIII århundradets franska språk i England velat se en nyimport, något annat än den sedan eröfringen rotfasta franskan eller anglonormandiskan.

I det hela taget är detta, såsom på ofvan anförda ställe nämndes, oriktigt. Se vi först särskildt på det XIII århundradet, är dess i England skrifna franska litteratur så grundligt, om ock i olika grad, genomträngd af anglonormandiska språkegendomligheter, att det sällan kan blifva tal om att lösrycka något alster däraf från den förutliggande språkutvecklingen. Scheibner, som särskildt framhållit denna utvecklings afbrott, anför såsom bevis därför de af Champollion-Figeac utgifna brefven från konungar etc.[1] I själfva verket äro de af dessa bref, som äro skrifna i England[2], skiftande i språkform, hvilket uppenbarligen beror på olika sekreterare, som af konungarne användes. Där finnas bref, som nästan kunna passera för kontinentalfranska (normandiska) såsom t. ex. Edvard I:s bref s. 225 f.

---

[1] Se kap. V, s. 25.

[2] Därpå ligger naturligtvis mycken vikt. Om t. ex. Edvard I:s bref s. 229—32 är kontinentalfranskt, så må märkas, att det är dateradt i Amiens.

(maj 1279). Men där finnas ock många bref, som bära tydliga anglonormandiska drag, t. ex. Edvard I:s bref s. 189 (febr. 1277). Början:

A tres haut prince et seignor Philippe, par la grace de Dieu, roi de France, Eadward, par cele mesmes grace, roi de Engleterre, seignor d'Irlaunde et duc de Guienne, salut, et sei aparaille a sun pleiser. Come autre fies, par nos lettres et par nos messages, vous eoms fet a saver, etc

Vidare:

Et pur ceo vous prioms com cher seigneur et cosin, que vous voillet regarder noster honur et le voster en ceo fet, et cesser des enquestes as aprises que vous avet fetes et comaunde a fere, etc.

Således det anglonormandiska *aun* = *an*, *ie* = *e*, *ai* = *ei* = *e*, *noster*, *ceo* = *ce*, *coms*, *et* = *ez (avet)*, *pleiser*, etc.

Emellertid äro dessa bref just på grund af sitt ursprung, dels från kontinentalfranska sekreterares händer, dels rent af från den franska kontinenten, icke några exakta uttryck för språkförhållandena i England.

Ett annat, England i fullare mening tillhörande verk, *Britton*,[1] har dess editor Nichols, velat frånkänna anglonormandisk karaktär.

Det manuskript, Nichols lagt till grund för sin edition, företer icke de längst gående anglonormandiska ytterligheterna, det är sant, ej genusskilnadens upphäfvande, ej artikelformernas förväxling, ej konjugationens upplösning, o. s. v.; men väl t. ex. *ie*, *ei* = *e*, *ec* = *e*, *aun* = *an*, *oun* = *on*, *ui* = *u*, *chateus* = *chateaus* (o. d.), *oyer* = *oïr*, *cheyer* = *cheoir* (o. d.), *tener* = *tenir*, *eynt* = *aient*, *soint* = *soient*, *noster* = *nostre*, m. m. Detta är dock fullt tillräckligt för att karakterisera Brittons språk såsom anglonormandiskt, ehuruväl det skiljer sig märkbart från språket i vissa andra anglonormandiska texter från samma tid, angifna kap. V, s. 23—25. Denna skilnad bör antagas bero på att Britton fått undervisning, skolmässig eller privat, i franska, och framför allt på att han aktgifvit på kontinentalfranska föredömen, vare sig han lärt värdera dem i Frankrike eller i England (om hans personliga förhållanden vet man ingenting, blott att han var engelsman, måste anses stå fast). Här före-

---

[1] Se kap. V, s. 24.

ligger således samma företeelse som öfverallt, där en munart litterärt odlas: hänsynen till ett riksspråk eller ett såsom ädlare erkändt litteraturspråk undertrycker en del af de munartliga dragen.

I sin inledning till Brittons verk har Nichols uppställt följande satser om franskan i England på Brittons tid och hos Brittons efterföljare:[1]

»den vid Edvard I:s hof talade franskan skilde sig ej väsentligt från Ludvig den Heliges franska;

Brittons språk liknar mycket Joinvilles;

den rotvälska (»jargon»), som var de juridiska författarnes från Littleton till Levinz vanliga »dialekt», och som gemenligen kallats »Norman French» (d. v. s. anglonormandiska) var en förvrängning af det språk, som i det XIII århundradet var brukligt i Norra Frankrike och i de högre klasserna i England. De förnämsta särtecknen för denna juridiska franska voro icke provinsdialektala: de voro helt enkelt ett mycket inskränkt ordförråd och ett fullständigt flexiviskt förfall».

De två första satserna, som öfverensstämma med Scheibners uppfattning, måste med stöd af hvad här ofvan anförts betecknas såsom oriktiga. Den tredje satsen innehåller så mycket riktigt, att det franska lagspråket i England ett par århundraden framåt icke är typisk anglonormandiska utan ser ut som vanlig franska, behandlad af däri okunniga författare.[2] Ett eller annat specifikt anglonormandiskt drag återfinnes dock däri, såsom *e* = *ie*, ett och annat *tiel, pocr, fuit* = *fut*, etc., tillräckligt för att erinra om sammanhanget med anglonormandiskan. Redan en flyktig blick på några språkprof öfvertygar därom.

Littleton, *Tenures* (år 1375) § 314: Item si sont deux tenants en Common de certaine Terre en fee, et ils doneront cel terre a un home en le taile ou lesseront a un home pur terme de vie, rendant a eux annuelment un

---

[1] *Introduction* s. XIVI.

[2] Suchiers uttalande om denna lagfranska i det XVI och XVII århundradet, *Geschichte der französischen Litteratur*, s. 171, är ej tydligt. Förmodligen menar han med »dem wunderlich entstellten Französisch, das sich in England herausgebildet hatte» något annat än det strax förut nämnda »Anglonormannische».

certaine rent, et un liver de Pepper, et un esperver, ou un chivall, et ils sont seisies de cest service, et puis tout le rent est aderere, et ils distreigneront pur ceo, et le tenant a eux fait rescous. En cest cas quant a le rent et liver de Pepper ils averont deux Assises, et quant a l'esperver, ou le chival forsque en Assise. Et la cause pur que ils averont deux Assises quant a le rent et liver de Pepper, est ceo, entant que ils fueront tenants en common en severall titles, et quant ils fieront un donc en le tayle ou leas pur terme de vie, savant a eux la reversion, et rendant a eux certaine rent, etc., tiel reservation est incident a lour reversion, e pur ceo que lour reversion est en common et per severall titles, sicome lour possession fuit devant, le rent, et auters choses que poient estre severes, et fueront a eux reserves sur le done, ou sur le leas, queux sont incidents per la ley a lour reversion, tiels choses issint reserves fueront de la nature del reversion.[1]

Henry Rolle, *Un Abridgment des Plusieurs Cases et Resolutions del Common Ley* (1668) I, s. 3:

Si mes biens sont emblees en un hostery et jeo soy un guest la, mes les biens fueront deliver a hosteler pur auter respect, jeo nauera action vers le hosteler.

Si home vient al un Inn ove un hamper en que il ad certain biens (scilicet Hatts come le case fuit) & departe relinquant ceo ove le hoste, & 2 jours apres vient arere, lou en le mesme temps de son absence ceo fuit emblee, il nauera ascun Action vers le hosteler, pur ceo que il ne fuit un guest al temps del embleer, & le hoste navoit ascun benefit pur le conserver de ceo, & pur ceo ne serra charge pur le perder de ceo en son absence.[2]

För öfrigt bör denna lagfranska (»*Law French*») räknas redan från André Hornes *Myrror of Justice* i början af det XIV århundradet,[3] ej först från Littleton. Ett prof skall visa, huru nära hans språk står Littletons och Rolles:

A ceux qui ont action & ne voilent my suivre vengeance solonque lour droit, par plaints de trespasse pur recover damages de trespasses, nequidant distinguishez, ou de torts fait al person de home ou de ses chattels.

Et si al person, chescun ad action a qui le trespasse est fait, forsprise ceux qui nont nul action sans lour gardein .... De commons biens ne tient lieu nul severable action; & pur ceo des biens des gents de religion appent le action al chiefe de la meason, en son nosme pur luy, ou pur son covent,

---

[1] Efter Paget Toynbee, *Specimens of Old French*, s. 375.

[2] Ed. London 1668.

[3] Horne, existerande under Edvard I, försättes vanligen till det XIII åhundradet. Men 1328 är hans testamente till Guildhall i London dateradt, och han synes då snarare tillhöra det XIV århundradet. Se *Britton*, ed. Nichols I, XVIII, not s.

ou en nosme pur luy, ou pur son covent, ou en nosme de celuy qui est sa garde, si le action soit pirsonalle venial.[1]

Äfven i det XIV århundradet har franskan i England i allmänhet en genuin anglonormandisk karaktär; i synnerhet den franska, som kan räknas till den vittra litteraturen. Som exempel må anföras från århundradets början ett stycke af Bozon, berättelsen 76 i Paul Meyers edition:

Un autre nature est de ceo verm qe est appellé en latyn eruke et en engleiz glouworm, qar il lust trop cler de nuyt, e quant vient en lumere de jour, si est trové orde best. Tieux sont les ypocritez qe lusent cler par contenaunce: trovez serrount tut autres al jour de veres conisance.

Vidare från ungefär århundradets midt ett ställe ur en krönika:

Apres cesti roy Edward de Carnarivan regna sire Edward de Wyndesore soun filtz, que par assent de tous les graundez d'Engleterre est coroné et ennoient a Westm., le diemenge en la riegle qui lors estoit de age de. XV. ans et pur ce que le roy sone piere fuist en garde en la chastelle de Kenelworthe, et apres il ert mys hors de sa roialté, la roialme d'Engleterre fuist come saunz roy de la feste de seint Katerine l'an susdit jusques a chaundellure; et ensi furent tous les pluz du bank du roy estaintz.[2]

På samma sätt förhåller sig vid århundradets slut John Gower, hvars språk blifvit utförligt studeradt af G. C. Macaulay.[3] Flexiviskt *e* och *s* betyda för honom föga, *ee* = *e*, *ie* = *e*, *ai* = *ei*, stundom *aun* = *an*, *oun* = *on*, *u* = *eu (ui)*, *du*, *au* = *de*, *a*; men verbformerna äro ovanligt rena utom att 3 person pl. vanligen har *ont*.[4] Ett högst egendomligt och enastående drag företer Gowers versifikation, som jämte fransk stafvelseräkning — och häri brister han icke i samma grad som öfriga anglonormander — har regelbunden och tämligen noggrant iakttagen jambisk rytm, en tydlig germansk företeelse.

Du nóble máin no dúy parént
Estoíont fáit molt nóblemént,
Car dieú le piére lés formá:
Pour nóble cáuse et énsemént

[1] Ed. Houard, *Loix Anglo-Normandes* (Rouen 1776), Cap. II, sect. XVIV.

[2] Citeradt af P. Meyer i *Bulletin de la Soc. d. a. t.* 1878, s. 128. Ifrågavarande krönika slutar 1333 och torde tillhöra århundradets midt.

[3] I *The Complete Works of John Gower* (Oxford 1899 ff.) I, XVI ff.

[4] Äfven blotta grafierna hos Gower ha betydelse, då manuskriptet, såsom utgifvaren framhåller, utan tvifvel kontrollerats af Gower.

Estoíont fáit, quant tiélemént
A són ciel dieú les órdiná:
En nóble lieú dieu lés creá
Et páradís tout leúr baillá,
Que mólt fuist nóble au tiéle gént;
Mais l'én puet díre bién celá,
Helás! quant lé peché de lá
Les ánientíst si vílemént.[1]

Det är rent af den franska vers, som åtskilliga moderna teoretiker drömma om såsom idealisk.

Ett betydande vittert verk gör undantag, så till vida som de anglonormandiska dragen däri komma ytterst sparsamt till synes. Det är *Le Prince Noir* af Chandos (se nedan). I skrifningen förefinnas visserligen talrika och tydliga anglonormandismer och en passus, v. 4213—76, är helt anglonormandisk. Men denna är alldeles uppenbart interpolerad, och ortografien i allmänhet stämmer ej med rimmens och meterns upplysningar om författarens verkliga språk. Detta, som undersökts af Kötteritz[2], uppvisar högst sällan *ie* = *e*, *i* = *u*, *o* = *u*, undertryckande af svagt *e* o. d. Om nominalflexionen är förstörd, kunde detta bero på den sena affattningstiden (1380-talet), som erbjuder samma företeelse på fastlandet. Därtill är detta poem tämligen korrekt i metriskt afseende. Funnes icke i synnerhet exemplen på undertryckt finalt *e* (Kötteritz s. 10), skulle man vara benägen anse Chandos såsom fastlandsförfattare, t. ex. från Sydvästfrankrike. Nu synes förhållandet hafva varit, att han var en anglonormand, som följt sin herre Svarte Prinsen på hans tåg och resor i Frankrike och där fått sin egentliga språkbildning, ehuru den ej alldeles utplånat de tidigare anglonormandiska minnena. I England synes han också hafva författat sin dikt; åtminstone måste man antaga, att han var närvarande vid Svarte Prinsens dödsläger (1376), emedan dennes sista dagar och död beskrifvas i ett ögonvittnes ton.

I statsdokument äro, såsom ofvan antydts, de anglonormandiska dragen ofta starkt modifierade, uppenbarligen bero-

[1] Ed. Macaulay, s. 4, V. 97—108.

[2] I *Sprachliche und textkritische Studien zur anglonormannischen Reimchronik vom schwarzen Prinzen*, Greifswald 1901.

ende på olika sekreterare under olika perioder. Men äfven i de dokument, som i språkligt afseende komma kontinentalfranskan närmast, såsom Edvard III:s statuter, anträffas dock ej sällan *aun*, *oun*, *ie* eller *ee* = *e*, *aint* = *aient*, och andra anglonormandismer, tydligen betecknande sammanhanget med franskans utveckling i England. Emellertid betyder icke detta mera kontinentalfranska språk ett konstant fortgående mot ett anglonormandiskans undanträngande af den rena franskan, såsom man enligt Scheibners teori skulle tro; ty senare återkommer anglonormandiskan i sin typiska form. Man jämföre blott ett prof af det sista franska statut, som finnes, af år 1487:

Item pur ceo que par quarels, faitz as tiels quels ount esté en graunde auctorite office & de Councell ovesque Roies du cest realme, ad ensue la destruccion dez Roies & le proscheyn adnullement du cest realme, sicome il ad apparue evidentment quaunt compassement del mort dez tiels quels furent dez foials subjetts du Roy estoit eue, la destruccion del Prince fuist ymagyné; & pur le greinder partie il ad venuz & esté occasion par envye & malice dez servantes del hostiell le Roy —,[1] come jatarde semblable chose estoit semblement davoir ensue.[2]

Domstolsprotokollen äro i allmänhet mera anglonormandiskt typiska än lagdokumenten. I ett protokoll 1340 läses t. ex. följande passus (*Year Books*, se kap. VIII):

Jeo vy le Kalende et il acorde a moun counte. Et quant a la variaunce ceux de la Chauncellerie ne voleynt granter altre bref. Et quant al fait cest assez bon divers luy (= elle) quant homme purra atrere par paroul en le fait qele fut en volunté de soi obliger, qar de ceo qil y ad faux Latin il nest ja force. Et del houre qe vous ne responez nyent, jugement etc.

Annars finner man vanligen renare franska, i synnerhet från Edvard III:s tidigare år.

Det har vidare påståtts, att i den senare anglonormandiska litteraturen skulle återfinnas burgundisk, normandisk och pikardisk dialekt (Scheibner, Skeat, Emerson).[3] Härmed torde i självfva verket förhålla sig så, att anglonormandiskan, som är en spontan utveckling af tendenser, som förefunnos hos den importerade normandiskan och därför måste förete mycken likhet äfven med dennas senare utveckling på fastlandet, under tidens

---

[1] Hds: *m̄z*, möjligen = *mesmez*.

[2] *Statutes of the Realm* II, 521.

[3] Se *Jahresbericht über die Fortschritte der rom. Phil* II, I, 248.

lopp tog sporadiska intryck från andra franska dialekter och, särskildt efter huset Plantagenets tronbestigning, från det sydvästliga franska språkområdet. Däraf *oi* = *ei*, *ie* = *e*, *aige* = *age*, *eus* = *eaus* (*chasteus*), m. m. Andra sådana drag har Busch sammanställt i *Laut- und Formenlehre der Anglonormannischen Sprache des XIV Jahrhunderts.*[1] Om de ock på grund af sakens natur förekomma talrikare i senare tider än i anglonormandiskans första, mera normandiska århundraden, äro de dock aldrig tillräckligt representerade för att konstituera vare sig någon anglo-burgundisk eller anglo-pikardisk dialektvarietet; på sin höjd kunde man tala om en angloangevinsk blandning. Man har ock att erinra sig, hvad Behrens konstaterat,[2] att de i medelengelskan inmängda franska lånorden nästan uteslutande hänvisa på normandiska former.

Det är möjligt, att Scheibner förts till sin idé om franskdialektalt inflytande genom några bref i Champollion-Figeacs samling, hvilka förskrifva sig från Maurice de Craon (I, s. 256 ff.). Men de äro rent pikardiska och hafva ej med anglonormandisk litteratur att göra. Snarare kan man beteckna såsom anglonormandiskt färgad pikardiska (nordfranska), den bekanta Graalroman, som tillskrifves Robert de Boron, men man kommer då till det XII århundradet och vinner icke stöd för den Scheibnerska åsikten. Robert de Boron är enligt Suchier och Wechssler en anglonormandisk författare;[3] enligt Gaston Paris en franc-comtois;[4] Ziegler[5] åter vill i honom se en pikard, som möjligen skrifvit i England. Måhända är detta riktigt. Till den anglonormandiska litteraturen har Robert emellertid icke här räknats.

Riktigare synes Murray hafva bedömt förhållandena, då han säger i inledningen till *A New English Dictionary*:[6] Den

---

[1] Se särskildt s. 65: *Resultate.*

[2] *Grundriss der germanischen Philologie* I, 960.

[3] Se *Zeitschr. f. rom. Philol.* XXIII, 142.

[4] *Manuel*, s. 99.

[5] *Über Sprache und Alter des von Robert de Boron verfassten Roman du Saint Graal.* Gotha 1895. — Angående Roberts ålder, se ofvan anförda ställe i *Zeitschr.*

[6] S. X, anm.

anglofranska dialekten i det XIV århundradet skilde sig icke blott från pariserdialekten utan från alla kontinentalfranska dialekter. I sin begynnelse var den en blandning af åtskilliga normandiska och andra nordfranska dialekter och uppblandades sedan med angevinska, parisiska, poitevinska och andra element samt utsattes mer och mer för det öfvermäktiga inflytandet af den litterära franskan; men den hade dock fått, på denna sidan Kanalen, en bestämd och oberoende utveckling, som, särskildt i sin fonologi, mera följde engelska än kontinentala tendenser ... Det var först i det femtonde århundradet, i synnerhet under Caxtons hand, som kontinentalfranska former och skrifsätt började direkt påverka vårt språk». Blott får man icke i detta uttalande alltför mycket betona de kontinentala dialekternas inflytande hvarken i anglonormandiskans grundläggningsperiod eller sedan.

Utom den rena och den i enlighet med fastlandsfranskan i någon mån modifierade anglonormandiskan förekom också i England en tredje art af franska, den rena franskan. Den härstammar från genuina franska författare, som gjort längre eller kortare besök i England och där producerat ett eller annat verk utan att taga intryck af de insulära språkegendomligheterna. Dessa författare tillhöra därför den rent franska språk- och litteraturhistorien.

Sådana författare voro i det XII århundradets sista tredjedel Marie de France och Garnier de Pont Sainte-Maxence; i början af det XIII århundradet Guillaume le Clerc de Normandie, och måhända äfven den kort efteråt skrifvande anonyme författaren till en vidlyftig versbiografi af *Guillaume le Maréchal*,[1] denne grefve af Striguil och Pembroke, som styrde England under en del af Henrik III:s minderårighet. Men antagandet, att denne författare skulle lefvat någon tid i England hvilar endast på den grundliga kännedom, han har om engelska förhållanden, och den nära förbindelse, han haft med engelska statsmän.

I det XIV århundradet vistades äfven Froissart i England, möjligen ock den franske författaren af den dikt om Sta-

---

[1] Ed. Paul Meyer för Société de l'histoire de France, 1891—94.

den Ross' uppbyggande, som är intagen i *Archæologia* XX, 1—423 (af år 1399); i det XV århundradet Jean Waurin; utan att något af dessas verk kan få någon plats i den anglonormandiska litteratur- och språkhistorien.[1]

Å andra sidan utgå engelskfödde författare därur, för så vidt de alldeles naturaliserats som fransmän, t. ex. den i Irland födde Jofroi de Waterford, som slog sig ned i Paris och på ren kontinentalfranska bearbetade ett par krönikor (XIII århundradet).

KAP. VIII.

Den anglonormandiska litteraturen i det XIV århundradet.

Den religiösa och moraliserande litteraturen håller sig ännu vid lif, och inom den förekomma nu till och med ett par af de yppersta alstren i hela den anglonormandiska litteraturhistorien.

Märklig är sålunda den bibelöfversättning, som Berger[2] kallat *La Bible anglo-normande,* och som han förlägger till det XIV århundradets England, ehuru Paul Meyer[3] snarare skulle vilja förlägga detta verk till det XIII århundradet. Om Meyer äfven vill göra originalet, d. v. s. den franska bearbetningens öfversättning från grundspråket, till franskt, så nekar han helt visst icke, att det undergått en betydlig anglonormandisk omdaning, som ingalunda inskränker sig till ortografien.

En religiös och moraliserande författare, både versens och prosans förnämste representant i det XIV århundradets början, är franciskanermunken Nicole Bozon. Hans verksamhet faller

[1] Sammalunda torde förhållandet vara med en anonym, som försett den sydnormandiska romanen *Ponthus och Sidoine* med en inledning (XV århundradet; se *Romania* XV, 275.)

[2] *La Bible française au moyen âge*, s. 230 ff.

[3] *Romania* XVII, s. 137.

kanske äfven i det XIII århundradet, men säkerligen utöfver året 1320.[1] Bozons poetiska alstring, hvarför i synnerhet Paul Meyer har redogjort,[2] utgöres af versifierade predikningar, böner, en dikt öfver Marias bebådelse, flere lefvernesbeskrifningar af kvinnliga helgon, allegoriska dikter, moraliseringar öfver kvinnan och öfver bristen på släktkärlek, och slutligen af en ordspråkssamling.[3] Flertalet äro outgifna. Bozons prosa utgöres af ett stort antal moraliserande berättelser och fabler.[1]

Om Bozons tid och diktart påminna några andra religiösa och moraliserande stycken, såsom en *Plainte de Nostre Dame*,[4] böner och hymner,[5] en lärodikt för kvinnor *abc a femmes* (måhända äldre).[6] Något senare, dock till förra hälften af det XIV århundradet, sätter Paul Meyer en dikt om *Pauli nedstigande till helvetet*[7] (en annan än den ofvan kap. V, s. 17 omnämnda.) Möjligen är underverket med en »*Trentel*», som Paul Meyer anför, *Romania* XV, 281, att räkna hit.

Från århundradets slut stammar John Gowers *Mirour de l'omme*,[8] en moralfilosofisk traktat på ej mindre än 29,945 bevarade verser. Detta verk sättes af dess editor till år 1381 (Introduction s. XLII). Som ett slags bihang härtill kan anses en helt kort *Traitié* »pour essampler les amantz marietz.»[8]

Den lättare förströelselitteraturen idkas knappast längre. Man kan näppeligen citera mera än den underhållande röfvare-

---

[1] Se *Les Contes moralisés de Nicole Bozon*, ed. L. T. Smith, och Paul Meyer (Société des anciens textes, MDCCCLXXXIX) s. II. Gaston Paris för Bozon till XIII århundradet, *Manuel*, s. 223; De la Rue och Th. Wright hade fört honom till det XII. Jf. äfven ofvan kap. V, s. 23.

[2] Dels i *Romania* XIII, dels i inledningen till ofvan anförda *Contes moralisés*. Till Bozons dikter torde ock böra räknas de sannolikt med orätt i föregående period upptagna dikterna *De la Femme et de la Pye* och *Du Roy qui avoit une Amie* (kap. V, s. 19, 20).

[3] Se Stengel i *Zeitschr. f. fr. S. u. L.* XIV, 128; P. Meyer i *Romania*, XXIX, 2.

[4] Ed. Th. Wright i *La Chronique de Pierre de Langtoft* II, 438 ff.; jf. *Romania*, XIII, 521.

[5] *Romania*, XIII, 534; XV, 270 f; jf. äfven *Romania* XXIII, 299.

[6] Ed. Th. Wright i *Specimens of lyric Poetry*, s. 1 f.

[7] Ed. P. Meyer i *Romania* XXIV, 365.

[8] Ed. G. C. Macaulay, *The Complete Works of John Gower* I, Oxford 1899.

romanen på prosa *Foulques Fitz Warin*[1] från det XIV århundradets början, dikten om *Damen med hundarne*[2] (svårbestämbar till ålder; handskriften från XIV århundradets början) samt Gowers *Balades*,[3] säkerligen den förnämsta anglonormandiska lyrik, som finnes, om ock åtskilliga af dem äro ett slags moraliserande kärleksfilosofi. Deras datum har satts af editorn till 1399; de äro den anglonormandiska poesiens mycket värdiga epilog.

Liflig är däremot den historiska litteraturen.

Till den må räknas den politiska visan, fortsatt från förra århundradet i *Chanson d'un proscrit Traillebaston*[4] af år 1305, i en klagosång öfver Edvard I:s död,[5] öfver de dåliga iderna (Edvard II) och öfver kungens brytande af bekräftelsen af Magna Charta (1311)[6]

Men hufvudsakligen är det krönikelitteraturen, som florerar. Sir Thomas Duffus Hardy har i sin *Descriptive Catalogue* uppräknat en mängd vanligen anonyma krönikor från de tre Edvardarnes tid; se särskildt hans n:os 476, 477, 510, 531, 535, 537, 538, 551, 552, 559, 575, 593, 642, 650, 654, 665, 666, 669, 672. En och annan af dem är särskildt anmärkningsvärd. N:o 476, 477 äro den mycket kända berättelsen om *Le siège de Karlaverok*,[7] som synes vara från början af det XIV århundradet. N:o 531 (= n:o 433) är Peter af Langtofts illa rimmade *Chronique*,[8] som är af så stor vikt för historien un-

---

[1] Ed. Francisque Michel (1840), Th. Wright (1855) och Moland & d'Héricault (1858) i *Nouvelles françoises en prose du XIV siècle;* Stevenson 1875 (i *Chronicles and Memorials*); jf. *Bulletin de la S. d. a. t.* 1893, 47.

[2] Ed. Th. Wright i *Reliquiæ antiquæ* I, 155 f.

[3] Utgifna af bl. a. Stengel (*Ausg. u. Abh.* 1886) och Macaulay i *The Complete Works of John Gower.*

[4] Flere gånger tryckt, såsom af Th. Wright i *Political Songs* s. 231, af Ritson i *Ancient Songs* etc., (1877) s. 19 ff.

[5] Ed. Th. Wright i *Political Songs* 241 ff., jf. *Romania* XV, 337.

[6] De två sista sångerna äro blandade af latin, franska och engelska, ett ej ovanligt fenomen, som ej har någon signifikativ betydelse. Jf. härom t. ex. Codex Digby 86, s. 61; *Bulletin d. la Soc. d. a. t.* 1893, 43; *Manière de language*; Behrens i *Grundriss der german. Philologie* I, 955 och *Statutes of the Realm*, Introduction IV,1.

[7] Flere gånger tryckt, senast af Th. Wright, London 1864; 40.

[8] Ed. Thorpe och Th. Wright i *Chronicles and Memorials*, 1866—68.

der tiden närmast före 1307, då den slutar. N:o 575 är »*Les cronycles* ke frere Nichole Tryvetis escrit a dame Marie, la file moun seygnar le roy Edwar le fiz Henry». Författaren, Nicholas Trivet eller Trevet, som äfven skrifvit latinska krönikor och andra verk och var en ansedd lärjunge af universiteten i Oxford och Paris, dog antagligen år 1328 [1]

Åtskilliga af dessa krönikor jämte några andra hafva gjorts till föremål för studium af Paul Meyer i en artikel med titel *De quelques chroniques anglo-normandes qui ont porté le nom de Brut.*[2] Där finnes en krönika författad under Edvard II af en Raüf de Boüne (= Bohun); en annan, ej klart angifven af Hardy, i två redaktioner, som båda förefinnas i många handskrifter tydande på stor popularitet, och som skilja sig genom att den ena upptagit Merlins profetior och förmildrat kritiken af Edvard II:s regering. De flesta manuskripten af båda redaktionerna gå till 1333; en omarbetning af dessa för berättelsen till år 1398;[3] en annan omarbetning upptar mot slutet Langtofts krönika i prosaform.[4]

Ytterligare krönikor, som, följande den anglonormandiska historiografiens fader, Geffrei Gaimar, i spåren, börja med »Brutus, som från det stora Troja kom till England», äro t. ex. en »Brut», som går till 1313 och finnes i ett manuskript Harley 636, och hvaraf Francisque Michel gjort utdrag,[5] samt den s. k. *Scala-chronica*[6] af Sir Thomas Gray, framförd till 1362 eller 1363 (Gray död antagligen 1369).

Dessutom finnas naturligtvis åtskilliga andra krönikor, mera inskränkta och lokala, t. ex. den långa rimmade krönika,

---

[1] Se om honom *Dictionary of English Biography.* Den franska krönikan är ej i sin helhet utgifven, men väl en latinsk version däraf. Enligt Hardy skulle den vanligen kallas *Les gestes des apostoiles, empereurs e rois.*

[2] I *Bulletin de la Soc. des a. t.* 1878, s. 104 ff.

[3] Meyer, a. a. s, 132.

[4] *Ibid.* s. 140.

[5] I *Eustache le Moine*, s. XXXVI ff.

[6] Ed. delvis Stevenson för Maitand Club MDCCCXXXVI. Om andra editioner och om Gray själf se *Dictionary of National Biography.* — Föregifna krönikor från det XIV århundradet af Peter af Ickham, John af Bever, Thomas de la Moor (el. More) hafva ej upptagits. Om dem kan man se nyssnämnda biografiska verk och Allibones *Critical Dictionary.*

som editorn, Sparke, kallat *Historia vetus Cænobii Petriburgensis*;[1] vidare *Chroniques de London*,[2] anteckningar af en Londonborgare från 1260 till 1344, m. fl.

Huru ofullständig denna förteckning på krönikor än må vara, visar den dock, att anglonormandiskan i det XIV århundradet ännu starkt behärskade *ett* litteraturområde, som plägar räknas med till vitterheten. Dessa krönikor representera alla en deciderad anglonormandisk språkform, stundom dock otuktad, men icke någon kontinental fransk dialekt. Också måste författarne i allmänhet antagas vara genuina engelsmän, oftast utan tvifvel klerker.

Till den historiska litteraturen hör också den betydande biografiska dikten *Le Prince Noir* af »le héros d'armes» Chandos.[3] Dess affattningstid torde vara 1380-talet.

Den rent didaktiskt-vetenskapliga litteraturen är i det XIV århundradet företrädd genom ett fåtal verk.

Från århundradets början märkes den redan förut citerade juridiska afhandlingen *Myrror of Justice* af André Horne, om hvars tid och språk se kap. VII, s. 15.

Ett par läroböcker *i falkonering* finnas, den ena på vers, tydligen från århundradets början,[4] den andra på dialogerad prosa i familjär stil från Edvard II:s tid[5] af »mestre Guyllame Twici (el. Twety).

Måhända höra till detta århundrade *kulinariska recept*, som Paul Meyer framdragit i ljuset.[6]

Viktig är den språkliga lärobokslitteraturen, som från århundradets slut en tid bortåt blir ganska ymnig — ett tids-

---

[1] I *Historiæ anglicanæ scriptores varii* (London MDCCXXIIV) II, 241 ff. Möjligen hör den till det XIII århundradet.

[2] Ed. G. J. Aungier för Camden Society, MDCCCXLIV.

[3] Ed. senast Francisque Michel, London och Paris MDCCCLXXXIII. Om tidigare editioner och diktens datum se Kötteritz, *Sprachliche und textkritische Studien zur anglonormannischen Reimchronik vom schwarzen Prinzen*, Greifswald 1901. Jf. ofvan s. 17.

[4] Ed. Th. Wright och Halliwell i *Reliquiæ antiquæ* I, 293 ff.; jf. *Romania* XV, 278.

[5] Ed. Sir Thomas Phillips 1840; se *Romania* XIII, 505.

[6] *Bulletin de la Soc. d. a. t.* 1893, 48 ff., — En del af dem har här (kap. V, s. 21) förts till det XIII århundradet.

tecken till franskans med konst uppehållna ställning. »*La manière de language* qui t'enseignera bien adroit parler et escrire doulz francois selon l'usage et la coustume de France »är en 1396 författad parlör i anglonormandisk språkform.[1] Författaren är troligen[2] samme Coyfurelly, som 1399 författade »*Un petit livre* pour enseigner les enfantz de leur entreparler comun francois».[3]

Besläktade med dessa parlörer äro *brefställarne*. Tre äro angifna och delvis utgifna från det XIV århundradet. Den äldsta är från åren 1327—40; en annan från tiden efter 1340, en tredje från 1396—99.[4] Den förstnämnda synes återgå på en viss Thomas Sampson, som uppenbarligen meddelat undervisning i brefskrifning.

Sin rikligaste användning fick dock anglonormandiskan i offentliga och privaträttsliga urkunder.

Det har redan framhållits, huru det kungliga kansliets skrifvelser ofta voro franska (ofta äfven latin), ehuru denna franska ej alltid är typiskt anglonormandisk (se kap. VII, s. 17, 18). Sådana skrifvelser jämte andra officiella bref finnas utom i Champollion-Figeacs ofta citerade *Lettres de rois*, etc. i *Historical Papers and Letters from the Northern Registers*[5] (märk Nordengland), i *Royal and Historical Letters during the Reign of Henry IV*;[6] i *Literæ Cantuarienses*,[7] sporadiskt äfven i andra brefsamlingar,[8] och slutligen i Rymers *Fœdera, Conventiones, Litteræ et cujuscumque generis Acta publica*.[9]

Anglonormandiska lagar och förordningar finnas dess-

---

[1] Ed. Paul Meyer 1873: jf. Stengel i *Zeitschrift für neufranz S. u. L.* I 1; Stürzinger, *Orthographia gallica*, XIII.

[2] Se Stengel, a. st., s. 8.

[3] Ed. Stengel, a. st. s. 11 ff. Coyfurelly är också författare till en latinsk *Tractatus orthographie gallicane* af stor betydelse (ed. Stengel, a. st. s. 16 ff.)

[4] Stürzinger, *Orthographia gallica*, XVI; Uerkvitz, *Tractate zur Unterweisung in der anglonormannischen Briefschreibekunst* (Greifswald 1898), s. 3.

[5] Ed. Raine i *Chronicles and Memorials*, 1873.

[6] Ed. Hengiston, *ibid.* 1860.

[7] Ed. Brigstocke Sheppard, *ibid.* 1887—89.

[8] T. ex. de af Halliwell, Ellis, Wood utgifna; jf. Elze, *Grundriss der englischen Philologie* (Halle, 1887), s. 140.

[9] London 1816 ff.

utom i *Munimenta Gildhallæ;*[1] *Liber albus, Liber custumarum;* i *The Black Book of the Admiralty*[2] (alltifrån Edvard III:s tid) och slutligen i *Statutes of the Realm*[3] (alltifrån Edvard I:s 3:e år, 1275).

Från parlamentsförhandlingarna finnas anglonormandiska petitioner och lagförslag i mängd alltifrån Edvard I:s tid i *Memoranda de Parliamento.*[4] Dessa petitioner och »bills» utgöra, jämte relation om parlamentets öppnande, afslutande o. d., hvad man för äldre tider, då ej diskussionsprotokoll fördes, skulle kalla parlamentsprotokollen, *Rotuli Parliamentorum* eller *Rolls of Parliament,* såsom de tituleras i editionerna.[5] De äro nästan uteslutande affattade på anglonormandiska under det XIV århundradet, sedan på latin och slutligen äfven på engelska.

Anglonormandiska protokoll, diskussioner och domar från rättegångsförhandlingarna i Konungens Domstol, under det XIV århundradet alltid på franska eller (sällan) latin (jf. kap. VI, s. 17), finnas i *Year Books of the Reign of King Edward I* (inbegripande äfven Edvard II:s regering) och *Year Books of the Reign of King Edward III,*[6] och i *Proceedings and Ordinances of the Privy Council of England*[7] (från Richard II:s 10:de år till Henrik V:s 10:de år och sporadiskt sedan, äfven under Henrik VI). Dessa förhandlingar förefinnas till och med i sådan mängd i bevarade manuskript, att Pike säger: »Protokollen från denna tid (Edvard III) utgöra en så ofantlig massa, att tanken på offentliggörandet af alla ej ens kan falla en entusiast in.[8]

De privaträttsliga dokumenten äro hufvudsakligen testament. De skrefvos i det XIV århundradet vanligen på anglonormandiska och latin. Det förra språket begagnades före-

---

[1] Ed. Riley i *Chronicles and Memorials* 1859, 1860, 1862.

[2] Ed. Twiss, *ibid.* 1871 ff.

[3] I *Record Works*, London 1800 ff.

[4] Ed. Maitland i *Chronicles and Memorials,* 1893.

[5] För dessa editioner före 1800 redogöra *Statutes of the Realm* I, under Appendix E.

[6] Ed. Horwood och Pike i *Chronicles and Memorials*, 1883 ff.

[7] Ed. Sir Harry Nicolas, London 1854.

[8] *Year Books of Edward III,* Year XIV, s. XIV.

trädesvis af de förnäme och finnes representeradt alltifrån 1347 i *Testamenta eboracensia*[1] (således från Nordengland) och i *Wills and Inventories.*[1] Det första ännu tämligen enastående, engelska testamentet synes vara från 1383[2]

I *Historic and Municipal Documents of Ireland*[3] finnas åtskilliga anglonormandiska texter från Irland (slutet af XIII och början af XIV århundradet), hvilka utmärka sig för ett synnerligen illa handteradt språk. En samling irländska statut från och med Edvard II:s 3:e år finnes i *The Statutes of Ireland,* af Bolton.[4] För Skotlands vidkommande må man se *The Acts of the Parliaments of Scotland.*[5]

Slutligen är att erinra om att afskrifvandet af franska verk pågår flitigt i England under det XIV århundradet. Aldrig tyckas Bibelns böcker hafva blifvit ifrigare kopierade, enligt hvad Berger uppger. Krönikorna mångfaldigades likaså, och det är anmärkningsvärdt, att t. ex. Langtofts[6] krönika funnit så många afskrifvare i sin hembyggd, norra England. Där, specielt i Yorkshire, hade franskan, såsom förut antydts, en stamort under sin sista existens i England.

KAP. IX.

Anglonormandiskans sista dagar.

Rivaliteten mellan franskan och engelskan såsom den vittra litteraturens språk i England hade upphört under det XIV århundradet med den förras fullständiga nederlag. Den senares seger betecknades tillika genom dess rikliga och konst-

[1] I Surtees Society's *Publications,* N:os 2, 4, 26.

[2] Behrens a. a. s. 955.

[3] Ed. Gilbert i *Chronicles and Memorials,* 1870.

[4] Dublin 1621.

[5] Ed. Thomson och Innes. 1814 ff. — Urkunder på skotska finnas från 1385; se Ackermann, *Die Sprache der ältesten schottischen Urkunden* (Göttingen, 1897).

[6] Om Langtoft och manuskripten af hans verk se *Dictionary of National Biography.*

närliga utbildning i en stor litteraturperiod med män sådana som Chaucer, Langland, Gower, Wyclif och med ett ifrigt och för språkställningen betecknande öfverförande af anglonormandiska eller franska litteraturverk till engelska. Anglonormandiskan förekommer knappast efter detta århundrade som skönlitterärt språk. Möjligen kan man finna en eller annan krönika förutom nya afskrifter af äldre verk. Anmärkningsvärdt är vid sidan häraf, att den fastlandsfranska vitterheten studerades med en viss begärlighet, så att man sände kommissioner till Frankrike för att uppköpa franska böcker.[1]

Språkfrågans läge är nu så gifvet, att det icke mera finnes, såsom i de föregående århundradena, några direkta historiska uppgifter om detsamma. Man har endast att rådfråga skriftmaterialet själf. Af detta framgår, att anglonormandiskan lefver kvar under det XV århundradet i stats- och privaträttsliga dokument, i bref och brefställare och grammatiker samt under flere århundraden i den juridiskt-vetenskapliga litteraturen.

Angående anglonormandiskan i statsrätten kan det vara skäl att här i ett sammanhang anföra en résumé af hvad i *Statutes of the Realm*, Introduction s. XL f., härom säges.

Henrik III:s statut (lagar) äro nästan alla på latin; några hans legislativa förordningar äro protokollförda på franska. Edvard I:s statut äro oftare på latin än franska, hvilket förhållande under Edvard II ändras till franskans förmån och under Edvard III än mera, så att hans statut mycket sällan äro på latin. Denna nästan uteslutande användning af franskan på detta område fortfar under Richard II (undantag för hans 6:te och 7:de år), Henrik IV och Henrik V. Under Henrik VI utfärdades statut på franska och latin, under det att de petitioner, lagförslag och svar, som lågo till grund för statuten, ofta voro affattade på engelska.[2] Edvard IV utfärdar endast franska statut; men numera äro petitionerna endast engelska. Richard III:s statut äro franska i manuskripten, men hafva publicerats i öfversättning. Från Henrik VII:s första

[1] *Histoire littéraire de la France* XXX, 364. — Af mindre betydelse är, att engelske doktorander sändas till Paris; se ofvan kap. I, s. 14.

[2] I petitioner hade engelskan sparsamt förekommit sedan 1386; se Behrens, *Grundriss der german. Philologie* I, 954.

och tredje regeringsår föreligga statut på franska; från och med hans fjärde år uteslutande på engelska.

Ett specimen af det sista franska statutet har ofvan, s. 18, gifvits; det visar sig vara ren anglonormandiska och icke fastlandsfranska.

För Irland finnas franska statut ännu från Henrik VII:s åttonde, sextonde och tjugutredje regeringsår (således till 1508).[1]

Dessa statut äro till finnandes i de publikationer, som i föregående kapitel, s. 26 ff., nämnts. För det XV århundradet tillkommer den irländska samlingen af Tottell *The Statutes of Ireland* (med statut från Henrik VI:s dagar)[2] och den skotska samlingen af Henrison *The Scottish Acts*[3] (med statut från Jakob I).

Ungefär såsom med lagarne förhåller det sig med Parlamentets protokoll; se föregående kapitel s. 27.

Ur det ursprungliga och länge vidhållna parlamentariska bruket af franskan härleda sig ännu i skrift bestående parlamentariska formler på franska,[4] såsom *Le roi le veult*, formeln för bekräftelsen af ett parlamentsbeslut; *Le roi s'avisera*, formeln för sanktionsvägran å ett sådant beslut, m. m.

Testamenten äro talrika; se de kap. VIII nämnda samlingarna.

Breflitteraturen innehålles hufvudsakligen i de samlingar, som nämnts i föregående kapitel. Emellertid omväxla i dem alltjämt anglonormandiska och renare franska bref. Man jämföre t. ex. i Champollion-Figeacs *Lettres de rois, etc.* å ena sidan Henrik VI:s bref af 20 juni 1408 (II, 445), af januari och november 1423 (II, 398 ff.) med å andra sidan samme konungs bref af 19 maj 1423 (II, 448 ff), 20 december 1429 (II, 41 o f.), 12 oktober 1439 (II, 456 ff.), 23 juli 1454 (II, 482 ff.) m. fl., i hvilka senare endast något *piere*, *tielment* el. dyl. förråder ett svagt sammanhang med anglonormandiskan. I detta århundrades början var franskan ännu i hög grad det epistolära språket, hvilket framgår dels t. ex. af den omständigheten, att hertigen af Bedford och biskop Fordham 1418 underhålla en brefväx-

[1] De sista äro blott delvis på franska.

[2] London 1572.

[3] 1566.

[4] Se Scheibner, *Über die Herrschaft* etc., s. 26; jf. med *Statutes of the Realm*, I, LXVI.

ling på en franska d. v. s. en anglonormandiska, som de, så litet som tänkbart är, kunna handtera,[1] dels af brefställarne, som fortfarande utgifvas och äro af samma anglonormandiska karaktär som de äldre. Det finns en från tiden 1400—08, en annan från tiden kort efter 1413.[2] Men längre fram i århundradet blifva de franska brefven åtminstone i det engelska kansliet sparsamma i jämförelse med de latinska och äro nästan icke alls anglonormandiska.[3] När sedermera drottning Anna och hennes väninnor återupplifva den franska brefskrifningskonsten, förvanska de franskan på ett annat sätt än anglonormandiskan gjort.

I sammanhang med brefställarne må nämnas andra läroböcker i franska, författade i England under det XV århundradet. Af dem är John Bartons *Donait francois*[4] från århundradets första decennium ännu full af anglonormandismer, må det nu bero på hans afskrifvare eller honom själf. Följande prof kan ha sitt intresse:

A le honneur de Dieu et de sa tresdoulce miere et toutz les saintez de paradis, je Johan Barton, escolier de Paris, nee et nourie toutez voiez d'Engleterre en la conte de Cestre, j'ey baille aus avantdiz Anglois un Donait francois pur les briefment entroduyr en la droit language du Paris et de pais la d'entour, la quelle language en Engliterre on appelle doulce France. Et cest Donait je le fis la fair a mes despenses et tresgrande peine par pluseurs bons clercs du language avantdite. Pur ce mes chiers enfantz et tresdoulcez puselles que avez fam d'appendre cest Donait, scachez qu'il est divise en belcoup de chapiters si come il apperera cy avale.

Efter denna *Donait* följa andra, på franska eller latin skrifna, läroböcker i franska språket, hvilka hafva mindre intresse.[5]

Slutligen är den juridiska litteraturen att nämna. Huru juristerna fingo sin uppfostran i franska, och hvarför de bibe-

---

[1] I *Memorials of St Edmund's Abbey* (i *Chronicles and Memorials*, 1896), III, 203.

[2] Uerkvitz, *Tractate zur Unterweisung in der anglo-normannischen Briefschreibekunst* s. 4, 5.

[3] Jf. t. ex. Henrik VIII:s bref af 14 januari 1515 i Champollion-Figeacs samling II, 550 f.

[4] Ed. Stengel i *Zeitschr. f. neufranz. S. u. L.* I, 25 ff.

[5] Angifna af Stürzinger, *Orthographia gallica*, s. XXII; jf. Stengels *Chronologisches Verzeichniss*, s. 19.

hålla detta språk, utvecklar det XV århundradets store jurist John Fortescue,[1] i sitt verk *De laudibus legum Angliæ* (omkring 1470). Han säger därom i sitt 48:de kapitel hufvudsakligen följande: Då fransmännen kommit till England, tillstadde de processer endast på franska, för att ej blifva bedragna. Jakt och andra nöjen fingo också franskan såsom sitt språk. Därför hafva också engelsmännen upptagit detta språk såväl för sporten som för processen, ehuru bruket däraf genom ett »visst statut» blifvit inskränkt.[2] Men detta bruk har ej kunnat afskaffas dels för vissa tekniska termers skull, hvilka äro exaktare i franskan än i engelskan, dels emedan originalurkunder trognare tolkas på franska.[3] Och sålunda se vi en lång rad jurister skrifva sina afhandlingar och anteckna precedensfall, s. k. *Reports* eller *Cases*, ända in i det XVIII århundradet på den för dem egendomliga delvis anglonormandiserade franska, eller law French, som i kap. VIII här ofvan karakteriserats.

Här är icke platsen för en bibliografi öfver denna litteratur; men för att gifva ett begrepp om dess rikhaltighet och kronologiska utbredning, skola de viktigaste titlarne anföras. De angifva också ofta genom sin blotta lydelse arten af det språk, som böckerna innehållit.

Littleton, Thomas († 1481) *Tenures*, omkring 1475, sedan ofta omtryckt.

Fitzherbert, Anthony († 1538) *La Graunde Abridgement* 1514), *La Novelle Natura Brevium*, 1534; *L'Office et Auctoritié de Justices de Peace*, 1538; *L'Office de Viconts, Bailiffs, Escheators, etc.*, 1538.

Perkins, John († 1545), *Perutilis tractatus* (texten på franska).

Stanford, William († 1558), *Les Plees del Coron*, 1560, postumt såsom flere af dessa verk.

Broke (el. Brooke), Robert († 1558), *La Graunde Abridgement* 1568 ff.; däraf såsom utdrag: *Ascuns Novell Cases de les*

---

[1] Se om honom *Dictionary of National Biography*. Han skref dock själf på latin.

[2] Tydligen Edvard III:s statut af 1362; se ofvan s. 7.

[3] Jf. härmed hvad ofvan sagts om den juridiska stilen, kap. VI, s. 4.

ans et Temps le Roy Henry VIII, Edward VI et la Reygne Marie escrie ex la Graunde, 1578 ff.

Plowden, Edmund († 1585), *Les comentaries, ou les reportes de Edmunde Plowden, un apprentice de la comen ley, de dyvers cases esteantes matters en ley, et de les argumentes sur yceaux, en les temps des raygnes les roye Edwarde le size, le roigne Mary, le roy et roigne Phillipp et Mary, et le roigne Elizabeth,* 1571, ofta omtryckt. *Les Quæres del Monsieur Plowden* (utan datum).

Theloall, Simon, *Le Digest des Briefes originales et des Choses concernant eux,* 1579.

Dyer, James († 1582), *Reports* 1585 (nio upplagor till 1688); *Co en soun Novels Cases,* 1585; *Abridgement* 1609.

Anderson, Edmund († 1605), *Reports,* samlade 1574—1603, utgifna 1653—64.

Coke, Edward († 1634), *Reports* i tretton delar, af hvilka de elfva första på franska med vittnesmålen etc. på latin, 1600—15; *Le Reading del mon Seignior Coke,* 1662.

Dalison el. Dallson, Gulielme, *Cases, Reports* etc. 1609; omtryckt: *Reports des divers Cases adjugez en la Court de Common Bank en les Regnes Mary et Elizabeth,* 1689.

Davies, John († 1626), *Reports,* 1628 (på engelska 1762).

Popham, John († 1607), *Reports and Cases,* 1656 (endast första delen af Popham på franska).

Rolle, Henry († 1656), *Un Abridgement des Plusieurs Cases et Resolutions del Common Ley, Alphabeticalment Digest desouth several Titles* 1668; *Les Reports de divers Cases en le Court del Banke le Roy, en le Temps del Reign de Roy Jacques,* 1675 ff. *Un Continuation,* 1678.

Bendlowes el. Benloe, († 1584), *Les Reports de Gulielme Benloe Serjeant del Ley, des divers pleadings et cases en la Court del Comonbank, en le several Roignes de le tres hault & excellent Princes, le Roy Henry VII, etc.,* 1869.

Jones, Thomas († 1692), *Reports,* 1695 (på både franska och engelska 1729).

Levinz, Creswell († 1701), *Reports,* 1702 (bifogad engelsk öfversättning af Salkeld; ny upplaga ännu 1722).

Lutwyche, Edward († 1709), *Reports of Cases*, 1704 (både franska och latin).[1]

Emellertid började äfven engelskan göra sig gällande i denna art af litteratur, och särskildt är det flere jurister, som vid midten af 1600-talet betjäna sig däraf, såsom March (1648), Owen (1650), Coke i flere sina skrifter och den store lagkarlen Matthew Hale i alla sina skrifter. Vid den tiden synes också Cromwell hafva afskaffat franskan i rättegångsakter, hvilken »nyhet» emellertid upphäfdes af Karl II.[2]

Ännu 1731 är denna användning af franskan föremål för lagförslag och diskussion i Parlamentet. Det heter därom hos Cobbett, *Parliamentary History of England*:[3] »Lagförslaget om engelska språket går igenom Underhuset. Samma dag framställde Sir George Saville för Huset ett förslag, att alla rättegångsförhandlingar vid domstolarne skola föras på engelska; hvilket lästes första gången och hvars andra läsning och tryckning beslöts. Medan detta förslags öde var oafgjordt af Huset, uppstod stark opposition däremot, och det hufvudsakligen på följande grunder: att, om lagens språk och nedskrifning skulle ändras i öfverensstämmelse med nyare tiders språk och skrifsätt, ingen skulle besvära sig med att studera det gamla lagspråket, hvarpå flertalet af våra värdefulla gamla »Records» är skrifvet,[4] så att nyttan af dem om få år skulle gå alldeles förlorad; att rättsskipningen nu inrättats efter en högeligen koncis[5] och regelbunden form, som fullständigt skulle ändras, om språket och rättegångssättet ändrades; att detta nödvändigt skulle medföra en sådan förvirring, att det måste kosta många års svåra och mödosamma arbete att fastställa nya former för processen, hvarigenom rättsskipningen skulle förlamas, lämna spelrum för farligt svek, försvåra och fördyra erhållandet af

---

[1] Angående dessa män och deras verk må man jämföra *Dictionary of National Biography* och Allibone, *Critical Dictionary*.

[2] Detta enligt en uppgift af Giry i *Manuel de diplomatique* (1894), s. 473, hvilken uppgift jag dock ej kunnat kontrollera.

[3] London, 1811, VIII, s. 858.

[4] Detta visar, att det är fråga om franska, ej latin, såsom Behrens förmodar, a. a., s. 954.

[5] Jf. Fortescue citerad ofvan s. 32.

rättvisa och indrifvandet af smärre fordringar och öfverdrifvet öka advokaternas antal».

Häremot vände förslagets upphofsmän de argument, som man lätt kan tänka sig; och lagen antogs.

Detta var dock först 1731, och ännu 1767 beklagar den engelske laghistorikern Blackstone detta beslut.[1]

Det är icke underligt, om efter denna det engelska rättsväsendets språkhistoria det engelska lagspråket är späckadt med franska eller anglonormandiska termer och hela fraser, såsom *pur autre vie, cestui que trust*, m. m. d.[2]

»Law French» utgör den sista, och visserligen svaga, efterklangen af den en gång mäktiga anglonormandiska litteraturen och dess språk. De tillfälliga användningar af franska, hvilka i nyare historien förekommit i England, äro för sig stående kuriositeter, som icke hafva intresse för den här skildrade historiska utvecklingen. De hafva fått sig ägnade några erinringar af Ch. Bonnier i *Zeitschrift für französische Sprache und Litteratur* XXI, s. 22 ff.

---

[1] Se hans *Commentareis* III, 322.

[2] Se härom Marshall i *Walfords Antiquarian Magazine* 1887, april. Jf. Murrays *Dictionary: cestui.*

GÖTEBORGS HÖGSKOLAS

ÅRSSKRIFT

BAND VIII.

1902. , no. I

UTGIFVEN PÅ BEKOSTNAD AF HÖGSKOLANS
GUSTAF-ADOLFSFOND

GÖTEBORG
WETTERGREN & KERBER

Pris: 5 Kronor.

GÖTEBORG
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B. 1903